

A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG KIADVÁNYAI
13. sz.

HAZÁNK, NÉPÜNK, SZOMSZÉDAINK

AZ EZERÉVES, A TRIANONI ÉS
A MEGNAGYOBBODOTT
MAGYARORSZÁG
ISMERTETŐJE

ÍRTA

ELEKES DEZSŐ D^R

ÁRA 3 PENGŐ

BUDAPEST, 1940

A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG ÉS A KIR. MAGYAR PÁZMÁNY
PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM KISEBBSÉG JOGI INTÉZETE KIADÁSA

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

A MAGYARBIRODALOM SZÉTDARABOLÁSA A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS SZERINT.

(AZ 1938. ÉVBEN VISSZACAPTALT FELVIDÉKI ÉS AZ 1939. ÉVBEN VISSZACAPTALT KÁRPÁTALJAI RESZK FELTÜNTETÉSÉVEL.)

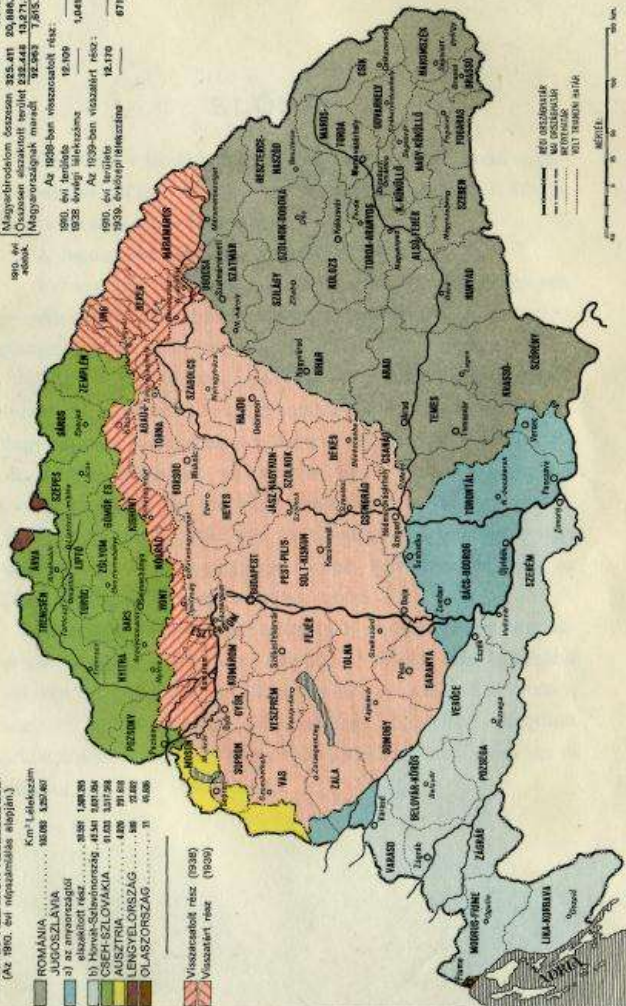
AZ EGYES ÁLLAMOK RESZVÉTELÉNEK:
(Az 1938. évi népszámlálási adatain.)

Állam	Km ² Lelőcátalm
ROMÁNIA	162.000
JUGOSZLÁVIA	120.000
a) az anyaországotól	1.000.000
b) visszacsatolt részek	1.000.000
CSEH-SZLOVÁKIA	100.000
AUSZTRIA	100.000
LENYVELORSZÁG	100.000
OLASZORSZÁG	100.000

Km² Lelőcátalm

Magyarbirtalom összesen	325.471
Összesen átcsatolt terület	532.448
Magyarország maiféle	92.903
Az 1920-ban visszacsatolt részek:	
1920. évi Terület	19.109
1920. évi Népszámlálás	1.041.401
Az 1939-ben visszacsatolt részek:	
1939. évi Terület	12.170
1939. évi Népszámlálás	871.982

Visszacsatolt részek (1938)
Visszacsatolt részek (1939)

1:500 000
1:1 000 000
1:2 000 000
1:5 000 000

ELŐSZÓ.

Ez a könyv hazánk földjének, népének, mindennemű viszonyainak ismertetője. Filmje a múltnak, tükre a jelennek, leltára egy kis ország nagy értékeinek.

A honismeret könyve önismeretre tanít.

Feltáru lapjáról mindaz, amire büszkék lehetünk, hogy sok erényünk és kiválóságunk *bizakodásra* ösztönözzön, de nem rejti gyengeségeinket sem, hogy megóvjon az *elbizakodástól*.

Írtuk e könyvet mindenkinek, aki gyors átpillantást akar nyerni az ezeréves, a megcsönkített s a megnagyobbodott Magyarország és a magyar nép helyzetéről, sorsáról, főproblémáiról, szomszédaihoz való viszonyáról. Írtuk minden magyarnak, köztük hazánk új polgárainak, a visszatért területek ifjúságának, amely egy mostoha haza ölén nevelkedve, nem ismerhette meg édes hazáját, vagy éppen hamis képet kényszerült alkotni az Édesanyáról, mely most magához ölelte.

A magyar tehetség és alkotómunka eredményeinek számbavetele meggyőz arról, hogy népünk a világkultúra legfelsőbb polcaira tört utat s életerejét a trianoni tragédiából átmentve, nemzeti küldetésadatát csorbítatlanul megőrizte. Megtanít örködni a múlton, hinni elhivatottságunkban, bizni erőnkben és remélni egy jobb jövőben.

I. HAZÁNK.

1. Történelem.

A magyar nemzet történetének itt következő áttekintése amellett, hogy csak nagyvonalú vázlat, teljességre sem tart számot, minthogy az ország területének és népességének kialakulását, az alkotmány, kultúra, közgazdaság stb. történetét s a szomszéd államokkal való kapcsolatokat e könyv más fejezetei is érintik. A magyar az ural-altáji népcsalád finn-ugor ágához tartozik.

A magyarság első nyomát Európa és Ázsia határvidékén találjuk. Halászó-vadászó-pásztorok elődeinket a kútfők *onogur* és más neveken említik.

A VIII. században még a Kaukázustól északra uralkodó kazárok seregében harcolnak. Ezután mindjobban nyugatra sodródnak. A IX. század derekán a Fekete-tenger északi partvidékén a Don folyó mentén elterülő hazájukban (*Lebedia*) már önálló törzsszövetségben élnek. A számra fölünyesebb besenyők nyomására innen az Al-Duna és a Dnyeper közti *Etelközbe* költöznek.

A veszedelmes bolgár és besenyő szomszédság miatt ezt a területet sem találják biztonságosnak s új hazát szemelnek ki a szomszédságban: az élelemben dús *Kárpátmedencében*. Útjuk előtt katonailag is megszervezkednek. A hét magyar törzs és a nyolcadikként hozzájuk csatlakozott kabarok törzse örökös fejedelemséggé választja a hagyomány szerint leány ágon *Attilától* származó *Álmos* fiát, *Árpádot*, a *Megyert* (*Magyart*) törzs fejét (*vérszerződés*).

A honfoglalás tudatos, bölcs elhatározás műve volt. *Árpád* előre kikémlelt, legelőben, halban, vadban gazdag, hegyfalakkal védett, meglehetősen néptelen földre vezette népét. A monda ezt azzal bővíti, hogy a magyarok *Attila* hún király örökségét akarták birtokbavenni.¹

¹ A magyar-hun rokonságot egyébként az újabb kutatás is megállapítja. Ha a magyarok és hunok nem is éppen a legendás *Magyar* és *Hunor* ivadékai, a modern történetírás igazolja a hagyományt, mely szerint a világhódító *Attilának*, az «Isten ostorának» hunjai rokon-elődei az erdélyi

A magyarok előtt a Duna-Tisza táján már nem egy nép próbált hazát alapítani. Kelták, szarmaták, pannonok, dákok, rómaiak, gótok, gepidák, hunok, longobárdok, avarok, frankok, bolgárok s különféle germán és szláv népek váltakoztak e területen s nem egyszer nagyobb birodalmakat is létesítettek. A rómaiak Dácia és Pannónia meghódításával a római birodalom előretolt erőrendszerét akarják itt kiépíteni, Pannónia Kr. u. az V. századig nyugatrómai tartomány. Később a Dunavölgy nagyrészen a hűn birodalom szervezkedik be. A VI. században a kárpáti téren mongol-török származású avarok alapítanak csaknem kétszáz éven át fennálló birodalmat.

A magyarok megjelenésekor a Kárpát-medence túlnyomórészt gyéren lakott, gazdátlan terület volt, szervezettebb hatalom csak a széleken érvényesült. Északnyugaton *Szvaioptuk* morva-szláv hercegsége a keleti frank (német) uralmat igyekszik 'lerázni. A Dunántúl itt-ott élő germán törzsek is a frank birodalom alattvalói. A Dunától keletre eső vidék a bolgárok laza uralma alatt áll. Az avarok maradványai is megvannak még. A Kárpát-medence ritka népességében legtöbb a szláv elem, de a szlávság egységes birodalmat sem előbb, sem később nem tudott e területen alapítani.

A Vereckei-szoroson és a Kárpátok keleti és déli szorosain érkező magyarság könnyűszerrel igázza le a jóformán csak névleges hatalom alatt álló frank, szláv, bolgár tartományokat.

A honfoglalás műve alig néhány év alatt, 892—896 között be is fejeződik.

A megtelepedés után a magyarok egy ideig még folytatják nomadizáló életüket. Többször messzeföldre portyáznak el hadizsákmányért s észak, dél és nyugat felé a tengerig hordozzák meg győzelmes fegyverüket. Könnyű lovaikon hirtelen csapnak le a meglepett ellenségre, nyílzáporral árasztják el azt, hadicsellel csalják törbe. Megújuló kalandozásaikkal rettegésben tartják Nyugat-Európát s egyik-másik hadjáratak a felkészült

székelységnek. A székelyek a honfoglaló magyarok megjelenésekor már hazánkban éltek, a hunoktól való származásuk hagyományát örizve. A hűn elnevezést gyűjtőnévnek tekintik s a hunok egyik ágának tartják az avarokat is, akik a hunok után a Kárpát-medencében birodalmat alapítottak. A székelyek a hunok, részben talán az avarok maradványai, velük az új hazában berendezkedett törzsek száma kilence emelkedik.

ellenféllel szemben vereséggel is végződik (Augsburg 955). A félelem túlzása s a ráfogás vérszomjas, nyershúst evő, embervért ivó vandáloknak tünteti fel a kalandozó magyarokat, pedig ez a maga is keletről hajszolt nép semmivel sem volt kegyetlenebb, mint a népvándorlás többi népei. Néhány évtized múltán maga látja be, hogy bele kell illeszkednie a környező Európa fejlettebb életszintjébe s beszünteti a kalandozásokat, mielőtt a nyugati germánság összefogott volna megsemmisítésére.

Több mint száz évig él fejedelmei okos vezetése alatt a végleges hazát talált magyarság.

Fordulópont *István* fejedelem fellépése, aki apja *Géza* művét betetőzve, népét a kereszténységbe vezeti. *István* (997—1038),¹ akit az utókor szentté avatott, koronát kér 77. *Szilveszter* pápától s az 1000-ik évben királlyá koronáztatja magát.

A nagy átalakulás természetesen nem megy simán végbe a pogánysághoz ragaszkodó magyarok, mint *Koppány* s később *Vata* lázadásai mutatják, többször megkísérlik az ősi pogány hit és szokások visszaállítását.

Szent István államférfíui bölcsesége előrelátta, hogy az adott helyzetben a leghelyesebb választás, ha az egyébként akkoriban nagy politikai hatalmat is jelentő pápaságtól kéri királysága elismerését. A hanyatló, korhadt bizánci császársághoz való csatlakozás az ország kultúrfejlődését, a német-római szent birodalom hűbéresévé süllyedés politikai önállóságát veszélyeztette volna. Nemzete így európai, keresztény, a nyugati művelődéshez tartozó nemzetté válhatott, anélkül, hogy magyarságát, önállóságát feladta volna.

A törzsszervezet felbomlásával új katonai és polgári szervezetről kellett gondoskodni. A politikai szervezet a honvédelem kívánalmaihoz idomul. A várispánságok — a későbbi vármegyék — a királyi hataJom helyi szervei azok az egységek, amelyekben igazságszolgáltatás, közigazgatás, honvédelem összpontosul. Egyidejűleg kiépíti *Szent István* az egyházi szervezetet is: érsekségeket (Esztergom, Kalocsa), püspökségeket alapít, kolostorokat emel, templomokat épít.

A magyarság életmódja, gazdálkodása, a földhöz való viszonya is fokozatosan megváltozik. Feladta a nomád pász-

¹ Az évszámok uralkodóknál az uralkodás idejét, másoknál a születés és halál évét jelentik.

torkodást, művelni kezdte a földet, mezőgazdálkodásra tért át. A városi élet főleg az idegenek beszivárgásával alakult ki. A monostorok, káptalanok, kultúrgócokká válnak. A puszták félelmetes nomád magyarsága *Szent István* legendás uralkodása alatt a keresztény nyugati kultúra népévé szelidült.

Szent István, akinek felesége bajor hercegnő volt, fiúörökös nélkül halván meg, az *Árpádházi* hercegek mellözésével rövid időre két olyan uralkodó került trónra, akik csak nőágon származtak *Árpád* véréből. A vérszerződés és a hagyomány az uralkodást *Árpád* törzséhez kötötte, de vitás volt, hogy a korona a testvért, vagy az egyenes leszármazót illeti-e. A trónöröklés rendezetlensége mindjárt a szent király sírbaszálltával zavarokra vezet s később is állandóan gyengíti a magyarság erejét. A sok trón viszály és testvérharc megosztja az erőket, a királyi hatalommal szemben a főurak hatalmát növeli s ösztönzést ad idegen v beavatkozásokra.

A gyengeség időszakában kapnak erőre a germán uralmi törekvések, amelyek megszületése óta befolyást keresnek a kárpáti Magyarországon. A világalomra törekvő német-római császárság fennhatóságát Magyarországra is ki akarja terjeszteni. Magyarország makacsul küzd önállóságáért. *I. Endrének* a XI. század közepén két hadjáratban is sikerül legyőznie *III. Henrik* császárt.

A háborúk, párttusák és testvérharcok az erkölcsök elvadulására s a belső rend meglazulására vezetnek.

Szerencsére mindig akadnak nagy királyok, akik a háborúkban, pártviszályokban meglazult erkölcsöket s a belső rendet helyreállítják, megszilárdítják a királyi hatalmat s kifelé is fenntartják, sőt öregbítik az ország tekintélyét.

Ilyen a daliás vitéz és hitbuzgó *Szent László* (1077—95), aki szigorú törvényekkel rendet teremt, győzelmes hadjárataival nemcsak megvédi, hanem délnyugaton új foglalással is gyarapítja *Szent István* örökségét.

Szent László alatt lesz tudatosná a magyarság nagy történeti hivatása: az a szerepe, hogy a művelt Nyugatot s a kereszténységet a barbár Kelet, a keleti pogányság támadásai ellen megvédje. A magyarságot már régi hazájából a török-ugor fajú besenyők üldözése sodorta nyugatra. *Szent László-nak* is besenyő és kún becsapásokat kellett elhárítania, amelyek elő-

hullámai voltak a későbbi mongol-török áradat nyugatra zúdulásának. *Szent László* legendás hőse e harcoknak, nemzete első lovagja, korának vallási és hősi eszményképe.

Könyves Kálmán (1095—1116) folytatja elődje törvényhozó, államszervező munkáját. Az avult és drákói büntetőjogot enyhíti (pl. boszorkányperek eltiltása). Az egykorú krónikás szerint «a tudományban kora összes királyainál jártasabb». Nagy tudományáért ruházta fel népe később a «könyves» jelzővel. *Szent László* horvátországi hódítását kiterjesztve, a tengerhez nyitott utat.

Szent László és *Kálmán* német, olasz családi nexusok s a szentszékhez való kapcsolat erősítése által is növeli a gyökeresen kereszténnyé vált ország külső súlyát.

Utánuk rövidéletű királyok sora következik, belső anarchia, tengődés korszaka, új alkalom a szomszéd német, de különösen a görög császárság terjeszkedési kísérleteire. *Manuel* görög császár szívós küzdelemmel meg is szerzi Dalmáciát és a Szerémséget. De távolabbi céljai már meghiúsulnak: a magyarság vérehullásával állja útját, hogy a görög orthodoxia a katolicizmus fölé kerekedjék. A bizánci kultúra mindinkább lehanyaglik s a történelem forgó kereke ismét magasbalendíti Magyarországot.

A görög birodalom bomlása megkönnyíti, hogy *III. Béla* (1172—96) országát nagyhatalmi polcra emelje. A bizánci udvarban nevelkedett ügyes diplomata-király háborúival s görög, francia, angol, német, spanyol családi kapcsolataival nemzete külpolitikai pozícióját s egyben a nyugati kultúrával való megtermékenyülését viszi előbbre. Egyház és iskola főképp a francia művelődésen nevelődik, de annak szintjével is vetekszik.

A XIII. században a *III. Béla* alatt megszilárdult központi hatalom és társadalmi rend új válságba kerül. A királyi hatalom gyengesége folytán s pártérdemek jutalmazásából a királyi birtok, a *Patrimonium* rovására egyes nagyurak hatalmas földeket harácsolnak össze s birtokukon szinte szuverén hatalmat gyakorolnak. Az oligarchia s köztük nem egyszer a trónkövetelő, vagy az «ifjabb király» fékentartása egyre nagyobb gondja a királyoknak. Ellenhatásképpen a köznemesekben, a király szervienseiben s a várkatonákban erőre kap a demokratikus gondolat s az alkotmányos szabadság visszaállításának vágya.

A forradalom kitörését *II. Endre* csak az *Aranybulla* (1222) kiadásával tudja megakadályozni, melyben a kis- vagy köznemesség jogait biztosítja.

A királyi hatalom s a társadalom válságát az ország bizonyára könnyen kiheverte volna, ha közbe nem jön a tatárjárás szörnyűséges csapása (1241). A nyugati hatalmak által cserbenhagyott *IV. Béla* (1235—70) a sajómelléki Mohi pusztán elveszti a csatát s a mongol horda a legbarbárabbul feldúlja az országot. Magyarország több mint egy évig — míg a tatárvezér *Batu* kánt az otthoni nagykan halála visszatérésre nem kényszeríti — szenved a tatárok pusztítását, mialatt jóformán minden érték és élet megsemmisül az országban. A tatár azután kitakarodik: Magyarország magát feláldozva megmentette Nyugatot a pusztulástól.

A földönfutó király a tatárok visszavonulása után haladéknélkül hozzáfog rombadölt országa újjáépítéséhez. A kiirtott lakosság helyébe nemzetiségeket telepít. Nagy számban lepik el a Felvidéket a zólyomi erdőtől keletre a tótok, Erdélyt a románok, a Tiszamentét kunok. *IV. Béla* új városokat alapít, melyeket német, olasz bevándorlókkal népesít be, akik nyomában a zsidóság beszivárgása is szaporább. Tervszerű, szívós munkáját hamarosan siker koronázza s hazája második megalapítója lesz.

IV. (Kún) László és *Habsburg Rudolf* szövetkezése is mutatja, hogy az újjáéledt Magyarország ismét nemzetközi tényező. A német sereg csak magyar segítséggel tudja legyőzni a cseh *II. Ottokárt* a morvamezei ütközetben (1278). E győzelem elbuktatja a középeurópai nagyszláv birodalom koncepcióját s egyben a magyar állam tőzsomszedságában megalapozza a *Habsburg-ház* hatalmi állását.

Mégis a tatárjárásban s a bel viszályokban kimerült országban az utolsó *Árpádok* alatt erkölcsi süllyedés jelei mutatkoznak, amit táplál a kunvérű *IV. László* király rossz példája s a központi hatalom is meggyengül. A várak építésével még jobban megerősödött főurak garázdálkodása, hatalmaskodása határt alig ismer. Némelyikük valóságos kiskirály, aki formális külföldi háborút visel (*Csák Máté*).

Az *Árpád-ház* 400 évi uralkodása után 1301-ben *III. Endrével* fiágon kihal.

Néhány évi anarchia és a trónbetöltés körüli tétovázás

után a nemzet, szabad választással, a nőágon szintén az *Árpádoktól* származó nápolyi Anjou-házbeli *Károly Róbertben* erőskezü királyt ültet a trónra.

A tehetséges *Anjouk* felvirágoztatják az országot. *Károly Róbert* megtöri az oligarchiát s helyébe új, király hű birtokos arisztokráciát ültet. Szülőhazája korszerű állami és társadalmi berendezését mintául véve, bevezeti a bandériális hadrendszert, megreformálja a gazdasági-pénzügyi életet. Külpolitikája is nagyvonalú s balkáni, nápolyi, lengyel vonatkozásban előkészíti utódja dicsőséges művét.

Nagy Lajos (1342—82) betetőzi Magyarország hatalmi állását. Hazánk tekintélyre első országa Közép-Európának. *Nagy Lajos* biztosítja a hegemoniát a Balkánon, diadalmas nápolyi hadjáratával elégtételt vesz öccse meggyilkolásáért s megszerzi a lengyel trónt. Alatta éri el az ország legnagyobb területi kiterjedését: magyar impérium alatt egyesül Lengyelország, Horvátország s mint hűbéres ország Halics, Moldva, Havasalföld, Bosznia, Szerbia és Bulgária is Magyarországnak hódol.

Lajos «nagy» király az ország belső szervezésében is. Ő a középkori Magyarország társadalmi rendjének a legtudatosabb kialakítója. 1351. évi törvénye a nemesi kiváltságok és jogok első teljes összefoglalása, az Aranybulla megerősítése. A magyar *rendi* szervezet magasabbrendű, mint a nyugati feudalizmus: közjogi kapcsolat, míg a nyugati hűbériség magánjogi jellegű viszony. Nálunk a hatalom forrása nem a fejedelem, hanem a *Szent Korona*. A *Szent Korona* tagjai, a nemesek, nem a fejedelem személyének, hanem a *Szent Koronának* tartoznak hűséggel. A *Szent Korona* a földbirtoknak is eszmei tulajdonosa. A honvédelem viszont a birtokrendszerre épül: a nemzet tagjai birtokuk arányában tartoznak bizonyos számú katonát kiállítani. Az *ősiség* intézménye megköti a nemesi birtokot, hogy a honvédelem alapját biztosítsa. A *Szent Korona* tana alkotmányunk oly sajátos intézménye, amelynek példáját másutt nem találjuk.

Sajnos, az *Anjou* fejedelmi ház, mely alatt Magyarország aranykorát élte, hamar kihal.

A *vegyesházbeli* királyok alatt ismét lejtőre csúszik az ország, felüti fejét a pártoskodás, féktelenkedik az oligarchia. Pedig a déli határ felől már közeleg az új keleti veszedelem, az ozmán törökség támadása.

Már korábban, a keresztes hadjáratokkal, melyeknek célja a szent sír megvédése volt, a keresztény Európa hasztalan kísérli meg, hogy az erőtől duzzadó törökség térfoglalásának útját állja. A Balkánon is megveti lábát s készül megostromolni a mongol áradat nagy hullámtörőjét, Magyarországot.

Luxemburgi Zsigmond (1387—1437), akinek hosszú uralkodás jutott részül, a török ellen a nyugati nemzetek segítségéhez fordul, de az egyesült hadakat a nikápolyi ütközetben (1396) súlyos vereség éri. Ezután a török elleni védekezés emberfeletti feladata egyedül Magyarország vállaira nehezedik.

Hogy a török megrohanásnak még sokáig ellent állhatott, ezt *Hunyady János* hősie erőfeszítéseinek és hadvezéri géniuszának köszönhetjük, akinek lángesze és bátorsága pótolta hadi szervezetünk fogyatékosságát és évtizedekkel kitolta a katasztrófa bekövetkezését. Várna, Rigómező, Nándorfehérvár stb. hősi élet-halálharc színterei, legszebb lapjai történelmünknek.

Hunyady János, aki az ország kormányzói méltóságát is viselte, nagy érdemeket szerzett a haza megmentésében s fiának, *Hunyady Mátyásnak* (1458—90) az ország királyává való megválasztása az apa érdemeinek jutalmazása is volt. *Mátyás* azonban apja legméltóbb utódjának bizonyult. Nagy diplomata és hadvezér, a reneszánszkor egyik legnagyobb uralkodója. Nem jutott el ugyan odáig, hogy a törökkel leszámoljon, de mindenképpen felkészült erre saját királyi hatalmának növelésével, az ország belső erőinek kifejlesztésével s új területek hódításával, Morvaország, Szilézia, Luzácia, Alsó-Ausztria, Stájerország, Rajna és Karinthia megszerzésével nyugat felé messzire kiterjesztette impériumát. Erős központi hatalom, mintaszerű hadiszervezet, szilárd pénzügyi helyzet, jólét és ragyogó kultúra jellemzi fényes uralkodását. Bölcsességével közelférközött alattvalói szívéhez is s mikor meghalt, a nép ajkán szállóigévé vált, hogy: «Meghalt *Mátyás* király, oda az igazság!»

Mátyást idegen uralkodóház tehetségtelen, gyenge királyai követték. A két *Jagelló: II. Ulászló* és *II. Lajos* alatt lehanyatlak a királyi hatalom, megrendül a rend s az elégedetlenség *Dózsa György* véres parasztlázadását (1514) váltja ki. A rossz vezetés, a felsőbb réteg bűnös önzése feltartóztatatlanul viszi az országot az örvény felé.

A végzet be is teljesedik. *II. Szulejmán*, aki voltaképpen

francia szövetségében a német császár hatalmának megdöntésére indul, Magyarországot találja útjában. 77. *Lajos* kisszámú hadseregét a mohácsi csatatéren megsemmisíti (1526), ahol királyával együtt Magyarország függetlensége is sírba száll.

Csatavesztés alig járt valaha is végzetesebb következményekkel, mint a mohácsi vész hazánkra nézve. A török az ország egy részének elpusztítása után ugyan kivonult s még lélekzethez juthattunk volna. A balsors azonban úgy rendeli, hogy ugyanakkor, amikor az egyetértésre s az erők összefogására a legnagyobb szükség lett volna, a nemzet újból két pártra szakad. A trónnak két igénylője van. Azok, akik az idegen uralmat megelégtelték, a nemzeti királyságot kívánják vissza s a gazdag magyar főurat, *Zápolyai Jánost* választják királlyá. A másik párt, a *Habsburg* és *Jagelló-ház* között kötött családi szerződés címén, de ugyancsak szabad választással *Habsburg Ferdinándot, II. Ulászló* leányának férjét ülteti a trónra, e kapcsolattól remélve a török ellen külső segítséget.

Az ellenkirályok testvérharcra vezetik a megoszlott nemzetet, amelyben *Ferdinánd* kerekedik felül. A Lengyelországba menekült *János* király a szultán védelme alá helyezi ország-részét. A törökkel való szövetkezés szerencsétlen következményeképpen a kétfelé tépett országba beekelődtött török még jobban megveti lábát az országban s ismételt hadjáratokat indít Bécs ellen Magyarország testén keresztül.

Az ország déli és középső része másfél száz évre török uralom alá kerül, a keleti részen Erdély, mint külön fejedelemség alakul ki s az ország nyugati része a *Habsburg* királyok birtokában marad.

A belátás, hogy a trónviszálynak áldozatul esik az ország, későn érkezik. *János* és *Ferdinánd* már hajlandók volnának az ország egységét helyreállítani, de könnyen érthető, hogy a török most már kárpótolni akarja magát a hozott áldozatokért. Sőt messzebbmenő terveket sző. Vallási fanatizmustól tüzelve, Közép-Európa leigázását tűzi ki céljául s az előtér: Magyarország többi részének meghódítására indul. A *János* király halálára következő zavarokban csellel beveszi Budavárát (1541) s elfoglalva a Duna-Tisza közét, a Dunától nyugatra, a Tiszától keletre és az északi hegyvidéken is hatalmas területeket hódoltat uralma alá.

A török hódoltság kora a magyar heroizmus sok csodálatos példáját szolgáltatja. *Zrínyi Miklós*, *Szondy György*, *Dobó István*, *Losonczi István* s a végeken vitézkedő többi hősök többször haláltmegvető önfeláldozással fékezik a török fegyverek lendületét.

A német haderők időnkint felvonulnak a török ellen, de megjelenésük csak az ország további pusztulását és kizsárolását eredményezi. A német segítség sokszor nem is őszinte: szabotál, amikor a magyar fegyvereket támogatva alkalmá volna súlyos csapást mérni a törökre.

Történelmünk mostoha alakulásában közrejátszik e kor másik katasztrófája. Megbomlik a lelkek egysége is: a vallási viszályok új alapot szolgáltatnak a nemzeterő részekre hasadására. A hitújítás, mely az Egyház megújhodását tűzi célul, Közép-Európából áterjed Magyarországra s gyorsan tért hódít. A luteránus és kálvinista vallás hívei többségre jutnak a katolicizmussal szemben s az unitárius vallásnak is sok hívője van. A főnemesség körében a reformáció erősen hódít.

A katolicizmus a *Habsburgokra* támaszkodik, míg a reformáció fellegvára az erdélyi fejedelemség. A hitújítás reakciójaképpen fellépett erőteljes ellenreformációnak, bár egyébként előharcosai közt oly nagyszerű magyarok is vannak, mint *Pázmány Péter*, ugyancsak Bécs a főmozgatója. Sajnos, a rekatolizáló törekvések ily módon a bécsi politikának a nemzet függetlensége ellen kiújuló támadásaival is gyakorta párosulnak.

Tisztán kell látnunk a *Habsburg* uralkodóházhoz való viszonyunkat s a nemzeti alkotmányt, a magyarság önállóságát és szabadságát veszélyeztető centralizmus és abszolutizmus törekvéseit is, amelyek a magyar sorsnak az utolsó négy évszázad alatti alakításában oly nagy szerepet játszottak.

A *Habsburg* uralkodók, úgyszólván kivétel nélkül, érzésben, nyelvben, törekvésekben idegenek maradtak a nemzetből. Míg a *Habsburgok* előtt, még a külföldi házból származó királyok is, szívben-lélekben, cselekvésben egybe tudnak olvadni alattvalóikkal, a *Habsburgok* a nemzetet kívül állónak tekintették magukat, az ország érdekét alárendelték birodalmuk politikájának. A császári világbirodalomban háttérbeszorul Magyarország s a hódoltság idején a *Habsburgoknak* maradt nyugati országsávnak meg éppen nem nagy a jelentősége. Arra jó, hogy

felfogja a török támadását, de a nemzeti aspirációk iránti megértés már hiányzott a bécsi udvarból. A nemzet függetlensége csak útjában állott az erőteljes központosításra, korlátlan uralomra törekvő *Habsburgoknak* s ezért állandó igyekezetük, hogy Magyarországot bekebelezzék birodalmukba. A magyarság viszont szívósan ragaszkodik alkotmányához s szabadságához, így nem csoda, ha a nemzet és királya közé idegenkedés ferkőzik, amely gyakran élesedik ki nyílt szembefordulássá.

A nemzet és a Habsburg-ház küzdelmében Erdélynek, illetve az erdélyi nemzeti fejedelemség kiváló fejedelmeinek *Bocskaynak*, *Bethlennek*, *I. Rákóczi Györgynek* jut fontos szerep, akik a magyar alkotmány s a vallásszabadság védelmében fegyvert ragadnak, segítségére sietve a magyarországi elégületleneknek is. Erdélyt s a magyar ellenzékét a közös érdek többször ösztönzi összefogásra. Az erdélyi fejedelmek nagy diplomata ügyességgel vagy éppen ravaszsággal folytatják egyensúlypolitikájukat a török és német között s sok érdemük van abban, hogy a magyarság hajója Scylla és Charybdis közt hanyatva el nem süllyedt.

I. Ferdinánd (1526—64), aki magyar királlyá választásakor még csak Csehországnak és az osztrák tartományoknak volt ura s csak később nyerte el a német-római birodalom koronáját, még megértő a nemzeti aspirációk iránt, de *Miksa* (1564—76) s méginkább *Rudolf* (1576—1608) alatt a háborúk, a gazdasági bajok, a politikai és vallási szabadság elnyomása felfokozzák az elégedetlenséget, amely fegyveres felkelésben robban ki. *Bocskay* István felkelése, melyet az ellenreformáció erőszakoskodása indít el, sikerrel jár. Az udvar kénytelen a bécsi békében (1606) a vallás szabad gyakorlatát, az alkotmányos jogfolytonosságot biztosítani s az erdélyi fejedelemség önállóságát elismerni. Az erdélyi fejedelemség jelentősége *Bocskay*val megnövekszik: többé már nem az anyaországtól ideiglenesen elszakadt terület, hanem önálló létre törekvő állam.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, aki korának is vezéralakja, a protestáns érdekek védelmében s a harmincéves háborúba kapcsolódva, de szintén az egyetemes nemzeti gondolat jegyében vezet felkeléseket (1619—1626) *77. Ferdinánd* ellen. Hasonló *I. Rákóczi György* fejedelem megmozdulása (1643—45) *III. Ferdinánd* ellen. A felkelések Bécs elnyomó politikáját ismételten

engedékenységre készítetik s az erdélyi fejedelemség tekintélyét is megnövelik.

Míg Erdély kezdet óta török oltalom alá helyezkedik, sőt a török támogatását is igénybe veszi, a nyugati magyarság lelkes vezetői (*Esterházy* Miklós, a költő *Zrínyi* Miklós stb.) kitartással buzdítják a nemzetet a török megsemmisítésére. De a megfogyott magyarság s az elgyengült nemzet ahelyett, hogy segítséget kapott volna Bécstől, újabb küzdelmekre kényszerül az erősbödő abszolutizmus ellen. /. *Lipót* (1657—1705) korrupt és lelketlen kormányzása az osztrák örökös tartományokat, Csehországot és Magyarországot egységes birodalomná akarja összeforrasztani, kárpótolni akarván magát németországi politikája sikertelenségéért. Eszközökben nem válogatós, erőszakos eljárása még a katolikus és udvari körök részéről is erős ellenállásra talál, amint ezt *Wesselényi* Ferenc nádornak és társainak összeesküvése bizonyítja.

E mozgalom vérbefojtása, a brutalitás, sanyargatás s az alkotmány semmibevétele új fegyveres ellenállásra készíteti a nemzetet. Ez a kuruc-labanc korszak (1672—83): sok pusztulásnak s sajnos, testvérharcnak is szomorú kora. A kurucok vezére, *Thököly* Imre felvidéki fejedelemségét a török védelme alá helyezi. Erős török sereg támadja Bécset, amely végre észretér s döntő háborúra határozza el magát a török ellen.

Mikor a nemzet látja, hogy az udvar komoly leszámolásra készül a törökkel s nemzetellenes politikáját lefékezi, egyszerre elfelejti a sok keserőséget, lelkesen csatlakozik uralkodójához s derekasan kiveszi részét a török kiűzését célzó küzdelemből. A háború előkészítésében *XI. Ince* pápának van nagy érdeme, a kereszténység szolidaritása pedig külföldi hadakat is hoz segítségül.

Buda visszafoglalása után (1686) még 16 évig tart a felszabadító háború, mely az ország nagyrészét megtisztítja a töröktől. A hadszíntér azonban megint csak az ország földje, melyen azt is, amit a török netán meghagyott, a felszabadító seregek tarolták le.

Ezért végzetesen sivár a török hódoltság mérlege.

A török kirabolta az országot, rombadöntötte a magyar kultúrát. Rabszolgaságba hurcolta a számára használható emberanyagot, földönfutóvá tette az agyonzaklatott, kíméletlen

adókkal is kifosztott lakosságot. A termőföldeket mocsár és futóhomok lepi el, vadonná változik a Duna-Tisza közének s Dél-Magyarországnak hatalmas területe.

De Magyarország teljesítette küldetését: mérhetetlen szenvedés és pusztulás árán megmentette Európát a török veszedelemtől.

A török hódoltságnak távolabbi, de következményeiben még végzetesebb hatása a lakosság elnemzetietlenedése. A török vész a magyar elemet irtotta a legjobban s a török nyomában — részben a török elől menekülve, vagy annak zsoldjában is — primitív idegen nemzetiségek nagy tömegben telepednek meg az országban. A vlachok szláv keveréknepe, szerbek, oláhok félnomád hordái ekkor lepik el Dél-Magyarországot és Erdélyt. Ezek — a németiség kivételével — alacsony műveltségű és erkölcsű népek túlnyomórészt akkoriban is csak tehetélt jelentettek a bomladozó országban, nagy szaporaságukkal pedig saját hazájából szorították ki a magyarságot.

A magyarság beolvasztó ereje e nagy tömegekkel szemben csak lassan érvényesülhetett. Hatékony asszimilációs akadály a bécsi politika is, amely az összbirodalom eszméjének leginkább ellenálló, függetlenségre törekvő magyarságot folytonos telepítésekkel, a nemzetiségek kedvezményezésével, határőrvidékekre, sőt a magyarság ellen fegyveres felkelésre szervezésével állandóan gyöngítette, öngyilkos és vak politika volt ez s a világháborúnak kellett jönnie, hogy megmutassa, ki volt a Monarchia igazi támasza, a hűséges magyarság-e vagy az ellene minduntalan kijátszott nemzetiségek.

A török kiűzése után Bécs folytatja az elnyomás politikáját. Pedig a nemzet keresi az engesztelődést s hálából a török kiűzéséért, lemond az Aranybullában az alkotmányosértő királlyal szemben biztosított fegyveres ellenállási jogáról. Feladja szabadkirályválasztási jogát is, elismerve a *Habsburg-ház* férfi ágának örökösödését. Mégis /. *Lipót* a magyar vezetőréteg s honvédelmi szervezet szétmállását felhasználva, nagyszabású beolvasztási kísérletet tesz. *Kollonich*, mint az újszerzeményi bizottság elnöke, a töröktől visszafoglalt területeken a régi magyar tulajdonosok tulajdonjogát semmibe véve, a visszaszerzett birtokokat politikai érdekem jutalmazására s céljainak megfelelő telepítésekre fordítja.

A szabadságszeretet az agyonsanyargatott magyarságot elszánt ellenállásra sarkallja. Bár a Lipót-féle diploma Erdélyt, a szabadság mentsvárát és támaszát, örökös tartományként *Habsburg* uralom alá helyezte, a nemzet újra fegyverhez nyúl. *II. Rákóczi Ferencnek*, a legeszményibb szabadsághősnek vezetésével az eddigi felkeléseket fölülmúló méretű szabadságharcban (1703—11) száll szembe az önkény új kísérletével. A hőroszi és romantikus küzdelem nagy csatákban nem ér el sikert, de elharapódzva fel-fellángoló tüzét a fanatikus kitartás a sokkal jobban fölfegyverzett császári seregekkel szemben sokáig táplálja. A harc végül is méltányos békével ér véget, a külföld közbenjárása jobb belátásra bírja az udvart. *I. József* (1705—11) a szatmári békében elismeri az ország alkotmányos különállását, a rendek jogait.

A szatmári béke után végre pihenőhöz jut a kimerült nemzet s hozzáfog a romok eltakarításához, új berendezkedéshez. Minthogy *III. Károly* (1711—40) fiágon az utolsó *Habsburg*, az 1723. évi *pragmatica sanctio* az örökösödést a *Habsburg-ház* nőágára is kiterjeszti s kimondja a dinasztia uralma alatt álló országok elválaszthatatlan birtoklását. A *pragmatica sanctio* elismeri és megerősíti Magyarország alkotmányos szabadságát, mégis ez a kor a megfogyatkozott nemzeti öntudat, a szociális és kulturális dekadencia időszaka. A hivatalos nyelv egy holt nyelv, a latin marad. Az arisztokrácia gerinctelen, a kifáradt nemzet engedi, hogy a királyi hatalom az országgyűlés rovására megnövekedjék. A nemzet túlságosan lojális az uralkodóházzal szemben, amiből lovagias tettek is fakadnak. A magyarság páratlan áldozatkészséggel siet *Mária Terézia* (1740—80) többfelől fenyegetett trónját megvédeni. Hősi ellenállást fejt ki a napóleoni háborúban. Ekkor szerez világhírt bravúrjaival a magyar huszár is.

Mária Terézia germanizáló és beolvasztó politikája tetőpontra hág *II. Józsefnek* (1780—1790) alkotmánytipró erőszakos reformjaiban. *II. József* nemzetellenes támadása megbosszulja magát: felrzza aléltságából a magyarságot. Az 1790—91. évi törvényhozás az alkotmány lerombolt bástyáit újra felépíti, sőt a nyugati koreszméktől megtermékenyült új nemzedék az ősi alkotmány demokratizálását s az egész közélet magyar szellemű megújhodását tűzi ki célul.

A francia forradalom s a nyomában következett zavarok a reformtörekvéseket háttérbeszorítják s csak a következő emberöltő, élén *Széchenyi* Istvánnal (1791—1860) tudja e nagyserű fogalmat erőre ébreszteni.

Széchenyi Istvánban, a «legnagyobb magyaréban, lángoló hazaszeretet erős gyakorlati érzékkel s a külföldi viszonyok alapos ismeretével párosul. «Magyarország nem volt, hanem lesz» a jelszava, amelyet tettekkel vált valóra. A Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kaszinó, az Országos Gazdasági Egyesület, a Dunagőzhajózási Társaság, az Al-Duna és a Tisza szabályozása, mind az ő agitációjának s nem lankadó energiájának gyümölcsei. *Széchenyi* fellépésének van a legnagyobb szerepe a tespedő nemzet felébresztésében, a kultúra kibontakozásában is.

Az adottságokkal számotvető, higgadt, fokozatos fejlődést hirdető *Széchenyivel* szemben a magyar megújulás másik vezéralakja, a lángszavú és tettvágyó *Kossuth* Lajos, a nemzet politikai és társadalmi átalakítására rövidebb utat keres s azt a bécsi udvar akaratával szemben is meg akarja valósítani. A század közepén európaszerte jelentkező forradalmi megmozdulások nyomán az 1847—48. évi utolsó rendi országgyűléssel egymás után szavaztatja meg azokat a reformtörvényeket, amelyek az ósdi, a korszellemet meghaladott, a hatalom béklyóját nyögő rendi Magyarország helyébe szabadabb levegőjű demokratikus modern Magyarországot teremtenek. Történelmünk egyik legemlékezetesebb napja 1848 március 15-e, amikor a márciusi ifjak szabadságmozgalma 12 pontban proklamálja a nemzet követeléseit: a szabadsajtót, a polgári és vallási egyenlőséget, a nemzeti őrsereget és bankot, a közös teherviselést, a jobbgység felszabadítását stb. A bécsi udvar, amelynek kezét az ottani forradalom is leköti, egyelőre belenyugszik a mélyreható reformokba; V. Ferdinánd király kinevezi az első minisztériumot s április 11-én szentesíti az új Magyarországot jelentő 48-as törvényeket. De amidőn a magyarországi nemzetiségek régi elégtelensége a magyarsággal szemben lázadásban tör ki, a bécsi udvar, megragadva az alkalmat, szembefordul a magyarság szabadságtörekvésével. Mikor a Bécs által is bujtogatott szerb, horvát és oláh bandák pusztítva, gyilkolva fegyverre kelnek, nyíltan is szövetekeznek a lázadókkal.

A nemzet *Kossuth* Lajos lelkesítő szavára fegyvert ragad,

hogy megvívja minden idők egyik legnagyobb szabadságharcát. A nemzethű németiség és tótság támogatásával a csodálatos hősiességgel harcoló magyar honvédek néhány hónap alatt leverik a fellázadt nemzetiségeket s az 1849. év tavaszán a jóval szervezettebb császári seregeket is kiverik az országból. A bécsi udvar az orosz kolosszus segítségéhez folyamodik.¹ A szabadságharc elbukik a sokszoros túlerővel szemben s a honvédsereg, amelynek *Görgey Artúr* a fővezére, Világosnál leteszi a fegyvert.

1. *Ferenc József* (1848—1916, de magyar királlyá csak 1867-ben megkoronázva), az ifjú osztrák császár, engedve a bosszúra szomjas bécsi kamarilla befolyásának, október 6-án a szabadságharc 13 tábornokát Aradon kivégezteti. Kivégzik *Batthyányi Lajos* grófot, az első magyar miniszterelnököt is. A szabadságharc dicső vértanúinak emléke kitörülhetetlenül él a nemzet szívében s október 6-án a világ minden tájának magyarjai gyászünnepet ülnek.

A szabadságharc elbukása után brutális elnyomás következik. Az országot a császári birodalomba kebelezik be, területéből az önálló koronatartományá lett Erdélyt s a Temesi bányáságot különszakítják. A szabadság vívmányai helyett a zsarnokság rémuralma lesz a nemzet osztályrésze. A *Bach* belügyminiszterről *Bach*-korszaknak nevezett e szomorú emlékű időben a nemzet legfeljebb a passzív rezisztencia álláspontjára helyezkedhetik.

A magyar nemzet tragédiáját s az önkényuralommal szemben való ellenállását a külföld meleg rokonszenve kíséri. A bujdosó *Kossuthot* Anglia és Amerika példátlan lelkesedéssel ünnepli.

A nemzet jó másfélévtizedig vergődik e rabsorsában, mígnem Ausztriát elszigetelődése és hadi balsikerei arra készítetik,

¹ Petőfi Sándor, a szabadságharc Tyrtaiosa, aki nemsokára hősi halált hal a segesvári csatátéren, ez időben írja:

«A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
Egy bősü üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.»

hogy kibéküljön a magyarsággal. Az októberi diploma (1860) már engedékeny gesztus a magyarság felé.

A kiegyezés művét *Deák* Ferenc (1803—1876), a «haza bölcse» hozza tető alá. A kiegyezést becikkelyező 1867. évi XII. t.-c. szerint az Osztrák-Magyar Monarchia olyan egységet alkot, amely két egymással teljesen egyenrangú államból áll (dualizmus).

A kiegyezés után végre a béke és a fejlődés hosszabb korszaka virrad a magyar nemzetre. A kultúra, a technika, a társadalmi és gazdasági élet a nyugalom e közel félszázados idejében soha nem látott lendületet vesz. A nemzet emberöltők mulasztásait pótolja néhány évtized alatt s behozza lemaradását a nyugati államok versenyében.

De a sors végzése új megpróbáltatást mért a magyarra. Kitér a világháború (1914—1918), amelynek a legnagyobb vesztese éppen Magyarország.

Pedig Magyarországnak nem volt érdeke a háború s az ország nagytehetségű miniszterelnöke, *Tisza* István gróf tiltakozott Szerbia megtámadása ellen.

Bele kellett sodródniuk a világháborúba a nemzetközi konstelláció folytán, szövetségeseink iránti hűségből s mert az uralkodó és a hadsereg közössége miatt is Ausztriával kellett tartanunk.

Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolása csak kirobbantotta a világháborút. Kitérésének mélyebben fekvő oka a nagyhatalmak kölcsönös féltékenysége, a pánszláv terjeszkedés, mely kapcsolatos a nemzetiségi feszítőerők működésével a Monarchia szétbomlásztására.

A magyarság aránytalanul nagy véráldozata ellenére becsülettel harcolta végig szövetségesei, Németország, Ausztria, Bulgária és Törökország (Központi Hatalmak) oldalán az emberfeletti mérközést. A sok népű Monarchia hadseregében, szerb, orosz vagy olasz fronton egyaránt, ahová csak állították, a magyar katona volt a legvitézesebb és a legmegbízhatóbb.

A háború elvesztése hősi elbukás volt. Annál gyalázatosabb tördőfés érte az elbukott nemzetet saját fiai részéről a háború utáni forradalom lelkiismeretlen kirobbantásával. *IV. Károly* (1916—1918), az utolsó király, kénytelen lemondani a trónról. Az 1918. évi októberi forradalom kalandorai *népköztársasággá*,

az 1919 márciusi bolsevista diktatúra *tanácsköztársasággá* nyilvánították a prédaleső szomszédoktól már megrohant szerencsétlen országot. A kommunizmus nyomában még egy szégyenteljes román megszállást is el kellett szenvednünk.

A nemzet egészséges életösztone néhány sikertelen ellenforradalmi kísérlet után lerázza a magyarság lelkétől idegen, esztelen, az állami berendezkedés és a gazdasági élet csődjével is kapcsolatos proletárdiktatúrát (1919 augusztus).

Szegeden ellenkormány alakul, *Horthy* Miklós fővezér kibontja a nemzeti zászlót s a nemzeti hadsereg élén bevonul a fővárosba. A nemzetgyűlés *Horthy* Miklóst 1920 március 1-én az ország kormányzójává választja. Helyreáll a rend s Magyarország a kommunista mótely továbbterjedésének megakadályozásával ismét nagy szolgálatot tett az emberi kultúra ügyének.

Azután beteljesedik sorsunk. A *trianoni békeszerződés*, meg sem hallgatva a halálraítélt nemzet védekezését, a világtörténelemben példátlan kegyetlenséggel feldarabolja az országot s a békeparancsot 1921 november 13-án kénytelenek vagyunk az 1921: XXXIII. t.-c.-ben becikkelyezni.

Az igazságtalan s amint a következmények megmutatták, az európai béke és egyensúly szempontjából is legoktalanabb békeszerződések revíziójának azonban előbb-utóbb el kell következnie. A jóvátételt a Felvidék egy részének (1938) és Kárpátjának (1939) visszacsatolása már meg is indította.

2. Terület

A magyar állam területe a honfoglalástól az ország trianoni feldarabolásáig nagyjában ugyanaz maradt. Bár hazánk a «népek országútján», Kelet-Nyugat ütközőpontján fekszik, ezeréven keresztül ellen tudott állani a világ minden égtája felől jött támadásnak. Mint erős szirt, megtört rajta a keleti ozmánság: a török-tatár ismételten rázúdult hulláma s önmagát feláldozva megvédte a keresztény kultúrát a barbár Kelet ellen. De ellenszegült a hatalmas nyugati szomszéd, a germánság nyomásának is s az erős szaporaságú északi és déli szlávok közepesével, megőrizte önálló államiságát.

Területének leglényegesebb megcsonkulása volt, hogy másfél száz évig az ország központi része török járom alá került.

Viszont a magyar impérium időnkint messzire terjed, országunk a vezető nagyhatalmak egyike. *Nagy Lajos* király birodalmáról, mely az Adriai- és a Fekete-tengerrel volt határos s a lengyel királyság egyidejű birtoklása folytán a Keleti-tenger közelébe ért, éneкли a költő:

Oh nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vizében hunyt el
Észak, kelet s dél hullócsillaga. (Petőfi.)

A honfoglaláskor őseink birtokába jutott területből véglegesen csak lényegtelen részek szakadtak el. Az ország bizonyos területei azonban sokszor az államegység megtartása mellett, hosszabb-rövidebb ideig különállást nyertek. így Erdély, mely sokáig önálló fejedelemség volt, az Erdélyhez csatolt részek (Partium), a Temesi Bánság és Szerb Vajdaság, Szlavónia s a katonai határőrvidékek. Voltak viszont területek, amelyek később hódoltak a Szent Korona hatalma alá. Ezek közül némelyek, mint a régi Horvátország, Dalmácia és Fiume, Magyarországgal állami közösségbe kerültek. Mások elismerték a magyar fennhatóságot anélkül, hogy Magyarországgal az állami életre egyesültek volna: így Ráma vagy Bosnyákország, Szerbia, Bolgárország, Kunország (a későbbi Moldva és Oláhország), Galícia (Halics), Lodoméria. Királyaink ez országok királyi címét elszakadásuk után is megtartották. Még az utolsó magyar király, *IV. Károly* is viselte a «Magyar-, Horvát-Szlavón- és Dalmátországok, Galícia, Lodoméria, Ráma, Szerbia, Kun- és Bolgárországok apostoli királya, Erdély nagyfejedelme, Székelyek ispánja» büszke címet.

A világháború előtti Magyarország — történeti, ép (integer) vagy Nagy-Magyarország — tényleges területe közjogi szempontból a következő megkülönböztetendő részeket foglalta magába:

1. A szűkebb értelemben vett magyar területet, vagyis az *anyaországot*.

2. A *Horvát-Szlavón Társországok* területét. Jogilag ide tartozott Dalmátország is, mely tényleg Ausztria tartománya volt.

3. *Fiume* szabad várost és kerületét, mely mint külön test (corpus separatum), közvetlenül a magyar anyaország területé-

hez kapcsolódott. Közigazgatásilag a magyar törvényhatóságok közé tartozott, különleges jogállással.

A Társországek — Horvát-Szlavónország — mint a Magyar Szent Korona országai, Magyarországgal egyazon államközösséget alkottak, széleskörű beligazgatási, közoktatási és igazságszolgáltatási önkormányzattal (1868: XXX. t.-c).

Ezzel szemben Magyarország a háború előtti Magyar-Osztrák Monarchia másik államával, Ausztriával szemben önálló állam volt. A kiegyezési törvény (1867: XII. t.-c.) biztosította Magyarország állami függetlenségét, törvényhozási és kormányzati önállóságát, tehát elvileg perszonál-úniót létesített Ausztriával. Csupán a kölcsönös védelem szüksége tette a két országot együtt illető külügyet, részben a hadügyet s az ezekre vonatkozó pénzügyet *közösen kezelendő* ügyé.

Külön elbírálás alá esik Bosznia és Hercegovina, amely két török tartományt az 1878. évi berlini szerződés alapján megszállottuk (okkupáció). Bosznia-Hercegovina tényleges bekebelezése (annexió) azonban csak 1908-ban történt meg, amidőn területére az uralkodó kiterjesztette jogait. Bosznia-Hercegovina Magyarország és Ausztria közös igazgatása alá került, bár jogilag, Dalmáciához hasonlóan, a Magyar Szent Korona területéhez tartozott.

A világháború után Magyarország területét a trianoni békekötés (1921: XXXIII. t.-c.) példátlan kegyetlenséggel és igazságtalansággal feldarabolta. A trianoni diktátum által meghagyott csonka országot *trianoni országterület* néven említjük. A felvidéki területsáv az 1938. novemberi bécsi megállapodás alapján (1938: XXXIV. t.-c), Kárpátalja pedig az 1939 áprilisban Szlovákiával kötött megegyezésben megállapított területtel magyar fennhatóság alá visszakerülvén, azóta a *megnagyobbodott*, vagy *mai Magyarország* területével van dolgunk.

A háború előtti Magyarbirodalom területe 325 ezer km² volt, amelyből a magyar anyaországra 283 ezer km² esett.

Trianon Magyarország területét 93 ezer km²-re csonkította le s ma, a kétszeri területnövekedés után is, országunk csak 117 ezer km² területet foglal el. A trianoni szétDarabolás s a revízió területi méreteit kimutatásunk szemlélteti.

A trianoni béke előtti, utáni és a mai Magyarország területe:

	Terület km =	A Magyarbiro- dalom %-aban:
Magyarbirodalom	325.411	100.0
A trianoni béke értelmében elcsatolva .	232.448	71,4
Trianoni Magyarország ¹	93.073	28.6
A bécsi döntéssel visszacsatolva	11.927	3.6
Kárpátaljával visszacsatolva	12.141	3.7
Mai Magyarország	117.141	30.0

A Trianon előtti Magyarbirodalomból kapott:

Ausztria.	4.020	1.2
Cseh.Szlovákia a trianoni béke szerint .	61.633	18.9
\Szlovákia 1939 április 4.e után	37.652	11.6
Jugoszlávia	63.092	19.4
Lengyelország ³	589	0.2
Olaszország	21	0.0
Románia	103.093	31.7

¹ Kiseb kiigazításokat figyelembevevő számítás szerint.

² Sopronnak és vidékének népszavazással Magyarországhoz történt visszacsatolása után. 1938-ban Németország egész Ausztriát bekebelezte, majd a Szudetaföldnek a müncheni egyezmény alapján Németországhoz történt csatolásával kapcsolatban Németország 37 km² olyan területet is annektált, amely Trianon előtt Magyarországhoz tartozott (Pozsonyliget-falu, Dévény).

³ A müncheni egyezmény után ezenfelül Cseh-Szlovákiából Lengyelországhoz csatoltatott 221 km² olyan terület is, amely Trianon előtt Magyarországhoz tartozott.

A megtévesztésen és elvakultságon felépülő trianoni béke 71.4%-át, majdnem háromnegyed részét ragadta el országunk területének. Ausztria világháború utáni megcsonkítása hasonló méretű (72.1%) volt, de ott nem egy ezeréves egységben összeforrott történelmi államról, hanem heterogén tartományok laza alakulatáról volt szó.¹

Magyarország területéből kisebb részt (1.2%) kapott Ausztria, egy-egy kis darabkához jutott Olaszország, mely Fiumét szerezte meg és Lengyelország. A zsákmány főrészen Cseh-szlovákia, Jugoszlávia és Románia osztozott. Románia egymaga 31-7%-ot vett el ezeréves földünkéből, nagyobb darabot, mint amekkora területet Trianon nekünk meghagyott (28.6%). A cseh-szlovák és jugoszláv részesedés majdnem egyforma, egyenkint 19% volt.

¹ Törökország 61-6, európai Oroszország 15-8, Németország — összes gyarmatain kívül — 13-0, Bulgária 9.9 %-ot veszített el területéből a világháború után.

A megnagyobbodott Magyarország csak 36.0%-a a Magyar-birodalom területének, a régi anyaország területének is csupán 41.4%-a.

A történelemben nem egyszer nagyhatalmi szerepet játszó Magyarország terület szempontjából inkább kis, mint közepes államnak számít, bár az európai államok többségénél népesebb.

De amint az embernél sem a test mérete a lényeges, a nemzetet sem az államterület nagysága minősíti. Nemzeti hivatása s lelki-szellemi-erkölcsi értékei tudatában nem érzi magát másodrangúnak a magyar addig sem, míg a szentistváni országterület, amelyre nemzedékek véráldozata s ezeréves birtoklás ad vitathatlan jogot, visszaszerezheti.

3. Földrajz.

Az Európa szívében fekvő történelmi, csonkítatlan Magyarország a *legkifejezettebb, legösszefüggőbb szárazföldi egység* az egész világon. *Reclus, Kjellén* s több földrajztudós szerint iskolapéldaszerű földrajzi egység, a legteljesebb medenceország. Elkülönülése a szomszéd területektől s belső összhangja természeti adottság, Isten adománya. Bár tenger nem határolja, a magas hegyfalak, földjének az ország belseje felé lejtősödése, a folyóvizek összekapcsolódása, a központ felé növekedő népsűrűség nagy vonzó és összetartó erővel fogják egybe e területet. «Hungária» éppúgy táji, mint politikai fogalom, amely ezeréves fennmaradását népe kiváló államalkotó képességei mellett a természetnek is köszönhette.

Az ezeréves Magyarországot *természetes határok* övezték. A benne váltakozó sík- és hegyvidéket köröskörül élesen keretezte a Kárpátok koszorúja. A Duna be- és kilépése közt Dévénytől Orsováig húzódik ez a hegylánc, több mint másfélezer km hosszúságban. «Még a holdnak távlatából is élesek az ország természeti épületének körvonalai», állapítja meg *Prinz Gyula*. Csak nyugat és délnyugat felé nyílik rés a katlanból, de az Alpok keleti nyúlványai és méginkább a Duna és Száva, illetve Dráva folyása többhelyütt elhatároló vonalakkal pótolják az ívelő hegyek hiányát.

Nagy-Magyarországot a természet befelé jól kormányozható, kifelé könnyen védhető, harmonikus egésznek alkotta meg.

Ezzel szemben Kis-Magyarország a régi összefüggéseiből

kiszakított területcsonk. Határai nem futnak természetes vonalak mentén. A trianoni békeszerződés úgy vonta meg a csonka ország új határait, hogy a szomszéd államok köröskörül már a síkságon megvessék lábukat s így stratégiaileg minél előnyösebb helyzetbe jussanak. A trianoni határok nem esnek össze a népi határokkal, vonulásukat nem jelzi ritkuló népesség, nincs elválasztó erejük. A felvidéki területek visszacsatolása sem sokat változtatott a határok földrajzi, gazdasági hátrányain.

A történelmi Magyarország *domborzati képe* igen változatos: volt mélyfekvésű rónája s égbenyúló havasa. A Kárpátok által közrefogott területnek csak fele fekszik 200 m-nél alacsonyabban a tengerszín felett. Viszont a trianoni Magyarországnak csupa sík- és dombvidéke csak az északkeleti hegységek visszakerültével egészült ki igazi hegyvidékkel. Alföldünknek a tenger színe feletti magassága helyenkint 70 méterig száll alá. Nagy-Magyarország legnagyobb hegycsúcsa, a Magas Tátra hegységben a Ferenc József-csúcs, 2663 m magas. Ezzel szemben a trianoni Magyarország legmagasabb pontja, a mátrai Kékestető, csak 1014 m magas, míg a Kárpátaljával visszacsatolt Hoverla 2058 m magasra emelkedik.

A Trianon által meghagyott legjelentősebb hegység a Magyar Középhegység, mely a Dunántúl Keszthelynél kezdődik és Visegrádnál a Dunától áttörve áthúzódik a Felvidékre. Főbb részei nyugaton a Bakony és a Vértes, keleten a Börzsönyi hegység, a Cserhát, a Mátra, a Bükk és a Tokaji hegység. A területnagyságát az Északkeleti Kárpátok jelentős részét hozta vissza: a Beszkidek keleti vonulatait, a Máramarosi havasok homokkőláncait s a hozzájuk csatlakozó vulkáni hegy sor egyes darabjait, míg az Északnyugati Kárpátoknak csak kisebb nyúlványai kerültek vissza.

A történelmi Magyarország területe négy jellegzetes *főtájra* oszlik: a Nagy-Alföld síkságra, a Dunántúl dombosvidékére (Pannonföld) s két hegyvidékre: a Felvidékre és Erdélyre. A 100.000 km² területű Nagy-Alföld nyugati nyúlványának tekinthetjük a Kis-Alföldet, míg a Dunántúlnak az anyaországon túli folytatása délen a Dráva—Száva köze, amelyhez az egészen elütő jellegű karsztos Tengerpart csatlakozik. Az ország e különböző tájai természeti kincseik különféleségével is ideálisan kiegészítették egymást.

A mai ország egyoldalúbb tagozódásában főtájként az alföldi síkvidék, a dunántúli dombosvidék és az északi domb- és hegyvidék különíthető el. Különösen tipikus része az országnak a Duna—Tisza közét betöltő és a Tiszántúlra átnyúló Nagy-Alföld, ahol a róna sajátos szépségei a «puszta» nem egy hátrányával párosulnak. A Nagy-Alföld a török kiűzése után elnéptelenedett, félig puszta, félig mocsárterületté vált. Az elpusztult községek helyén különleges tanyavilág alakult ki. Az Alföldön, az ország többi részeivel szemben, aránylag kevés a községek száma s e ritka, rendszerint nagyhatárú községek tanyái is messzire szóródtak. Szorgalmas munka azonban virágzó termőföldre varázsolta a vadvizet, nádast és parlagot, persze nem lehet csodálni, ha a másfélszázados török hódoltságot s a folytonos dúlást ez a föld egészen kiheverni mostanig sem tudta.

A Kárpátövezte terület *vízrendszer* szempontjából is páratlan egységet alkotott. A Nyugatot Kelettel összekötő Duna, Európának a Volga után a legnagyobb folyója, az országot körülvevő hegyek vizeinek gyűjtője, az ország közepén vonul át s annak jelenlegi területén 429 km utat tesz meg. A régi Magyarország folyói, egy-két kisebb kivétellel (Poprád, Dunajec stb.), mind az ország közepe felé igyekeztek. Már a vízhálózat is jelezte e táj egytestűségét.

Amily nagy előnyt a vízrendszer koncentrikussága a háború előtti Magyarországnak jelentett, ép oly hátrányos helyzetet teremtett a vízi hálózat trianoni szétदारabolása. A Duna legnagyobb mellékfolyói, a Tisza, Dráva és Száva a történeti Magyarország területén torkoltak a Dunába. Ezek közül a Tisza itt is eredt s méltán kiérdemelte a «legmagyarabb» folyó jelzöt. Ma a Duna e nagy mellékfolyói közül csupán a Tisza a miénk, de ez is csak alsó szakasza kezdetéig. A Drávának, mely a trianoni országcsönkításkor délen új határu k kínálkozott, nemcsak a torkolatát vágták le, de a jugoszláv határ másutt is átlép a Dráva természetes határvonalán. A Tisza legnagyobb mellékfolyójának, a Marosnak is csak kis darabkája maradt meg Trianon után. Bár az országnagyobbodással a felvidéki vizek kisebb-nagyobb torkolatdarabjai is visszakerültek, a Dunán és Tiszán (Balatonon) kívül a hajózható vizek jelentősége eltörlül.

De eltekintve a vízi közlekedés akadályozottságától, Csonka-Magyarország a vizekben rejlő energiát (fehér szén) jóval cseké-

lyebb, mégis a területrevízió után megnövekedett mértékben használhatja ki. Az egységes vízjelző szolgálat hiánya, illetve nem megfelelő ellátása a vizek felsőfolyásainak új gazdáiról — mint a múlt példája megmutatta — az árvízveszély fokozására vezetett. A víztárolásnak, az öntözőcsatornák táplálásának megnehezült lehetőségei javultak a vízbő északi területek visszacsatolása után, úgyhogy vízi erőművek létesítése és az Alföld számára oly szükséges öntözőhálózat nagyszabású tervének megvalósítása ma már könnyebb feladattá vált.

A háború előtti Magyarországnak, bár a Karszt-vidék mészkőgátja megnehezítette a magyar medencéből a tenger megközelítését, Fiúmén keresztül megvolt a tengerre jutása. Csonka Magyarországnak nincsen tengere. E hátrányban egyedüli osztályostársa Európában — a törpe, illetve városállamokat nem számítva — csupán Svájc és a háború után mesterségesen konstruált Cseh-Szlovákia maradványa, Szlovákia. (Lengyelország számára — legalább is a német-lengyel háború előtt — a tengeri kijáratot korridor biztosította.)

Az ország főtava, a Balaton, tájilag is gyönyörű természeti nevezetessége a csonka hazának s homokpartjával páratlan üdülőhely. A Balaton Közép- és Nyugat-Európa legnagyobb tava, területe 592 km², hossza 76 km. Másik nagyobb tavunknak, a Fertőnek csak déli darabkája maradt birtokunkban. E nagy tavak a Dunántúlon vannak, míg a hegyvidék csodás tengerszemei az elcsatolt területekre esnek.

A történelmi Magyarország *földtani* összetétele is változatos. A geológusok szerint a Kárpátok medencéjének helyét évmilliókkal ezelőtt kemény masszívum töltötte ki. A geológiai harmadkorban egy délről észak felé irányuló nyomás a kisebb ellenálló képességű, lazább anyagú részeket lánchegységgé gyűrte, majd e hegykeret (Kárpátok) által közrefont masszívum (Tiszia-tömb) a mélybe süllyedt. Helyét elborította a harmadkor tengere, amelyből később kiemelkedett. A szárazra került süllyedek fenekét a folyók és szelek hordaléka töltötte fel. Ezért a magyar medencében fiatalkori geológiai képződmények, lerakódások, morzsalékos kőzetek (lősz) vannak túlsúlyban, amelyek a legkitűnőbb mélyrétegű televényföldet szolgáltatják.

Nagy-Magyarország Európa egyik leggazdagabb ásványtermő országa volt. A legdrágább ásványok, mint az arany, nemes

opál — amelyet sokáig csak hazánkból ismertek s ezért magyar drágakőnek nevezték — valamint hasznos ásványok egész sora volt itt fellelhető. Csonka-Magyarország ezek legtöbbszörét nélküli vagy csak szűkösen birtokolja.

A Kárpát-medence a mérsékelt égövben, de különböző *éghajlatok* találkozáspontjában fekszik. A világháború előtt Magyarország az északi sark és az egyenlítő közt közepes távolságban, az északi szélesség $44^{\circ} 30'$ — $49^{\circ} 30'$ -e között és a londoni (Greenwich) délkörtől keletre $14^{\circ} 20'$ — $26^{\circ} 30'$ között terült el, míg ma csak az északi szélesség $45^{\circ} 50'$ — $49^{\circ} 5'$ -e és a keleti hosszúság $16^{\circ} 10'$ — $24^{\circ} 40'$ -e közötti rész van magyar impérium alatt. A csapadékos atlanti-óceáni, a száraz, szélsőséges keleteurópai-kontinentális és a mediterrán-déleurópai éghajlat hatásai itt mind érvényesülnek. A hőmérséklet $+40^{\circ}$ és -35° Celsius közt ingadozik, ami meglehetősen kiszámíthatatlanná teszi az időjárást. Mégis Nagy-Magyarország hegy-és síkvidékének bizonyos fokig eltérő éghajlata kiegyenlítően hatott, kedvezőtlen időjárás egyszerre az ország egész területét kevésbé sújtotta. A csonka ország éghajlata egyoldalúbb, az időjárás szeszélyének s az elemi csapásoknak (fagy, szárazság) mezőgazdasági termelésünk eléggé ki van szolgáltatva. A túlnyomóan medencefenéken lapuló csonka országterület sokszor nem kapja meg a kellő csapadékot, amely mielőtt ide érkeznek, lehull a környező hegységekben. A mai területen legtöbb csapadék esik a Kárpátokban (Talabor-völgy), ahol az 1500 mm-t is eléri, legkevesebb a középső Tiszánál (Hortobágy): 500 mm.

A kedvező talajviszonyok s a mérsékelt éghajlat folytán az ásványvilágon kívül a növényvilág s az állatvilág is igen gazdag. Hazánk szinte «tejjel-mézzel folyó Kánaán» ember és állat számára. A magyar földön valamennyi élő — ember, állat, növény egyaránt — szívós, acélos, erőtől duzzadó, rendszerint nem nagyra nő, de minőségre kiváló. Ennek okát a tudomány a következőkben magyarázza. A magyar medencében hosszú a napfénytartam, a napsütéses órák száma egy évben mintegy 1900. A tenger távolsága folytán kevesebb a felhőzet, a csapadékot nem egyenletesen elosztva, hanem koncentráltabban — rövidebb idő alatt nagyobb mennyiségben — kapjuk s a szárazabb levegőn át több ibolyántúli sugár érkezik, mint a hasonló földrajzi szélesség alatt fekvő vidéken (pl. Franciaország). A magyar klíma alatt fakadó

élet minden nyilvánulásának e szinte egyedülálló földrajzi helyzet megkülönböztetett értékét ad.

Nagy-Magyarországon a havasi *növényzettől* az Adria mediterrán növényzetéig a növényfajok széles skálája van képviselve. A csonka ország flórája szegényebb.

Ami a faunát illeti: az *állatvilág* e hajdani Eldorádójában közép- és keleteurópai s földközi-tengeri állatfajok keverednek. A vadállatok több faja kipusztult, míg a haszonállatok tenyésztése virágzó.

Az integer Magyarország bővelkedik *természeti szépségekben*, bár ma a hegyvidék szépségkincsének csak néhány maradványa a miénk. Budapest székesfőváros talán a legszebben fekvő fővárosa Európának s egyben világhírű gyógyfürdőváros. A «kék» Duna, a «szőke» Tisza, a «magyar tenger» (Balaton), a magas Tátra 114 tengerszeme, a Hortobágyi puszta bűvös tüneményével, a délibákkal, majd a végnélküli rónák ellentétéként zord havasok, Erdély «Dolomit»-jai s más sziklacsodái, a magyar lovagkor regényes várromjai, a Vág-völgye, az Al-Duna Kazán-szorosa, a Vaskapu, a Dobsinai jégbarlang, az Aggteleki csepkőbarlang s egy ezerarcú ország sok hasonló kincse és gyönyörűsége messze-föld idegenjei számára is vonzó érdekességek.

4. Alkotmány, közigazgatás.

A minél tökéletesebb életformát kereső ember *államokban* éli emberi életét. Az állam szervezetét s az államhatalom gyakorlásának módját az alkotmány szabályozza.

A magyar alkotmány nem előre megtervezett, *írott* alkotmány, hanem *történeti* alkotmány. A magyar génusz hozta létre ezeréves fejlődés eredményeképpen s ezért értékesebb és erősebb, mint ha alkotmánylevelen alapulna. Ám ősrégi a magyar alkotmány írásos alapvetése, az *Aranybulla* is, amelynél csak az angol alkotmány hasonló alaptörvénye korábbi keletű. Az Aranybulla 1222-ben, mindössze hét évvel az angol Magna Charta után s attól függetlenül keletkezett.

Magyarország a szó szűkebb értelme szerint is *alkotmányos állam*, alkotmánya igazi alkotmány. Bár az államforma monarchia éspedig *királyság*: alkotmányunk sem az uralom korlátlanóságát, az önkényuralmat (abszolútizmust, diktatúrát), sem

a hatalmat magánjogi viszonyból származtató hűbériséget sohasem ismerte. A hatalom forrásául mindig a *nemzetet* tekintették. Az *állam népe* és a *király* együtt teszik a nemzetet, melynek megszemélyesítője, államiságunk jelképe a *Szent Korona*. A nép a koronázással osztja meg a hatalmat királyával.

Magyarország királyság ma is, csak a királyi trón nincs betöltve. Míg üresedésben van, az államfői teendőket a megválasztott *kormányzó* — nagybányai *Horthy* Miklós — látja el. (1920: I. t.-c.)

A kormányzó jogköre ugyanaz, mint a királyé, személye sérthetetlen és a királyt megillető büntetőjogi védelemben részesül. Bizonyos királyi jogokat azonban nem gyakorolhat. Nem illeti meg a kormányzót a törvényszentesítési jog, de a törvényt — újabban (1937: XIX. t.-c.) kiterjesztett jogköre szerint kétszer is — visszaküldheti az országgyűléshez megfontolás végett. A hadüzenéshez és békekötéshez az országgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges, nemességet nem adhat s a főkegyúri jogot nem gyakorolhatja.

Demokratikus népképviseleti alkotmányunkban a népnek a közhatalom gyakorlásában való részvétele, éppúgy, mint a közszabadságok érvényesülése, példaszerű s a magyar nemzet úttörő az államfő hatalmának korlátozása és a végrehajtó hatalom ellenőrzése terén is. Már a honfoglaló törzsek vezéreknek a IX. század mondakódébe vesző *vérszerződése* részt biztosít a közös szerzeményben mindenkinek s helyet a törzsek fejeinek a fejedelem tanácsában. Az Aranybulla sem más, mint aranypecsétes nemzeti szabadságlevél, mely a király hatalmát megszorítja.

A Habsburg uralkodóház trónrajutásával nemcsak az abszolútizmus, de az állam függetlenségét veszélyeztető osztrák beolvasztó politika ellen is védekezniünk kellett, ami a magyarság erős *alkotmányos* és *közjogi érzékét* még jobban kifejlesztette. A szabadság és függetlenség védelmére nemcsak sokszor kényszerült fegyvert ragadni — mint *Rákóczi* és *Kossuth* tragikus és mégis dicső szabadságharcában — de alkotmánybiztosító törvények sorát is alkotta, melyek az 1867. évi Ausztriával való *kiegyezéssel* zárulnak (1867: XII. t.-c.).

A hatalom megosztottságából folyik, hogy a *törvényhozás* az államfő és az országgyűlés közös joga. A *végrehajtó hatalmat*

az államfő a minisztérium által gyakorolja, amely a parlamenti felelősség által és az önkormányzati testületek útján alkotmányos ellenőrzésnek van alávetve.

Az állami szuverenitás legjobban az országgyűlésben testesül meg. A magyar országgyűlésnek két háza van, a Képviselőház és Felsőház (a világháború előtt Főrendiház).

Az országgyűlés Képviselőháza, melynek tagjait a nép választja, valósítja meg a nép képviselét a törvényhozásban. A jogkiterjesztés felé haladó jogfejlődésünk újabban (1938: XIX. t.-c.) eljutott az általános titkos választójog életbeléptetéséig. Az országgyűlési képviselők száma 260, akik közül 135 képviselőt egyénileg, 125 képviselőt pedig a törvényhatósági jogú városokban és vármegyei törvényhatóságokban, lajstromosan választanak. A területviszacsatolások után ezenkívül ideiglenes megbízással az országgyűlés Képviselőházába a Felvidékről 26, a kárpátaljai területről 10 képviselő is meghívást kapott. Választói jogosultsággal rendelkezik az egyéni választókerületekben minden 30-ik életévét betöltött férfi és minden 30-ik életévét betöltött nő, aki az egyéb követelményeknek is megfelel. A lajstromos választókerületekben a korhatár férfiaknál 26, nőknél 30 év. A képviselővé választhatás korhatára 30 év.

A Felsőház tagjai 1. méltóság vagy hivatal viselése, 2. választás, 3. kinevezés útján nyerik megbízásukat.

A végrehajtó hatalom irányítása a *kormányzás*, konkrét ügyintézése a *közigazgatás*.

A közigazgatás központi ellátása is a király (kormányzó) és a felelős miniszterek feladata. A minisztérium élén a miniszterelnök áll.

A minisztériumtól független hatóság a Legfőbb Állami Számvevőszék, melynek feladata az állam bevételeinek, kiadásainak, vagyoni- és adósságkezelésének s általában az állam számvitelének ellenőrzése.

A közigazgatás egyes szervei helyi önkormányzati hatáskörrel is bírnak. Helyi önkormányzati testületek: a *törvényhatóságok*, ezek ismét kétfélek: *vármegyék* és *törvényhatósági jogú városok*; alsóbb tagozatok a *megyei városok* (1929-ig rendezett tanácsú város), a *nagyközségek* és a *kisközségek*.

A magyar vármegyének a pusztá önkormányzaton túl-emelkedő, alkotmánybiztosító szerepe a magyar alkotmányos érzék egyik legeredetibb, sajátos alkotása. Főszerve a törvényhatósági bizottság, első tisztviseelője az alispán, a kormány mindenkorai képviselője a főispán (Budapesten a főpolgármester). A vármegye közigazgatási szempontból járásokra oszlik, ezek élén a főszolgabíró áll.

A törvényhatósági joggal felruházott városoknak a vármegyékhez hasonló jogkörük van, függetlenek a vármegyétől, első tisztviseelőjük a polgármester.

A kisközségek — a nagyközséggel szemben — a törvény által rájuk ruházott feladatokat saját erejükből teljesíteni nem képesek s evégből más községekkel kell szövetkezniük (körjegyzőség). A megyei városok, nagy- és kisközségek legfőbb szerve a képviselőtestület. Végrehajtó szerv városokban a polgármester, községekben a bíró, jegyző és az elöljáróság.

A Magyar Szent Koronához 1939-ben visszatért Kárpátalja a magyar államban önkormányzatot nyert. Ennek ideiglenes szabályozása szerint Kárpátalja ügyeit kormányzói biztos intézi, a melléje rendelt főtanácsadóval s a véleményező és indítványozó bizottsággal; ezek székhelye Ungvár.¹ A vármegyék helyett egyelőre közigazgatási kirendeltségek működnek. A kárpátaljai területen az állam hivatalos nyelve a magyar és a rutén.

A vármegyék száma a háború előtti Magyarországon (anyországon, vagyis a 8 vármegyéből álló Horvát-Szlavónország nélküli terület) 63, ma, egyes csonka megyék «közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék»-ké történt egyesülésével 31, Kárpátalja 3 közigazgatási kirendeltségével együtt 34. A községek (városokkal) száma 12.511 helyett a mostani területen csak 4672. Az ország közigazgatási egységeinek száma az anyországon, a trianoni Magyarországon, illetve a visszacsatolt területekkel megnagyobbodott Magyarországon a következően alakult:

¹ A székhely ma az önkormányzat területén kívül fekszik.

	Anyaaország 1918	Trianoni M a g y a r o r s z á g. 1938 nov.	Bécsi dön- tés utáni 1938	Kárpát- alja 1939	Mai Magyar- ország 1939
Vármegye (vagy köz- igazgatási kirendelt- ség)	63	25	31	¹⁾ 3	34
Járás	443	150	172	12	184
Törvényhatósági jogú város	27	11	12	—	14
Megyei (1929-ig rende- zett tanácsú) város .	112	45	48	—	50
Körjegyzőség	2.701	703	913	.	.
Nagyközség	2.176	1.084	1.138	} 459	4.608
Kisközség	10.196	2.212	3.019		
Lakóthely	17.083	10.893	12.669	.	.
Városok és községek összesen	12.511	3.352	4.217	459	4.672

¹ Közigazgatási kirendeltség.

A mai Magyarország vármegyéi — egyrésztük közigazga-
tásilag egyelőre egyesített vármegye — és törvényhatósági jogú
városai a következők:

Abauj-Torna vm.	Jász-Nagykun-Szolnok vm.
Kassa tjt.	Komárom vm.
Bács-Bodrog vm.	Komárom tjt.
Baja tjt.	Nógrád vm.
Baranya vm.	Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.
Pécs tjt.	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.
Bars és Hont k. e. e. vm.	Budapest szföv.
Békés vm.	Kecskemét tjt.
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.	Somogy vm.
Bihar vm.	Sopron vm.
Borsod vm.	Sopron tjt.
Miskolc tjt.	Szabolcs vm.
Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vm.	Szatmár vm.
Csongrád vm.	Tolna vm.
Hódmezővásárhely tjt.	Ung vm.
Szeged tjt.	Ungvár tjt.
Esztergom vm.	Vas vm.
Fejér vm.	Veszprém vm.
Székesfehérvár tjt.	Zala vm.
Gömör és Kishont vm.	Zemplén vm.
Győr, Mosón és Pozsony k. e. e. vm.	<i>Kárpátalja.</i>
Győr tjt.	Beregi közigazgatási kirendeltség
Hajdú vm.	Máramarosi « «
Debrecen tjt.	Ungi « «
Heves vm.	

(jelenleg a magyar Szent Korona nevében) történik, a király (kormányzó) nevezi ki a bírákat, gyakorolja a felügyeleti és kegyelmezési jogot. A nép közvetlen részvétele az igazságszolgáltatásban (esküdtszék) jelenleg szünetel.

Bíróságaink a következők: Rendes bíróságok: járásbíró-ság, törvényszék, ítélőtábla, kúria. Polgári és büntető ügyekben elsőfokon a járásbíró-ságok és törvényszékek, magasabb fokon a törvényszékek, az ítélőtáblák és a kúria járnak el. Különleges bíróságok: a főudvarnagyi, a hatásköri, a közigazgatási, a munkásbiztosítási, munkaügyi és a szabadalmi stb. bíróság. A közigazgatási bíróság az alkotmányos jogrend biztosítója.

Az igazságszolgáltatás körében az államérdeket, illetve közérdeket (közvád) a királyi ügyészség (felsőbbfokon főügyészség, koronaügyészség) képviseli.

Az állampolgárok főbb *kötelességei*: az államhűség, az állampolgári engedelmesség, a közteherviselés, a köztisztviségek viselése, a honvédelem és a tankötelesség.

Az állampolgárok alapjogai, vagyis a *polgári jogok*: a személyes szabadság, a munka szabadsága, a vallásszabadság, a sajtószabadság, a tanszabadság, a gyülekezés és egyesülés szabadsága vagy joga, a kérvényezési és panaszjog, a nemzetiségi egyenjogúság, a nyelvhasználat joga és a magántulajdon sértetlensége. A *politikai jogok* a polgárok részesedését az államhatalomban — a törvényhozásban, kormányzásban és bíróságokban — biztosítják.

Magyarország ősi *címere*: függőleges vonallal két részre osztott pajzs, ennek a nézőre nézve baloldalán nyolc vörös- és fehér- (ezüst-) színű csík (pólya), jobboldalán vörös mezőben hármás zöld halom, melynek középső nyílt aranykoronás részéből kettős kereszt emelkedik ki. A pajzs felett a Magyar Szent Korona látható, a pajzsot jobbról, balról angyalok tartják, vagy zöld ágdísz veszi körül. A néphit szerint a fehér csíkok az ország négy főfolyóját (Duna, Tisza, Dráva, Száva), a hármás halom a három főhegységet (Tátra, Fáttra, Mátra) jelképezi. E kis címeren kívül van a Szent Korona országainak közép- (egyesített) címere is.

Nemzeti színeink a piros, fehér és zöld, amelyek a zászlón hosszában (vízszintesen) foglalnak helyet.

*Nemzeti ünnepeink: a szabadság ünnepe: március 15-e s az első magyar király, Szent István napja: augusztus 20-a.*¹

A magyar *jog forrásai* írottak és nem írottak. írott kútfők: 1. a törvények, 2. a kormányrendeletek, 3. az önkormányzati testületek szabályrendeletei (statútumai), továbbá ide sorolandók az államszerződések, a királyi kiváltságlevelek (privilegiumok) és az országgyűlési házszabályok. Nem írott kútfő a szokásjog.

5. Kultúra.

A magyar kultúra a magyar lelkület terméke. Nyilvánulásaiiban eredeti felfogás, sajátos ízlés jegyeit viseli.

A magyar kultúra magasbaszárnyalását az örökös hadakozások, a másfélszázados török járom s egy nagyszerű fejlődés küszöbén a világháborúval ránkzúdult katasztrófa akadályozta. Mégis hazánk művészete, irodalma és tudományossága számos téren a nyugati kultúrállamokénak méltó versenytársa.

Értelem- és érzelemvilágunk kialakulásának útját faji adottságok s sorsunk forgása szabták meg. Történelem és kultúra kölcsönösen hat egymásra nálunk is. A magyar szellemiség a nyugati népekkel és kultúrával való folytonos érintkezésben módosul, nyugati zománcot vesz fel, de alapvonása megmarad.

A sokoldalú tehetség, a sorshányta magyarban kifejlődött találékonyság fontos jellemzője fajtánknak. De különös figyelemre kell méltatni a haza érdeke iránti fogékonyságát. Ebből adódik kultúránk ama vonása is, hogy a nemzeti szellem ébresztője, fenntartója és fejlesztője. «Inter arma silent musae» tartja egy mondás, de a magyar múltra éppen így áll, hogy viszontagságos időkben irodalom és költészet, zene és képzőművészet fontos szerepet játszik a nemzeti érzés felkelése és ápolása terén.

És tegyük hozzá: a magyar föld kultúrájának a fáklyahordozói magyarok. A magyar kultúra szent tüzeit ápolván, magyarrá válnak akkor is, ha vérük esetleg idegen. S e nem «törzsökös» magyarok a legtöbbször nem csupán a magyar föld

¹ E napon a «Szent Jobb»-ot, első királyunk jobbkezét ünnepélyes körmenet hordozza körül. A Szent István-hét hagyományos ünnepségén nagy számban vesz részt az ország népe. Budapest idegenforgalma ekkor tetőpontra hág.

varázsának ihletettjei, hanem maradéktalanul asszimiláltak. Egy *Munkácsy* Mihálynak, aki világmárka a múlt század festészetében, avagy a költőkirálynak, *Petőfi* Sándornak ízig-vérig magyarságát elvitatni eszébe sem jut senkinek.¹

a) Művészet.

Mostoha viszonyok, szüntelen élet-halálharc közepette a magyar kivette részét a művészetek ápolásából is.

A zord idők vihara *képzőművészetünk* emlékeit túlnyomórészt megsemmisítette, ami nehézzé teszi fejlődésének megrajzolását. Ezért nem tudjuk pontosan, hogy a magyarság régi művészetében mennyi az eredeti s mennyi az idegen, importált elem. Bizonyos, hogy a pogány magyarság saját formakincset is hozott magával Keletről: pl. fegyverkészítő fémművészetünk s az ősi dekoráció különféle maradványai keleti fantázia jegyeit viselik magukon. A Kárpát-medencében való megtelepülésünk után újból és újból előnt a nyugati kultúrhatások termékenyítő hulláma, de művészetünknek mindig van többkevesebb nemzeti vonása.

A kereszténység felvételével európai kultúrközösségbe lépünk nemcsak vallás, hanem műveltség-művészet szempontjából is. Monumentális képzőművészetünk először templomépítésben és díszítésben jelentkezik, egyházi ihletésű. Az egyház művészetünk legnagyobb mecénása. A korai keresztény kultusz stílusa a román (legnagyoszerűbb emléke a pécsi székesegyház). Római stílusú építészetünkben részben olasz (lombard), részben francia hatás érvényesül, itt-ott bizánci befolyásra antik elemekkel vegyülve. Már az Árpádok korában magyar mesterek is építettek.

A XIII. század második felében a gótika jut uralomra, mely az *Anjouk* alatt éli virágkorát (csúcsíves remekeink a kassai dóm, Vajdahunyad vára).

A magyarság saját művészeteként igen korán az iparművészet jelentkezik. Az ötvösségnek, e legmagyarabb művészetnek, mely már Lebédiában virágzó, az *Árpádok* idejében kitűnő magyar mesterei vannak.

¹ Ellenkező véleményekkel szemben megállapítást nyert az is, hogy *Liszt* Ferenc, a halhatatlan alkotó- és előadóművész, a magyar zene legzenialisabb művelője, habár a magyar nyelvben járatlan volt, magát szívében-lelkében magyarnak vallotta.

Festészetünk már a XIV. században jelentős, de még a XVI. században is az egyház szolgálatában áll.

A szobrászat, kőfaragás is korán bontogatja szárnyát. A mohácsi vész előtt élik virágzásukat a könyvszerűen kinyitható és becsukható szárnyasoltárok, melyek a fáfaragást lendítik fel.

Míg a Felvidék és Erdély, ahol a német kultúrbefolyás erősebb, az egész XV—XVI. században kitart a gótika mellett, Budát, az udvart újabb idegen áramlat érinti. A reneszánszé, mely valóban újjászüli a szellemélet széles területét. A humanizmus képviselőinek, olasz tudósoknak és művészeknek beszivárgása készíti elő nálunk ennek talaját s *Mátyás* király uralkodása alatt ragyog fel teljes nagyszerűségében. *Mátyás* korszaka nemcsak hatalmi pozíciót jelent Magyarországnak, hanem világhírt kultúra, művészet szempontjából is. *Mátyás* olasz művészkolóniája, budai palotájának pompája és műkincsei az akkori műveltség és műízlés legmagasabb szintjét jelentik, amely bámulókat messze földről vonz Budára.

A XVI. században az ország nagy részén úrrá lett török, bár hoz magával bizonyos saját kultúrát, a meglevő magyar kultúrát tönkreteszi s a szakadatlan dúlások annak emlékeit is elpusztítják.

A reformáció puritánsága számos ponton sorvasztólag hat a katolicizmus nyomán kivirágzott művészetekre, de a másik oldalon, mint a nacionalizmus előhírnöke, felvillanyozza a magyar szellemiséget.

Nem lehet tagadni a *Habsburg-uralkodóház* kultúraterjesztő és művészetfejlesztő érdemét sem. Közreműködnek, ha nem is a nemzeties irányú fejlődésben, de a nyugati ízlés ideplántálásában és az általános közművelődés emelésében.

Főleg Bécs hatására áramlik át Magyarországra a $X\lambda^{\Gamma}II$. század új stílusa, a barokk is, ám műalkotásait már főpapjaink és főuraink áldozatkészségének és műízlésének köszönhetjük. A magyar felfogás átalakító ereje nyomja rájuk bélyegét.

A XVIII. század végén a francia forradalom nyomán újabb szellemi és művészeti törekvések sugároznak át nyugat felől hazánkba. Felvilágosodás jelszava alatt a misztikát s a barokk szertelenségét racionálisabb irány váltja fel. Ez a klaszicizmus, amelynek nálunk nemzeti íze is van: józan és mégis

emelkedett magyar szellem hatja át. A magyar klasszicizmusnak számos emléke maradt fenn építészetünkben (pl. *Pollack Mihály*: Nemzeti Múzeum), a szobrászatban *Ferenczy István* a legjellegzetesebb képviselője. Eszmeközössége folytán ez a stílus egybeesik a magyarság életrekelte realpolitikai törekvéseivel (reformkor).

A XIX. századbeli romanticizmus és a történeti stílusok művelőinek alkotásaiban művészetünk még jobban megtelik nemzeti, sőt népies tartalommal. Az építészek közül *Ybl Miklós*, a szobrászok közül *Izsó Miklós*, *Stróbl Alajos*, *Fadrusz János*, *Zala György*, a festők közül *Madarász Viktor*, *Székelly Bertalan*, *Benczúr Gyula*, *Lotz Károly* s a legnagyobb magyar festőtehetség, *Munkácsy Mihály* («a magyar *Rembrandt*») működése kiemelkedő.

Majd a naturalisták és impresszionisták stílusában európaiság és magyarság ölelkezik. Magyar zamatú művészek jelentkeznek a szobrászatban, építészetben s festőink, akik korábban főleg külföldi iskolákat jártak, a múlt század végétől egyre többen fejlődnek hazai környezetben (nagybányai művésztelep). Kifejezetten magyar *Lechner Ödön* építőművészete. A festők közül *Szinnyey Merse Pál* és *Ferenczy Károly* a magyar impresszionizmus vezérlakjai.

A jelenkorhoz jutva sem szűkölködünk nagy művészekben, csupán egyes nevek kiragadása válik nehezebbé.

Az újat hajhászó, ultramodern, expresszionista, primitivista, sokszor ködös, sőt érthetetlen nemzetközi irányzatok természetesen hatással vannak a mi művészetünkre is, amely azonban a túlzásokban nem tévelyedik el, s nemzeti sajátosságát megőrzi.

A fejlődést végignézve, minden korban azt látjuk tehát, hogy a hazai képzőművészet a nemzetközi eszmeáramlatok sodrában igyekszik a maga lábán járni, a külföldi irányokat áthasonítja, vagy éppenséggel a tiszta, nyugodt szemléletű magyar lelkeség fűti. Nemzeti ihletése van nálunk a barokknak, a klasszicizmusnak, a romantikus és a történeti stílusok gazdagon merítenek a magyar történelem és a népiesség forrásából. Az impresszionizmus és a modernkori irányok pedig már minden téren eredeti magyar formanyelven magyar ízlést és hagyományt szólaltatnak meg. Eredeti ornamentikánk és technikánk gazdag változatú a bútór-, agyag-, textil- stb. művé-

szetben is. Népművészetünk ízlése jó hírnevű s oly nevek, mint Mezőkövesd és az elcsatolt Kalotaszeg, messzeföldön ismertek.

Nem szenved kétséget, hogy újabbkori képzőművészetünk nem egy területen, különösen a festészetben, eléri a külföld színvonalát.

A képzőművészet ütemesebb fejlődésében része van nívós intézményeinknek is, mint a Műegyetem, a Képzőművészeti Főiskola, a Képzőművészeti Társulat, a különböző művészeti egyesületek, múzeumok, képtárak, kiállítóhelyiségek (Múcsarnok, Nemzeti Szalon, Ernst Múzeum).

Idevágó a magyar *népviselet* említése, amelyben egyes vidékeken felfokozott művészet nyilvánul (matyó, palóc, sárközi stb. viselet), de lényegében ma is honfoglalás előtti. Ettől megkülönböztetjük a pompás úri viseletet: a *díszmagyart* s az egyszerűbb, leginkább zsinórzatuk által jellegzetes magyar formaruhákat. A magyar szimbolikus virága a tulipán.

Elhagyva a képzőművészetek birodalmát, szenteljünk a magyar *zenének* néhány sort.

Nem hivalkodhatunk azzal, hogy a legkitűnőbb zeneérzékű népek sorába tartozunk, ám mindenfelé elismert és tetszést aratott sajátos magyar zenét tudunk fejleszteni. Rá kell erre mutatnunk, mert nem egyszer kétségbevonták eredeti magyar zene létezését. A történeti kutatás megcáfolja azt a hiedelmet, hogy a cigányok volnának a magyar zene megteremtői, bevándorlásuk legfeljebb befolyásolta a magyar zene kialakulását. Hiszen már a pogánykor táltosai énekelnek, majd századokon át a hegedősök, lantosok, kobzosok, igricek, énekmondók (pl. a XVI. századbéli *Tinódi Lantos* Sebestyén) a zene művelői, a vitézi dalok vándor széjjelhordói. A régi dallamok, amint ezt *Kodály* Zoltán népzene-kutatásai is megerősítik, a nép ajkán tovább élnek. *Mátyás* udvarának a maga idejében magas zene-kultúrája volt.

A magyar zene *Erkel* Ferenc úttörésével egy évszázaddal ezelőtt indult el diadalútjára. *Liszt* Ferenc, *Hubay* Jenő, *Dohnányi* Ernő, *Bartók* Béla és *Kodály* Zoltán csak kikapott nevek a nagy magyar muzsikusok galériájából.

Ma kitűnő ének- és zenekari egyesületek, zenei intézmények egész sora tesz szolgálatot a zene ügyének. Így a Nemzeti Zenede (1840), a Filharmóniai Társulat (1853), a zeneszínházak,

elsősorban az Operaház, a Budapesti Hangversenyzenekar, a Budapesti Szimfonikus Zenekar stb.

A zeneoktatást felsőfokon kitűnő művésztanerek irányításával a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola mintaszerűen végzi.

A magyar *színészet* aránylag későn bont szárnyat. Hazánkban is misztériumok, latin iskoladramák a színészet kezdetei. Még a XVIII. században is német a hazai színészet, mert a török pusztítás erősen meggyérítette, a *Habsburg* germanizálás pedig elnemzetlenítette a vezető rétegekből kikerülő közönséget. Az első magyar színtársulat, *Kelemen Lászlóé*, 1790-ben kezd játszani a Budai Játékszínben. A magyar színjátszás tehát mindössze másfélszáz éves. A magyar újjáéledés vívmánya itt az 1837-ben alakult Nemzeti Színház. Másik kultúráirányító állami színházunk a Magyar Királyi Operaház (1884). E két színháznál nem a profit, hanem a nemzeti és a magasabbrendű tiszta művészet ápolása a vezetőgondolat.

Az ország trianoni vesztesége 51 színház. Ma mintegy 80 színházépületünk van, közülük 18 Budapesten. A vidéken azonban, ahol 15 színtársulat működik, nem folyik állandó játék. A szabadtéri játékok újabb felkarolása (Szeged) és magyaros népi produkciók (Gyöngyösbokréta) méltóképpen juttatják szóhoz színjátszásunkban a magyar vidéket is.

Bár azzal az állítással is találkozunk, hogy a magyar nép antiteatrális hajlamú, nem szűkölködtünk nagy színészekben. Magyar színésztehetségek a külföldön is elismertek, amint magyar színdarabok is sűrűn szerepeltek külföldi színpadokon.

Általában valamennyi művészeti ágban a XIX. század hozza meg a kibontakozást. Mindenütt találkozunk nagy magyar mesterekkel, tüneményes pályájú zenikkel s oly műalkotásokkal, melyek a nemzetközi versenyben messze meghaladják a magyarnak a nemzetek sorában népszáma arányában jutó helyezést.

b) Irodalom.

Irodalmunk méltatásánál sem szabad megfélekednünk arról, hogy a magyar nyelvileg úgyszólván testvértelen nép s a legközelebbi rokonnéppel, a finnel való közösség is a laikus számára csak elvétve ismerhető fel szókincsünkben.

A magyar nép, még a népvándorlások idején török, majd a honfoglalás után szláv, germán és latin elemeket vett fel. Ennek ellenére nem hasonlít egyik nyugateurópai nyelvhez sem s szerkezete is magábanálló, ami megmagyarázza nyelvünk el-sajátításának közismert nehézségét.

Fennmaradt nyomok szerint ősi írásmódunk is volt: a rovásírás.

A vallás és a hivatalos iratok nyelve sokáig a latin.

Nyelvünk legrégebb összefüggő emléke a XIII. század elejéről való *Halotti Beszéd*. Íme ilyen volt a XIII. század elején beszélt magyar nyelv, melynek hangzását azonban az akkori írás nem tudja visszaadni tökéletesen:

«Latiatuc feylem zumtuchel mie vogmuc, ysa pur es chomuv vogmuc». (Mai nyelven: Látjátok feleim, szemekkel, mik vagyunk, bizony (?) por és hamu vagyunk.)

Irodalmunk őskora nemzeti és vallási talajból táplálkozik.

A magyarok eredetére, vándorlására, honfoglalására vonatkozó mondák csak századokkal később, a XIII—XIV. században kerültek megörökítésre. Ez ősmondák, melyek római és germán elemekkel keverednek és a királymondák megőrzői latin nyelven író krónikásaink, mint *Béla király Névtelen Jegyzője (Anonymus)*, *Kézai Simon* és *Kálti Márk*, a *Bécsi Képes Krónika* szerzője, akik énekmondók, regösök dalaiból merítenek.

A könyveket még a nyomtatás feltalálása után is egyideig kézzel írják. A kézzel írott könyvek, a kódexek túlnyomórésze szerzetesek munkája, akik a kolostorok mélyén hangyaszorgalommal másolnak.

A legelső hazánkban írt könyv a Hahóti-kódex (1092 előttről). Sokáig a kódex is latin, a XV. században azonban elérkezünk a magyar kódexek korához.

Korának legnagyobb humanistája, *Mátyás* király alatt, amikor Buda Európa első szellemi empóriumainak egyike, reneszánsza van a könyvnek is. Bár *Mátyás* híres *Corvinái* még másolt könyvek, ugyancsak *Mátyás* uralkodása alatt, 1473-ban az első magyarországi nyomdát is felállítják. Ekkor az egész világon még kevés városban létezett nyomda. Hazánk kultúr-helyzetére is jellemző, hogy a budai magyar nyomdánál csak Olaszország, Svájc és Franciaország nyomdái korábbi eredetűek.

A mohácsi vész tespedést hoz, de az ország szétdaraboltsága

az összetartozás érzését fokozza s a nemzet élet-halálharcából az irodalom, költészet inspirációt merít.

Ekkoriban tűnik fel a magyar irodalom első nagy egyénisége, *Balassa* Bálint (1551—1594), a «végek» vitéze, egyben trubadúr. Vallási, harci, szerelmi lírája valódi művészet.

Nemzetünk sorsproblémája hívja életre irodalmunk első nagyszabású költői alkotását, gróf *Zrínyi* Miklós. hősi eposzát, a *Zrínyiászt* (*Szigeti veszedelem*, nyomt. 1651). A költő *Zrínyi* hasonnevű őst, a szigetvári hőst éneкли meg, hogy felrázza nemzetét a török ellen.

Későbbi létküzdelmünk visszhangja a szabadsághős kurucok költészete. A kuruc balladák némelyikét az irodalmi értékelés a skót balladák mellé állítja.¹

A latinos műveltséget már a közben lezajlott reformáció kezdi nemzeti irányba terelni s a magyar nyelv fejlődésének lendületet ad. Egyházban, iskolában, irodalomban az eddig elhanyagolt magyar nyelvet szóhoz juttatja, magyar bibliafordítást ad a nép kezébe (*Károli* Gáspár). A katolicizmus és protestantizmus harca, melyben a nyomtatott betű is fontos szerepet kap, nagy vitairódmalmat fakaszt, szolgálván nyelvünk palléroződését s az általános művelődés fejlődését is. Az ellenreformáció átveszi a reformáció fegyvereit s legnagyobb képviselője, *Pázmány* Péter (1570—1636) katolicizmusában már gyökeres magyarság szólal meg.

Majd a latin nyelv háttérbeszorultával öntudatosuló nemzeti irodalomnak újabb akadályon kell keresztültörnie, amidőn az erős elnémetesedésen győzedelmeskedik.

A bécsi udvar germanizáló politikája éppen az ellenkező célt éri el. *Mária Terézia* Bécsbe édesgeti a főurakat, a köznemesség számára pedig a magyar testőrséget szervezi. *Bessenyei* György (1747—1811) és testőrtársai a nyugati kultúra láttára ébrednek a magyar nyelv és irodalom elmaradottságának tudatára. *II. József* németesítő reformjai is ellenhatást váltanak ki.

A XVIII—XIX. század fordulóján a nemzeti gondolat fokozott erővel tör érvényesülésre. Elkövetkezik a magyar reformkor ragyogó időszaka, olyan rohamos kultúrfejlődéstől kísérve, aminőre legfeljebb az utolsó évtizedek lendületében van példa.

¹ A kuruc énekeket *Thaly* Kálmán gyűjtötte össze s mint utóbb ki-derült, egyrészt az ő költése.

A szabadságharc leverése, az abszolutizmus (*Bach-korszak*) fojtogatása a fejlődést hátráltatja, de az elnyomatásból ihlet is fakad.

Lássuk, kiknek érdeme a klasszikus magyar irodalom kivirágzása.

A XIX. századhoz alig érkeztünk el, amidőn *Kazinczy* Ferenc úttörése, *Berzsenyi* Dániel, *Csokonai Vitéz* Mihály, *Kölcsey* Ferenc és a két *Kisfaludy* remekművei már tisztult, megnevesült a felvilágosodás eszméivel átítatott, nyelvben is csiszolt irodalmat hoznak.

Kazinczy Ferenc (1759—1831) agilis életét s kitűnő esztétikai érzékét irodalmunk európai színvonalra emelésének szentelte. Az abaúji Széphalomból (Bányácska) fáradhatatlanul levelez a korabeli írókkal. Buzdít, ébrentart, közvetít, a nyelvújítás főharcosa. Szerénységében is vezére a fordulóponton ért magyar irodalomnak.

Csokonai Vitéz Mihály vérbeli költőtalentum.

A két *Kisfaludy* közül *Sándornak* a *Himfy szerelmei* — a kesergő és boldog szerelem versei — szereztek népszerűséget.

Kisfaludy Károly sokoldalú író, irodalmi jelentősége különösen a vígjátékban maradandó. Folyóirata, az *Auróra*, mely köré a múlt század elejének írógárdája sorakozik, irányító hatású.

Berzsenyi Dániel a magyar óda legnagyobb mestere.

Kölcsey Ferenc, mint finomult érzékű esztéta, szintén irodalmunk tökéletesedéséért küzd. Költészetét, szónoki beszédeit az emberiség és hazafiság legtisztább eszményei hevítik.

A múlt század közepe felé haladva, a kor méginkább terhes tehetségektől, egymásra halmozza a legkiválóbbakat.

Vörösmarty Mihály (1800—1855) epikájának és lírájának nyelvvezete annyira szingazdag, pompás és zengzetes, hogy idegen nyelvre át sem ültethető. *Zalán futása* a honfoglalás eposza.

Legnagyobb két költőnk *Petőfi* Sándor és *Arany* János.

Petőfi Sándor (1823—1849) világgraszoló lángelme. Külföldi szaktekintély állapítja meg, hogy *Petőfi* a világ négy legnagyobb irodalmi zsenije közt van s ezek sorában sem az utolsó. Költői zsenije szűkreszabott életpályája dacára — csak 26 éves volt, amikor elesett, amint kívánta, «a harc mezején» — teljességben bontakozott ki. Üstökös a magyar égen, a magyar föld és a magyar nép leghűbb tolmácsolója, a szerelem és a szabadság költője.

1848 március 15-én a szabadságmozgalom az ő *Talpra magyarával* indul el útjára.

Míg *Petőfi* a líra óriása, *Arany János* (1817—1882) inkább az epikának mestere. Utolsó ízig népi és magyar, a forma művésze. *Toldi-trilógiájának* különösen első része remekmű. Felülmúlhatatlan a balladában is.

De van valahol határ is, a legnagyobbak után még nagyobbak nem következhetnek. *Tompa Mihály* s az utóbbi évtizedek költői generációját méltatva a jelzőkben már nem tobzódhatunk annyira.

E lankadtságba a XX. század elején tör be a modern, nyugatos *Ady Endre* friss hanggá', «új időknek új dalaival». . .

A múlt század termékenyen ontja az irodalom ihletettjeit minden irodalmi ágban.

Katona József Bánk Bán című tragédiájával (1814) alkot cselekmény, korfestés, drámai nyelv szempontjából egyaránt hallhatatlan művet. *Bánk* a magyarság tragédiáját szimbolizálja.

Madách Imre drámája, *Az ember tragédiája* (nyomt. 1862), mely az embersorsot fogja át, a világirodalom egyik legklasszikusabb, közkinccsé vált s a nemzetközi siker útját ma is járó alkotása.

Az elbeszélő próza, a regényírás terén oly elődök és kortársak közül is, mint *Jósika Miklós*, *Eötvös József báró*, *Kemény Zsigmond*, *Mikszáth Kálmán*, kivételes termékenységével és mesészővő talentumával *Jókai Mór* (1825—1904) magaslik ki.

Széchenyi István, a «legnagyobb magyar», *Kossuth Lajos*, a szabadsághős és szónok, amellet, hogy a haza vezérei s koruknak is vezető elméi, hatnak a nemzet alakítására irodalmi tevékenységükkel is. Hasonlóképpen *Deák Ferenc* nemcsak «a haza bölcse», de mint politikai író s szónokot is méltó hely illeti. Az újabb időknek a néhány éve elhunyt *Apponyi Albert* gróf a legnagyobb politikai szónoka, ő egyúttal a megcsonkított Magyarország igazságának világtekintélyű szószólója.

Az ország megcsonkítása után az elcsatolt területeken, a levágott tagokban tovább él a magyar kultúra s különösen a székkely írók műveiben tör fel eredeti őstehetség.

Irodalmunk teljesítményei tehát nem szorulnak mentségre, hogy egy nyelvileg elszigetelt, örökös önvédelmi harcra ítelt kicsiny nemzet alkotásai volnának. *Zrínyi Szigeti veszedelme*

Vergilius és *Tasso* magasságában jár. *Katona Bánk Bánját Shakespeare* színműveivel, *Madách Ember tragédiáját Goethe Faustjával* lehet összemérni. *Petőfi, Arany* s *Ady* költészete és *Jókai* Mór regényírása a világirodalom legelső vonalát jelenti.

Itt kell megemlékeznünk fenséges *nemzeti dalainkról*, amelyekben a magyar költészet a legméltóbban szólal meg.

A magyar *Himnusz* szövegét *Kölcsey* Ferenc írta, zenéjét *Erkel* Ferenc szerezte. Első versszaka:

«Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel;
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel!
Balsors akit régen tép,
Hozz rá vig esztendőt;
Mebűnhötte már e nép
A múltat s jövődőt!»

Vörösmarty Mihály «*Szózat*»-a örökéletű nemzeti dal. így kezdődik:

«Hazádnak rendületlenül
Légy híve, ó, magyar!
Bölcsöd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.»

Nemzeti indulónk a *Rákóczi-induló*.

A trianoni katasztrófa után lett új nemzeti imánkká a *Magyar Hiszekegy (Papp-Váry Elemérné szövege)*. Nemcsak minden ünnepi alkalommal hangzik fel, de a hétköznapi munkájában is szüntelenül ismétljük:

«Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban:
Hiszek Magyarország feltámadásában. Ámen.»

Az irodalom ápolása terén az Akadémia mellett irodalmi társaságok (Kisfaludy Társaság, Petőfi Társaság stb.) teljesítik hivatásukat.

Irodalmi termelésünket nehéz volna számszerűleg felmérni.

Könyvtermelésünk évente 3000—4000 könyv. Nemzetközi vonatkozásban könyvkultúránk magasan áll. Tízezer lélekre

4 könyv jut, amely arányszámmal vezető kultúrállamokat (Franciaország, Nagy-Britannia stb.) előzünk meg.

Az *időszaki sajtótermékek* (hírlap, folyóirat)¹ száma Magyarországon közel kétezer. A világháború előtt anyaországunkban kb. 1800 időszaki sajtótermék jelent meg, amelyből a megcsonkított területre 70% jutott.

A *nyomdák* száma 800 körül van.

c) Tudomány.

A tudomány a kultúrának igen magas régiója, amelybe hosszú, folyamatos fejlődés emeli fel a nemzeteket.

A magyar tudományosság a nyugati civilizációkhoz idomult, annak vívmányait magáévá tette, de azt a sajtójából gazdagította is.

Tudományos életünk, sajnos, nem élvezhette a tartós béke áldását s erősen megsínylette Mohi, Mohács, Világos, Trianon ismétlődő tragédiáit. Többszörös összeomlás után azonban a magyar akarat újra és újra kezdte a munkát a romokon. Meg kellett küzdenie a nyelvi nehézséggel is. A tanítási nyelv sokáig a latin, ami lassítja az előhaladást, a magyar nyelvet, amelyben a tudományos műszavak hiányoztak, hozzá kellett csiszolni a tudományokhoz. A gátló akadályok ellenére a magyar tudomány épülete ma imponálóan magaslik fel.

Csak néhány, a hazai horizontból kiemelkedő főpillérjére essék futó tekintetünk.

A jogtudomány terén korszakalkotó *Werbőczy Tripartituma* (1517), mely a magyar jog első rendszeres kodifikációja.

A hittudomány a középkori Magyarországon jelentős fokon áll, a reformáció és ellenreformáció tudományos tere is átvetté élénk mozgalmakban jelentkezik. A hitvitázó *Pázmány Péter* a teológiában és a rokon tudományokban a XVII. század eleji Európa kiválósága.

A bölcelet, nemzetgazdaságtan és szociális tudományok terén is tartjuk a kapcsolatot a Nyugattal. Magyar tudósok tanítanak külföldön, vagy műveik találnak ott elismerésre.

¹ A legrégebbi újság Magyarországon 1705-ben jelent meg, // *Rákóczi Ferenc* főemberei szerkesztették *Mercurius Veridicus ex Hungaria* címen. Magyar nyelven az első újság 1780-ban jelent meg Pozsonyban: *Ráth Mátyás Magyar hírmondó-ja*.

A XVIII. században a tudományos irodalom kiterjedése-
dik; a földrajz (*Bél Mátyás*), a történelem (*Pray György*, *Katona*
István), a nyelvészet (*Sajnovics János*, *Révai Miklós*) szorgalmas
művelőkre talál.

A század végén a tudomány is nemzeti ügyé kezd válni.

Még nevesebbek a XIX. század tudósai.

A matematikában és geometriában két magyar lángelme,
Bolyai Farkas és *János*, apa és fia, a fizika terén *Eötvös Lóránd*
báró gravitációs vizsgálatával (torziós inga) jut világhírré.

Kőrösi Csorna Sándor, akit a magyar ősrakosság felkutatásá-
nak vágya hajt Ázsiába, hol hivatásának áldozataként hal meg,
a legnagyobb áziakutatók és orientalista nyelvtudósok egyike.

Semmelweis Ignác Fülöp, az «anyák megmentője», a gyermek-
ágyi láz fertőző eredetének felismerője.

A ma élő tudós nemzedéket meg sem kíséreljük értékelni.
Csupán egy legújabb nemzetközi elismerésre utalunk: *Szent-
Györgyi Albert* élettani (vitamin) kutatásával a *Nobel-díjat*
érdemelte ki.

Egyetemeink és közgyűjteményeink mellett tudományos
életünk főintézménye a Magyar Tudományos Akadémia, melyet
Széchenyi István gróf s az ő kezdeményező áldozatkészségét
követő főurak alapítottak 1825-ben.

A háború utáni megbénult magyar tudományos élet *Klebel-
berg Kunó* gróf kultuszminiszternek köszönheti újjáéledését,
akinek nagyvonalú szervező munkája anyagi leromlottságunk-
ban is megőrizni, sőt emelni tudta a magyar «kultúrfölényt».
Iskolaalapító akciójával, a főiskolák fejlesztésével, a külföldi
fővárosokban tanulmányokat folytató magyar ifjúságnak otthont
nyújtó Collegium Hungaricumok s különféle tudományos intéz-
mények létesítésével a tudomány számos őrhelyén új fáklyákat
gyújtott.

A magyar tudományosság szolgálatában kitűnő főiskolákon,
közgyűjteményeken és egyesületeken kívül minden szakmában
tevékeny intézetek állanak. Így tudományos műhelyei vannak a
csillagvizsgálásnak, meteorológiának és földmágnességnek, föld-
tannak, földrengésnek, biológiának, botanikának, kísérletügynek,
gazdaságtudatásnak, statisztikának, közegészségügynek stb.

d) Közoktatás.

A közoktatás és általában a köznevelés Magyarországon, jóformán az újabb időkig, az egyház vállán nyugodott. Az egyház sikerrel és szeretettel végezte azt *Maria Terézia Ratio Educationisának* kibocsátása után is, amely államüggé tette a közoktatást. Ez az egyetemes tanügyi kódex nemzetközi viszonylatban is páratlan.

A tanításügy megszervezésének másik főállomása az 1868. évi népoktatási törvény (1868: XXXVIII. t.-c), amely kimondja az általános tankötelezettséget s a kötelező tanoncoktatást is.

A középfokú oktatás terén egy 1934. évi törvény a magyar középiskola új egységes típusát szervezi meg a korábbi sokféle tagozat (gimnázium, reáliskola, reálgimnázium) helyébe. A főcél, hogy a középiskolai művelés ne legyen egyoldalúan se humanisztikus (gimnázium), se természettudományos (reáliskola) s egyúttal kidomborodjék határozott nemzeti irány. Az új egységes középiskolai típus, melyet a törvény gimnáziumnak nevez, fokozatosan az 1942/43. tanévig valósul meg. A közoktatás felső fokán az egyetemek és főiskolák állanak.

Magyarországon már *Nagy Lajos* király létesített egyetemet Pécsen (1367). Jelenleg négy tudományegyeteme van az országnak. Legrégibb a budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, melyet *Pázmány Péter* alapított 1635-ben Nagyszombatban s innen költözött Budára (1777), majd Pestre. E leghatalmasabb kultúrintézményünk nemzetközi tekintélyű. Magas tudományos színvonala van sok más főiskolánknak. Két egyetemünk elcsatolt területről menekült a csonka hazába: a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárról, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Pozsonyból. Tudományegyetem van még Debrecenben: a Tisza István Tudományegyetem. Technikai főiskolánk a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (Műegyetem), mely több mint másfélszázados múltra tekint vissza. Újabb szervezetébe a budapesti tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara, az Állatorvosi Főiskola, valamint a soproni (ezelőtt Selmecbányai) Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola is beolvadt.

Trianon a háború előtti anyaország 2958 óvodájából

1215-öt (41.1%) hagyott meg a csonka országnak, a 16.929 elemi iskolából 6435 (38.0%), az 532 polgáriból 240 (45.1%), a 221 fiúközépiskolából pedig 104 (47.1%) maradt a trianoni határon belül. Elrabolt vagy gazdag felszerelése és értékei hátrahagyásával menekülésre kényszerített az ország feldarabolása több főiskolát is: a már említett kolozsvári és pozsonyi egyetemet, a selmeci bányászati és erdészeti akadémiát, a kassai és kolozsvári gazdasági akadémiát, a kassai, magyaróvári, eperjesi és máramrosszigeti jogakadémiát.

A tanintézetek száma jelenleg:

Trianoni Magyarország (1937)	Bécsi döntés utáni Magyarország	(1938) ¹
Kiseddóvó-intézet	1.303	1.405
Elemi mindennapi iskola	6.886	8.122
Elemi továbbképző iskola	5.780	5.780
Tanonciskola.....	399	427
Polgári iskola	397	444
Képzőintézet	59	68
Középiskola	171	190
Felső kereskedelmi iskola	53	55
Szakiskola	174	216
Főiskola	42	46
Összesen . . .	15.264	16.753

¹ A Kárpátalja visszacsatolása utáni gyarapodás mintegy 100 óvodára s 600 elemi iskolára (néhány tanonciskolával együtt) tehető.

Egész közoktatásunk közel 17 ezer iskolában mintegy 40 ezer tanerővel folyik, a tanulók száma megközelíti a 2 milliót.

Kiegészül közoktatásunk az *iskoln kívüli népműveléssel*, amely ismeretterjesztő előadások, népművelési tanfolyamok rendezésével hinti el a kultúra magvait minél szélesebb területen. Az analfabéta oktatás éppúgy helyet foglal gazdag programjában, mint a Szabad Egyetem s száz és százféle tudományos és gyakorlati ismeret elsajátításáról való gondoskodás. Modern irányzata a tömegnevelésbe a legkülönbözőbb kultúr-intézményeket (múzeum, könyvtár, film, rádió) is mindinkább bekapcsolja.

e) Közgyűjtemények.

A közgyűjtemények — múzeumok, könyvtárak, levéltárak — a művelődés jelentős tényezői.

Az országos jellegű közgyűjteményeket Európaszerte uralodók alapították. Ez alól jóformán Anglia és Magyarország

kivétel. A *Magyar Nemzeti Múzeum* társadalmi alapítás. Alapját *Széchenyi* Ferenc gróf vetette meg, aki könyvtárát és más gyűjteményeit 1802-ben múzeum céljára a nemzetnek felajánlotta. A társadalom további áldozatkészsége tette lehetővé, hogy nyelvünk fejlesztése és tudományosságunk emelése céljából ezt az intézményt 1808. évi törvényhozásunk felállítsa.

Magyar Nemzeti Múzeum név alatt 1934-ig csupán az ország legfőbb közgyűjteményét értették, az újabb törvényhozás (1934: VIII. t.-c.) azonban e nevet a nemzeti nagy közgyűjtemények egyetemének megjelölésére foglalta le. A Magyar Nemzeti Múzeum e szakszerűbb és racionálisabb új szervezete" a következően tagolódik:

1. *Magyar Királyi Országos Levéltár* közös címen a Kormányhatósági Levéltár és a Magyar Nemzeti Múzeumi Levéltár.

2. *Országos Széchenyi Könyvtár.*

3. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum.*

4. *Magyar Történeti Múzeum*, mely a régészeti, Történeti, Iparművészeti Gyűjteményeket és a Néprajzi Múzeumot foglalja magába.

5. *Országos Természettudományi Múzeum.*

6. *Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége.*

Múzeum vagy könyvtár megjelölést a jövőben csak miniszteri engedéllyel lehet használni. Ilyképpen e fontos nemzeti kultúrintézmények nevük védelmében is kifejezésre jutó különállást élveznek.

Az említett főmúzeumokon kívül egyetemes és szakmúzeumok egész sora szolgálja az országos kultúrát s a provinciális gyűjtést.

Különleges gyűjtemény a *Székesfővárosi Állat- és Növénykert*. 1912-ben újjáépült s új formájában egyike a világ első modern állatkertjeinek, ahol az állatok nem zárt, hanem a természetet utánozó környezetben vannak elhelyezve.

A muzeális gyűjtésen kívül eső ingatlan *műemlékek*, melyek szintén a szép megtestesítői és a múlt megőrkítői, a népek ez ősi átjáróterületén a pusztulásnak sokszor kitéve, elég ritkák. A honfoglalók az előd rómaiak telepein építik tovább a kultúrát, majd réteg rétegre rakódik, de az idő kevés régi alkotást kímél meg. Magyarország «a műemlékek temetője».

A hazai műemlékek helyreállítása, védelme és megismer-

tetése a Műemlékek Országos Bizottságának feladata. A műemlékek zömét egyelőre csak mint műemlékszerű gondozással megővendő emléket tartják nyilván a törzskönyvben, a műemlékké nyilvánítás eddig csak szórványos esetekben történt meg.¹

Első *könyvtáraink* a kolostorok. A magyar könyvgyűjtő királyok sorát *Nagy Lajos* királlyal szokták megnyitni, bár már az Árpádházi *Kálmán* királyt «Könyves»-nek nevezik.

A szellem mindenfajta kincseit összehalmozó *Mátyás* király legnagyobb szenvedélye a könyvgyűjtés volt. Corvina-könyvtára korának egyik leggazdagabb gyűjteménye. Művészileg írt és illusztrált, legnagyobbbrészt kéziratos kötetek ezek a világhírű könyvek, kincs minden darabjuk. *Mátyás* könyvtára néhány ezer darabból állhatott. A Corvinák közül 116 van különböző európai könyvtárakban s további 85 kötet létezéséről tudunk.

Az ország négy legnagyobb könyvtára a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Könyvtára 800 ezer kötetel, a Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemi Könyvtár 680 ezer kötetel, a Fővárosi Nyilvános Könyvtár 460 ezer kötetel s a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kb. ugyanily kötettszámmal. Legforgalmasabb a Fővárosi Könyvtár, mely évente mintegy 1 millió kötetet kölcsönöz ki.

Egyes könyvtáraink alapítása ősrégi múltba nyúlik vissza. A pannonhalmi Szent Benedek-rendi Központi Könyvtár a magyar királyság keletkezésével egyidős. *Szent István* alapította 1001-ben.

A *népkönyvtárakat*, melyek szélesebb néprétegek szükségletét látják el, nálunk is megszervezte az állam.

A múzeumi Széchenyi Könyvtár és a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára *muzeális könyvtárak*, minden hazai nyomda-termék egy példányát megőrzik az utókor számára.

¹ Műemlékké nyilvánítottak:

1899. Bártfa: a várost körülvevő sáncfalak és a nyitott torony.

1908. Nagyvárad: a püspöki palota kápolnájának freskói.

1913. Eperjes: Rákóczi-ház.

1914. Lőcse: Szemnovitz-ház.

1914. Budapest: Gül Baba sírja.

1914. Budapest: belvárosi ferences templom.

1936. Esztergom: királyi kápolna és palota.

1936. Székesfehérvár: koronázó székesegyház maradványai.

1938. Budapest: br. Péterffy-palota (Kriszt-ház).

f) Egyéb kultúrintézmények.

A legújabb kornak a kultúra szolgálatában álló két csodálatraméltó találmánya: a *mozgófénykép* és a *rádió*.

A némafilmmel először a közönség elé lépő *Lumière* testvérek mellett a magyar származású *Demény* érdemleges munkát végez, a hangosfilm megteremtésénél pedig a magyar *Mihály Dénes*nek van szerepe. A rádió hasznosításába szintén bekapcsolódik hazánk. A műsorközvetítés őse a magyar *Puskás Tivadar* telefonhírmondója, amely találmány az elektromosságot műsoradásra *már* három évtizeddel a drótnélküli műsorszóró előtt az emberiség szolgálatába állította. Magyarországon az első mozgósínház 1896-ban, állandó mozgó tíz év múlva létesül. Ma közel félezer mozi működik. Az utolsó statisztika szerint az ország mozgóinak 80%-a volt hangos üzem, ennél csak néhány állam mutat fel magasabb arányt. Magyarországon a filmgyártás újabban lendületet vett s az eddig túlnyomó amerikai és német filmek mellett a magyar film mindinkább szerephez jut.

A *rádió*, mint műsoradó, Magyarországon 1924-ben szólt meg. A műsorszolgáltatás koncesszióját a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részvénytársaság kapta meg a postával való együtt működés biztosítása mellett.

Hírszóró állomásaink: Budapest I. és II. (Lakihegyi adó), Magyaróvár, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs. Székesfehérvár (rövidhullám) és Kassa. A rádióhallgatók (vevőkészülék tulajdonosok) száma 1925-től, amikor a rendszeres műsoradás megkezdődött, rohamosan fejlődött s már meghaladja a félmilliót. A rádióelőfizetők harmada Budapestről kerül ki. 1930-ban az összes vevőkészülékeknek még kétharmada volt detektoros, míg újabban a detektoros készülékek az összesnek csak ötödrészét teszik.

Ismeretes, hogy a magyar kiváló *sportnemzet*. A legutóbbi olimpiason a nagy nemzetek vetélkedésében Magyarország harmadik helyezett volt az Amerikai Egyesült Államok és Németország után.¹ Egyes sportágakban a világ összes nemzeti

¹ Érdekes általában a finn-ugor népek magasrendűsége a sportban. A lélekszámarány egyedül helyes értékelése szerint, valamennyi nemzetet megelőzve, éppen a 3 európai finn-ugor ország érte el a berlini olimpiason a legjobb eredményt.

	Első helyezések száma	Egy első helyre jutott ezer lélek
Finnország.....	7	528
Észtország	2	550
Magyarország	10	890

között a legelső helyen állunk. Így a magyar nép lovagiasságát szimbolizáló kardvívásban, valamint a vízipólóban. A legnépszerűbb európai sportban, a labdarúgásban is az elsők között vagyunk.

Testnevelésünk legfőbb intézője az Országos Testnevelési Tanács, míg a tanárképzést a Testnevelési Főiskola végzi.

A szellemi sport csúcsát jelentő *sakkjáték* olimpiai verseinein ismételten első helyre küzdöttek fel magukat sakkozóink.

Nemzetközi viszonylatban Magyarország költségvetésében a *kultúrkiadások* hányada igen tekintélyes. A kultusztárca, mely átlag 10%-ot képvisel, természetesen nem öleli fel a közművelődésre fordított összes költségeket. Hogy a magyar állam, pénzügyi helyzetének romlása ellenére, egyre fokozódó gondoskodással istápolta a kultúrát, kitűnik abból is, hogy az említett arányszám az utóbbi évtizedek folyamán megsokszorozódott.

A magyar szellemi életnek a nemzetközi kultúrába való bekapcsolódását is több intézmény, főként a *Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézete* (Institut International de Coopération Intellectuelle) szolgálja.

6. Gazdasági élet.

a) Földművelés, állattenyésztés.

Magyarország elsősorban földművelőország volt már történelmi határai között is, megcsonkítása után pedig még jellegesebb agrárországgá vált.

A megcsonkított Magyarország nagyjából mélyfekvésű területből áll s így a régi országnál sokkal nagyobb mértékben van mezőgazdálkodásra utalva. Az ország jövedelmének fele őstermelésből ered; csupán a szántóföld termésének egyévi értékét 1-5 milliárd pengőre becsülik.

Bár a földművelés békés fejlődését sokszor megzavarták a háborúk, a munkáskezek kipusztulása: az istenáldotta föld terméséből már a múlt század elején jelentős mennyiség jut kivitelre. Fokozott fejlődésre sarkalja mezőgazdaságunkat az 1848. évi reform (jobbágyfelszabadítás), a közlekedési eszközök tökéletesedése s számos intézkedés, mint a folyók szabályozása, a belvizek lecsapolása, a futóhomok megkötése, a szikes-talajok javítása.

A mezőgazdaság főszerepét jelzik már a foglalkozási adatok, amelyek szerint népünk többsége a földből él: az őstermelő népesség az ipari-forgalmi népességnek kétszerese.

Ami a *birtoknagyságot* illeti, világviszonylatban Magyarország, mint a többi dunai államok általában, a kis birtoktesteken való gazdálkodás hazája.¹ A nagybirtok mindazáltal jelentős területet foglal el, ami történelmi fejlődés eredménye. Az ország területének mintegy 30%-a 1000 kat. holdnál nagyobb birtokokból áll, amit csak az enyhít, hogy a nagybirtokokon — aránylag — kevés a szántóföld.² Másrészt tekintélyes a kis- és törpebirtokok száma, a föld tehát erősen elaprózódott.

A háború utáni magyar *földreform*, mely szép munkát végzett, nem annyira a meglevő törpebirtokok életképesebb nagyságúvá való kiegészítésére, inkább új egységek létesítésére helyezte a súlyt. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság a trianoni ország területének 8%-át, szántóterületének 13%-át fordította földbirtokpolitikai célokra.³

Bár a nagybirtok, melynek aránya a földreform után ötödrrésszel csökkent, a főterményeknél általában jobb termésátlagot mutat fel, a magyar állam tudatában van annak, hogy a birtokmegoszlás aránytalanságának további javítása sürgős szociális feladat. Ezt szolgálja a telepítési akció s a nagybirtokot oszthatatlanul a családhoz kötő hitbizományok reformja is. Küszöbön áll a nagybirtok további, jelentősebb mérséklése, kishaszonbérletek alakításával kapcsolatban.

A *szabadforgalmú* földbirtokok mellett a *korlátolt forgalmú*, nevezetesen az állami, egyházi, hitbizományi, községi és közbirtokossági birtok kiterjedése is elég nagy, mintegy 27%. A korlátolt forgalmú birtokok több mint negyede hitbizomány,

¹ Az extenzív területregetegeken gazdálkodó Argentínában egy mezőgazdasági üzem átlagos területe százszorosa a magyar átlagnak, amely 10 hold körül van. (1 hektár = 1,737.726 kat. hold.)

² A megnagyobbodott országterületről birtoknagyságadatokat nincsenek. A 16-1 millió kat. holdat tevő trianoni területből 29.9% nagybirtok (1000 holdon felül), 18-2% középbirtok (100—1000 holdas), 41.7% kisbirtok (5—100 holdas) és 10-2% törpebirtok (5 holdon aluli). A trianoni területen számbavett 1,634.407 földbirtokból 0.1% nagy-, 0.7% közép-, 26.8% kis- és 72.4% törpebirtok volt.

³ 1921-től 1937-ig házhelyrendezés és földhözjuttatás folytán 260 ezer házhely és 427 ezer törpe- és kisbirtok létesült. A házhelyrendezés és földhözjuttatás céljaira igénybevett 1,055.730 kat. hold földterületből 985 ezer kat. holdat osztottak ki. Kishaszonbérletek alakítására ezenkívül 154 ezer kat. hold területet vettek át.

kisebbségi negyede egyházi, főként holtkői birtok. A lekötött birtokok jórésze azonban legelő, erdő és terméketlen terület.¹

Szembetűnően mutatkozik országunk agrárjellege az egyes művelési ágak kiterjedésében is.

A szántóföldi termelés jelentősége a mostani országterületen nagyobb, mint az integer Magyarországon volt. A szántóföld az ország trianoni területének 60, a mai terület 56%-át foglalja el, a történelmi terület 44%-ával szemben. Ez a kedvező arányszám szinte példa nélkül álló.

Az ország mai területe művelési ágak szerint így oszlik meg:

ezer kat. hold		%
Szántóföld	11.312	55.6
Kert	266	1.3
Rét.....	1.596	7.8
Szőlő	379	1.9
Legelő	2.126	10.4
Erdő	3.400	16.7
Nádas	56	0.3
Földadó alá nem eső terület .	1.224	6.0
Összesen ...	20.359	100.0

Bár a trianoni békekötés főleg hegyvidékeinket csatolta el, az ország legértékesebb területének, a szántóföldnek is közel kétharmadrészt kapcsolta az utódállamokhoz. Emellett éppen a legjobban termő földjeinktől veszítettünk jelentős területeket. (Bánát, Bácska.) Az elszakított szántóföldekből hatalmas darabok estek magyarlakta vidékekre. A Cseh-Szlovákiához csatolt területen a szántó fele a magyarság által lakott részen volt s ezért 1938. évi területnagybodás a felvidéki szántóföldekből jókora részt hozott vissza. Trianon erdőinknek csak tizedrészét hagyta meg s a kertek, valamint a rétek és legelők háromnegyedrészét ragadta el. A trianoni ország 12%-nyi erdőterülete Kárpátalja visszatérével 17%-ra emelkedett.

Magyarország szántóterületének 27%-a búza, 19%-a kukorica, e két termény tehát az összes szántóföld csaknem felét foglalja el. A szántó többi részéből 12% takarmány, 9% árpa, 6—6% burgonya és zab.

A hét mezőgazdasági főtermény vetésterületének és körül-

¹ A trianoni területen 11.7 millió kat. holdat tevő szabadforgalmú birtokokkal szemben 4.4 millió kat. hold a korlátolt forgalmú birtok, ebből csupán 1.3 millió kat. hold volt szántó.

belüli termésének a megnagyobbodott Magyarországra kiszámított adatait kimutatásunk foglalja össze.

	Bevetett terület millió kat. hold	Termés millió métermázsza	Kat. holdankinti termés métermázsza
Búza	3-0	24	8
Rozs	1-3	8	6
Árpa	1-0	7	7
Zab	0-7	5	7
Tengeri	2-1	20	10
Burgonya.....	0-6	20	40
Cukorrépa	0-1	11	120

A Magyarbirodalom termésének búzából és árpából 54—55%-a, rozsból 39%-a, zabból, tengeriből és burgonyából 67—68%-a esett a Trianonban elszakított területre. Minthogy a főtermények hozama Magyarország központi területén jobb, mint az elcsatolt területeken, trianoni veszteségünk megművelt területben még valamivel nagyobb volt, mint termésben.

Az ország kimagasló főterménye a búza. Tudni kell, hogy a magyar búza, különösen a tiszavidéki, minőségben veri a legjobb búzafajtákat, sikértartalomra a világ legelső búzájával, a kanadai Manitoba-búzával vetekedik.

A magyar búzatermés a világ búzatermésének mintegy ötvened része. Európában csak egy-két nagyterületű ország termésmennyisége szárnyalja túl országunk búzatermését. Ha a rendszeres termelés szempontjából figyelmen kívül marad Oroszországtól eltekintünk, egész Európában Magyarország s némelyik évben Románia az az állam, mely a legtöbb búzát exportálja. A világ búzabehozatalra szoruló országainak összes behozatali szükséglete évente mintegy 200, újabban 150 millió métermázsza búza (illetve búzára átszámított liszt). Ebből Európa évente mintegy 10—15 millió métermázsát szolgáltat, amely mennyiségnek nagyjából fele, évente kb. 7 millió métermázsza Magyarország 20—30 milliós terméséből kerül ki.

A háború előtti Magyarország tengeritermelése Európában vezetőhelyet foglalt el s jelentékeny, 20 millió métermázsza körül van a mai terület termése is.

A többi főterményből is kiviteli többletünk van. Magyarországon kívül Európában talán csak még Románia képes a mezőgazdasági főtermények mindegyikéből kivitelre termelni.

Takarmány-, dohány-, hüvelyes-, gyógynövény- stb. ter-

melésünk számottevő. Az aránylag hosszú napfénytartam s a levegő szárazsága a magyar terményekben sok különleges értéket fejleszt, gyümölcsjeink, zöldségeink vitaminalgazdagságát is ennek tulajdonítják. Egyes kisterményeink neve jócsengesű. A szegedi paprika híres magyar különlegesség. A makói hagyma s több zöldségféle ismert és keresett a külföldi piacon is.

A szőlő Magyarországnak egyik legősibb művelési ága, a bor a magyar föld fontos, kedvelt terméke. A tokaji bor (aszú, szamorodni) világhírnek örvend. A múlt század második felében fellépett filloxéra rettenetes pusztulást okozott, melynek nyomában az ország szőlőterülete 1895-ig majdnem felére csökkent. A filloxéra elleni védekezés azonban sikerrel járt, kipusztult szőlőink felújultak s immunis homoktalajon is jókora területeket telepítettünk. Az ország 379 ezer kat. holdnyi szőlőterületéből 60% immunis homoktalajú, 30% hegyi szőlő és 10% homoki síkvidéken telepített nem immunis talajú szőlő. Évi bortermelésünk 4 millió hl körül mozog.

A magyar gyümölcs is a legzamatosabbak közé tartozik Európában, pl. a kecskeméti barackot messzeföldön a legjobb ízűnek ismerik. Magyarország mintegy 40 millió gyümölcsfát számlál, ebből szilvafa és ringlófa 12 millió, almafa 7 millió, őszibarackfa 4 millió, körtefa, kajszinbarackfa 3—3 millió, meggyfa, cseresznye és diófa 2—2 és félmillió.

Agrárgazdálkodásunkat a tervszerű munka s az állam gondoskodása egyre *belterjesebbé* teszi.

Az ugarterület egyre kisebbedik. A régi Magyarország területén az ugar a szántóföldnek 9%-át tette, a megcsonkított területen a háborús és forradalmi évek gazdálkodási nehézségei az ugarterület arányát 12-6%-ra szőktették fel, míg ma az ugar mindössze 3%-a a szántóföld területének. Kerti kultúránk fokozódása is növeli termelésünk belterjes voltát.

Fokozza a termelést a gazdasági gépek terjedése, a növényvetőmag-) nemesítés, a növényi kártevőkkel szemben való küzdelem s az állami kísérletügy sokirányú tevékenysége.

A műtrágyázás elterjedtebbé vált, bár a szántóföldek kétharmadrésze még mindig egyáltalán trágyázatlan marad.

Termésátlagainkat lépésről-lépésre javítottuk. A legintenzívebben gazdálkodó államok átlagait ugyan még nem értük el, de a déli és keleti államokét felülmúljuk. Búzából pl. a holdan-

kinti termésátlag 8 métermázsa, míg Romániában csak 5 métermázsa körül mozog.

Az öntözési program, a talajjavítások, a kerti művelés fokozása még sok fokozódó értéket, Isten-áldást fognak kihozni a magyar földből, mely Európának ma is a legjobb kenyérmagot adó gabonátára, s hivatva van arra, hogy e földrésznek egyéb terményekben is leggazdagabb élettára legyen . . .

A trianoni békeszerződés, mely az *erdők* 82%-át csatolta el, éppen a legértékesebb erdőterületektől s különösen az iparnak oly fontos fenyvesektől fosztotta meg az országot.

Magyarország erdőterülete, mely Trianon után 2-1 millió kat. holdat tett, a területvisszacsatolások után, különösen Kárpátalja erdőivel gazdagodva, 3-6 millió kat. holdra emelkedett. Erdőgazdaságunk így már nem jelentéktelen s faszükségletünket, mely behozatalunknak legnagyobb tétele, jórészt fedezni tudjuk.

A gabonatermelésnek a harmincas évek elején bekövetkezett világraszóló válsága, melynek egyik következménye a búza nagy árkatasztrófiája volt, jelszóvá tette a termelés átszervezését. Az ipari és kereskedelmi növények termelésének fokozása mellett a gazdálkodás mindinkább az *állattenyésztés* felé irányul.

Az állattenyésztés Magyarországon régóta virágzó. A magyar szarvasmarhát, a magyar lovat és a magyar baromfit ellenállóképesség, életerő jellemzi, e tekintetben felette állanak a legtöbb külföldi fajtának. A legelőgazdálkodás rovására nálunk is tért hódít az istállógazdálkodás. A tej- és hústermelés egyaránt előtérben áll.

Az állatállomány jelentős része, a szarvasmarhaállomány 71, a lóállomány 62, a sertésállomány 56, a juhállomány 72%-a került a trianoni határokon kívül, amely arány a visszacsatolásokkal némileg módosult.

A fő haszonállatok létszáma a mai területen így alakul: szarvasmarha 2.4, ló 0.9, sertés 3.9, juh 1.9 millió.

A szarvasmarhatenyésztés terén a fejlődést előmozdította a fajtaváltozás. 1870-ben a magyar szarvasmarha 78%-ot képviselt, közvetlenül a háború előtt már ugyanekkora a nyugati színes fajták aránya, amelyek hamarabb fejlődnek, több tejet és húst szolgáltatnak. A nyugati fajták térfoglalását indokolta

az is, hogy a gépi művelés terjedésével a magyar igásökör szívósságban, erőben való fölényének már nem oly nagy a jelentősége.

Lótenyésztésünk méltó egy lovas nemzet hagyományaihoz. Állami ménsgazdaságaink (Kisbér, Bábólna, Mezőhegyes) gondoskodtak a fejlődésről. Különösen telivér angol és arab ménekkel való keresztezések hoztak létre kitűnő lóanyagot.

Sertésenyésztésünkben az 1895. évi sertésvész nagy kárt tett, de a vész ellen való védekezés sikeres volt.

A baromfityenyésztés is fejlett Magyarországon, újabban kigazdálkodók körében való elterjesztésére helyezünk súlyt. Külföldön is ismert a magyar liba, pulyka — az utóbbi különösen a londoni karácsonyi piacon — s a magyar baromfi számos fajtája.

Van méhészetünk, selyemhernyótenyésztésünk. A haltenyésztésre a háború után nagyobb gondot fordítunk. Jelentős kiterjedésű mesterséges halastavak létesültek.

Mezőgazdasági és erdészeti oktatásunk különösen felsőfokon fejlett. Említjük a földművelés szolgálatában álló kitűnő intézményeket, mint aminők a Mezőgazdasági Múzeum, a Földtani Intézet, a Meteorológiai Intézet s az államilag megszervezett mezőgazdasági kísérletügy számos korszerű intézete. A mezőgazdaság törvényes érdekképviselői a mezőgazdasági kamarák. Érdekképviselői szerveik vannak a földbirtokosoknak, földbérletieknek, szőlősgazdáknak stb., ezek közül legnagyobb súlyú az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE). A gazdasági felügyelők a Földművelésügyi Minisztériumnak a vármegyékben működő szaktisztviselői.

b) Bányászat, ipar.

Bár elsősorban mezőgazdaságot űző ország vagyunk, mégsem lehet állítani, hogy a kis Magyarország ipara elenyészik a világitipar hatalmas hátterében.¹

A háború előtti Magyarországnak virágzásnak indult,

¹ E háttér is eltolódott az utóbbi évtizedekben, amennyiben maga Európa is lemaradt a versenyben az óriási iramban előretörő Amerikával szemben. Az Egyesült Államok kiemelkedő vezetőserepet játszik az iparibányászati termelésben. A legfontosabb energiatermelő és nyersanyag-szolgáltató termékek közel fele, a nyersolajtermelés kétharmada az ő kezében van.

fejlődésképes ipara volt. Hegyeink bővelkedtek nemes és nem nemes fémekben, erdőink mindenfajta fában.

Az ipar szakszerű kezdeteit kolostorainkban találjuk meg, rendszeresebb művelését főleg a német elem bevándorlása s a városok alakulása indítja meg. Iparúzó nagyobb városok leginkább Erdélyben (Királyföld), a Felvidéken, majd a Dunántúlon képződnek.

Iparunk egyes ágai, mint pl. az erdélyi zománc- és ötvösipar, régen nagy hírnévnek örvendtek messze földön. Sok százados múltja van a bányászatnak, vas- és fémiparnak, tímár-iparnak. A budai nyomda az első nyomdák egyike. Len- és gyapjúszövésünk jellegzetes. Több iparág, mint pl. a hímzőipar és csipkevarrás termékeiben fejlett népművészet nyilvánul meg, túlszárnyalva a külföldi ízlést.

Idővel Budapest főváros és környéke mindent felülmúló mértékben koncentrálja az ipart, mely kisipari jellegéből fokozatosan gyáriparrá alakul.

Iparunk helyzete az ország területének megcsonkulásával rendkívül megnehezült, mégis a legmostohább békeszerződés utáni felemelkedésével meg lehetünk elégedve.

A háború utáni viszonyok megítélésénél figyelembe kell vennünk, hogy a megmaradt területnek a háború által megviselt iparát éppen akkor, amidőn a béketermelésre át kellett volna térnie, a legsúlyosabb csapások egymásután érték. A forradalmak szétzüllesztik, a román megszállás a roncsokat is megpróbálja, a pénzromlás és forgalmi nehézségek, majd a gazdasági válság újból és újból visszavetik fejlődésében.

A legnagyobb baj mégis a fogyasztóterületek elvágása s az volt, hogy a szűkebb határok közé szorult országot Trianon az ipar lényeges feltételét jelentő alapanyagokból nélkülözésre ítélte vagy azokat teljességben elrabolta. A sors kegyelme azóta több vonatkozásban kárpótolt, maga a trianoni terület is jobban feltárta méhét a kincseiből kifosztott magyarnak ... A Felvidék gazdag bányatermelésének a felvidéki területsáv visszacsatolása egy töredékét visszahozta. A Ruténföld vízierő, fa és só szempontjából jelent gazdagodást. Remény van arra is, hogy a visszakapott hegyvidéken számottevő fel nem tárt ásványi előfordulásokat aknázhatunk ki.

A magyar iparnak a hőt szolgáltató energiaforrások és a

feldolgozás nyersanyagai a kellő mennyiségben természetesen ma sem állanak rendelkezésre. Különösen a föld mélyében lelhető anyagok hiányzanak a hegyvidékek elcsatolása folytán, míg a föld felszínéről nyerhetők inkább megvannak.

Az *energiaforrások* közül Trianon után jóformán a szén maradt az egyetlen, amellyel eléggé el volt látva az ország, amennyiben a szükséglet jórészt fedezetet talált. Csak magasabb kalóriájú szenekből szorultunk behozatalra, barnaszénből még kivitelre is jutott. A megmaradt széntelepek túlnyomóan barnaszenet tartalmaznak, kőszéntermelés szempontjából csak a pécsi medence jön számításba. Ezért az olcsóbb szénfajták kihasználását törekedtünk fokozni, ami szép sikerrel is járt. A bányászati villamoserőműtelep (Talbot-centrálé) is gyengébb szén felhasználásával látja el a fővárost és környékét árammal. A szénkincs nagyobb hányadának elcsatolása ellenére a megmaradt területen a kiaknázás intenzívebb. A Magyarbirodalom háború előtti évi 1.3 millió tonnát tevő kőszéntermelésének Trianon kétharmadrészét hagyta meg, a 9 millió tonnás barnaszéntermelésnek ennél is nagyobb hányada esett a mostani területre. A háború utáni fejlődés s a területvisszaesatolás után kőszéntermelésünk ma már 1.1 millió tonna, barnaszéntermelésünk pedig, meghaladva Nagy-Magyarország termelését, 9.5 millió tonnára emelkedett.

Az országnak egész az újabb időkig hiányzott a motor, a «benzinkultúra» e korszakában oly fontos nyersolaja. A lippei olajmező felfedezésével a mai terület szükségletének nagyobb részét máris fedezni tudjuk. 1937-ben még csak 2-2 ezer, 1938-ban 43 ezer tonna, 1939-ben ennek mintegy háromszorosa volt a termelés. Minthogy a Ruténföld termelési lehetőségei is elég komolyak, remény van arra, hogy Magyarország rövidesen nem fog olaj behozatalra szorulni.

Gazdag földgázforrásaink, melyeknek földgázkincsét 500 milliárd m³-re becsülték, Romániához és Jugoszláviához szakadtak, de már a csonka területen is bukkantak földgázelőfordulásokra Hajdúszoboszló és Szentadorján környékén.

A békeszerződés megfosztotta a megmaradt területet a Kárpátok vizeiben rejlő hatalmas energiakészletektől is. Számítás szerint a régi Magyarország vizeinek teljesítményét kiépítés útján mintegy 3 millió lóerőre lehetett volna növelni. A trianoni

területen elérhető vízienergiát ennek tizedrészére becsülték, amelyből csak kis hányadot építettünk ki. A területvisszacsatolások után a kiépíthető lóerőkapacitás megkétszereződésével számolnak.

A Kárpátalja visszacsatolásának messzeható jelentősége, hogy a mai országterület fában való rendkívüli szegénységén segített. A jövőben feltehetően csak puhafaszükségletünk nem lesz belföldről fedezhető, keményfából még feleslegünk is marad.

Számbavéve a mai Magyarország erőforrásaiból termelt energiamennyiséget, nem tévedhetünk nagyot, ha azt az ország egész energiaszükségletének háromnegyed részére becsüljük.

Nézzük a *nyersanyagokat*.

Csonka-Magyarország iparának sokat emlegetett nyersanyaghiányát főképp az okozta, hogy a békeszerződés számos olyan nyersanyagtól megfosztotta, amelyet a bányászat szolgáltat. A már említett energiaforráson, a szénen kívül, csekély mennyiségben vas-, mangán- és rézércet hagyott meg Trianon az ország sokféle és bőséges bányakincséből. A helyzet ma már javult: a Trianon utáni leleteknek a bauxitot és nyersolajat, a területvisszaszerzéseknek a fát és sót s a vasérc jelentős gyarapodását köszönhetjük.

Érzékenyen érintette Trianon utáni iparunkat a vashiány. Az integer Magyarország vasércben gazdag volt, az osztrák és német kohóknak is tudott nyersanyagot juttatni. A háború előtti termelés elérte a 2 millió tonnát. Trianon csak gyenge vastartalmú előfordulást (Rudabánya) hagyott meg, mintegy 300 ezer tonna évi termeléssel. A háború után ércfeldolgozó kohóinkat jórészt csehszlovákiai — tehát éppen tőlünk elvett — telepek vasérce táplálta. A felvidéki területgyarapodással a szepes-gömöri érchegység déli peremén lévő bányák vissza kerültek, ami lehetővé tette vasérctermelésünk megkétszerezését (1939: 643 ezer tonna) s esetleg egész vasérckészletünk saját termelésből való fedezését.

Vaskohóink évi nyersvastermelése ma meghaladja a 400 ezer tonnát, acéltermelésünk pedig háromnegyedmillió tonnára rúg.

A Trianon utáni Magyarország semmit sem termelt jelentős fémekből és nyersanyagokból, amelyekből pedig a régi ország termelése jelentékeny volt.

Sok százados móltra visszatekintő fémhányászatunk az északi területek visszacsatolása révén a csonka országban hiányzó antimonércel, némi rézércel gazdagodott s általában ásványi termelése sokoldalúbbá vált.

Az ásványi termékek terén a háború utáni feltárások folytán vizsgálatást találhatunk a bauxitban, amelyből az alumínium készül, de műtrágya, cement s más tűzálló anyagok előállítására is szolgál. A háború után kifejlődött bauxittermelésünk, ha nem is minőségben, de mennyiségben a világpiacra is számottevő. A világtermelés bauxitból évi 2—3 millió tonna. Magyarország, melynél csak Franciaország termel többet, ennek a mennyiségnek negyed-ötöd részét szolgáltatja.

A bányatermékek közt említjük a kőbányák termését, mely a háború előtti országban 3 millió köbméter tett. A központi terület bányáinak termelőképessége csak fele e mennyiségnek.

Negyedmillió tonnát tevő sótermelésünk — melynél gazdagabb termelése Európában csak Romániának és Galiciának volt — egészében a trianoni határokon kívül maradt. Kárpát-aljával azonban visszakaptuk az aknaszlatinai sóvidéket, mely a régi ország termelésének mintegy harmadrészét szolgáltatta. Söehátásunk ezzel biztosítva van.

A *feldolgozóipar* is földreterítette Trianon csapása. Elsősorban mezőgazdaságot űző országunknak még egyes mezőgazdasági termékekre alapozott iparágai is megszenvedték, hogy országhatárok ékelődtek a nyersanyagforrás és feldolgozótelep közé s ma is nyersanyag- és félgyártmány hiánnyal küzdenek. Igen fejlett malomiparunk erősen sínylette a Bánság és Bácska elcsatolását, textiliparunk pedig azt, hogy a len- és kendertermelésnek csak 23%-a maradt a trianoni határok közt. A fűrésztelepek 90%-ának elszakítását, ami fafeldolgozó iparunkat erősen sújtotta, az északkeleti erdők visszatérése után most már kevésbbe panaszoljuk. Nyersanyaghiány miatt összezsugorodott papíriparunkat lendületbe tudtuk hozni, úgyhogy ma kielégíti a belföldi szükséglet jórészét. Szarvasmarha- és juhállományunk kétharmadának elcsatolása következtében a hazai vágások a borszükségletet ma sem tudják egészen fedezni.

A gyáripari termelés képe a következő:

A gyárpar főcsoportjai ;	Magyar- birodalom háború előtti ter- melés mil- lió pengőben	Ebből a trianoni terület részesedése %	Trianoni Magyarország termelése millió pengőben 1937	Mai Magyarország termelése millió pengőben
I. Vas- és fémipar . . .	583	50-5	384	389
II. Gépgyártás	354	82-1	398	408
III. Kő-, agyag- és üveg- ipar	158	52-7	109	117
IV. Fa- és csontipar . . .	260	18-6	77	80
V. Bőr-, sörte-, toll- stb. ipar	106	49-5	128	129
VI. Fonó- és szövőipar	242	38-7	516	517
VII. Ruházati ipar	39	72-3	71	77
VIII. Papirosipar	61	22-0	57	60
IX. Élelmezési- és élvezeti cikkek gyár- tása	1.492	54-0	886	985
X. Vegyészeti ipar	280	52-3	278	287
XI. Sokszorosító- és mű- ipar	59	85-1	48	49
Összes termelés	3.634	52-5	2.952	3.098

Kárpátalja nélkül, melynek gyáripari termelése nem jelentős (1913-ban mintegy 30 gyár 17 millió korona termeléssel). Az építőipar az adatokban nem szerepel.

Míthogy gyáriparunk a főváros körül tömörült, a gyárpar fele a trianoni határok közt maradt. A feldarabolt Magyarbirodalom 4700 gyártelepének 44%-át, közel félmilliónyi munkáslétszámának 47%-át s 3 és félmilliárd pengőt meghaladó termelésének 53%-át tarthattuk meg.

Az állami iparfejlesztés az 1881. évi ipartörvény nyomán megélenkült. Állami iparvédő intézkedésekre annál inkább szükség volt, mert Magyarország az iparban gazdag Ausztriával közös vámterületet alkotott, vele szemben iparvédő vámokat nem alkalmazhattunk; sőt az osztrák gazdaságpolitika iparunk kifejlődését egyenesen hátráltatta. A háború után az iparosítás az elszegényedett országban szinte életkérdéssé vált, erre sarkalta az országot az önellátás világtendenciája is. Az ipari «protekciónizmus», az iparnak vámvédelemmel s mindenféle kedvezményekkel való fejlesztése nagy szerepet játszott a mostoha feltételekkel küzdő ipar magasraemelésében. Mindazáltal az iparfejlesztés nálunk régi alapokon épített tovább, nem volt oly hajszolt ütemű és erőszakolt, mint némelyik szomszéd államban.

Háború utáni sorvadtságából gyáriparunk a közbejött válság ellenére szépen fejlődött s megkészserezte termelését. A terü-

letnagyobboldás után több mint 4 ezer gyár dolgozik s a 3 milliárd pengőt meghaladó termelésével maholnap elérjük a békebeli nagy ország termelését.

Legnagyobbyszerű a fonó- és szövőipar fellendülése: itt a termelés 1921 óta több mint tízszeresre növekedett. Finom textilgyártmányaink külföldön is elismerést vívtak ki. Világviszonylatban magasan áll elektrotechnikai iparunk. Mezőgazdasági gépeink nagyon keresettek. A világ izzólámpa- és rádió-audion-csőszükségletének kb. 10%-át a magyar ipar fedezi. Úttörő, vagy a maga idejében utói nem ért produktumaink számosak (acélhengerszék, villamos mozdony, sínautóbusz stb.)

Főiparunk ma is az élelmiszeripar, bár egész kapacitását nem tudja kihasználni; így a malomipar, szeszipar, cukoripar. Az élelmiszeripar s a vas- és gépgyártás termelése az ország szükségletét messze meghaladja.

Végeredményben az «agrár»-nak mondott Magyarország a háború után lezüllött ipart talpraállította s kiküzdötte, hogy ipari fogyasztásunknak csak talán tizedrészét vagyunk kénytelenek külföldről fedezni.

Iparunkat érdekképviseltek és szakintézmények hosszú sora szolgálja (kereskedelmi és iparkamarák, Gyáripárosok Országos Szövetsége stb.).

c) Kereskedelem.

A kereskedelem Magyarországon elég későn indul fejlődésnek. A mezőgazdaság feleslegeit tömegesebben csak a közlekedés tökéletesedésével tudjuk értékesíteni s iparunknak is magasabb fokot kell elérnie, hogy áruival kereskedhessek. Népünk természete sem könnyen hajlott a kereskedelem felé és csak lassan nevelődött e foglalkozásra.

A Trianon előtti Magyarországon a belső kereskedelmet élénkítette, hogy az ország alföldi és felföldi területei kiegészülést kerestek, a síkabb vidékek élelmiszerüket a hegyvidék ásványával, fájával cserélték ki.

Az akkori Magyarországnak közös vámterülete volt Auszriával. E viszony, kapcsolatban a túlnyomóan agrár Magyarország és az ipari Ausztria kölcsönös egymásralttságával, árucserénk legfőbb irányítója. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy a háború előtt kivitelünknek és behozatalunknak közel három-

negyedrésze Ausztriával bonyolódott le. Ausztria mellett már a régi Magyarországnak leginkább Németországgal volt élénk kereskedelmi kapcsolata (8—10%).

A Magyarbirodalom háború előtti külkereskedelmében a trianoni terület mintegy 40%-kal részesedett.

A magyar külkereskedelem világviszonylatban ma sem elhanyagolható: a világ egész nemzetközi áruforgalmának 0.6—0.7%-a jut Magyarországra.¹

A Monarchia felbomlásával az Ausztriával való vámközösség megszűnése s az utódállamokhoz való gazdasági viszony lazasága új irányokat szab külkereskedelmünknek. A főtendencia azonban megmarad. Nyugatnak gabonát, élelmiszert adunk el, tőle iparcikkeket vásárolunk, viszont a Kelet és a Balkán felé magunk is eladóként jelentkezünk s fejlett iparunk termékeiért tőlük főleg nyersanyagokat cserélünk.

Az önálló vámterületté vált Magyarország az 1925 január 1-ével életbelépett vámtarifával valósítja meg az ország új helyzetéből adódó gazdasági célkitűzéseit. E védővamos politika főképpen arra irányult, hogy az új határok közt mostoha sorsra ébredt magyar ipart élni segítse s a külföldi versenytől lehetőleg óvja. Az egyes államokkal kötött kereskedelmi szerződéseink főleg agrárterményeink elhelyezéséről gondoskodnak. A magas vámokban, valutanehezőségekben s különféle tilalmakban nyilvánuló önellátási törekvések erősen bénítják nálunk is a külkereskedelmet, amely kompenzációs alapon, klíringmegállapodásokkal, szinte cserekereskedésként bonyolódik le. Az értékesítés irányító szerve a Külkereskedelmi Hivatal.

Nagy propagandaszolgálatot tesznek bel- és külkereskedelmünknek a minden év tavaszán Budapesten megtartott Nemzetközi Vásárok.

A háború után Magyarország a legélénkebb árucserét Ausztriával és Cseh-Szlovákiával folytatta. Volt olyan év is, amelyben a két országgal lebonyolódott áruforgalmunk egész árucserénk nagyobbik felét tette.

Az 1934. év márciusában létrejött magyar-osztrák-olasz

¹ A két főkereskedő ország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok egyenkint a világkereskedelem egyheted-egynolcad részét bonyolítják le. A két állam szerepe közt az a lényeges különbség van, hogy amíg az Egyesült Államok elsősorban eladó, Nagy-Britannia főleg vásárló állam.

megegyezés nagyfontosságú a három ország kölcsönös árucseréjének növelése, az egészségtelen önellátó politika kiküszöbölése, az adriai kikötőkön átmenő forgalom élénkítése szempontjából s a magyar búzafeleslegnek az olasz és osztrák piacokon kedvező áron való értékesítésére nyújtott alapot. Az önellátási törekvések s a cseh vámháború által megzavarva, már e hármass megállapodás előtt egyre jobban szűkül a szomszéd államokkal való forgalmunk, s távolabbi piacokra, a Magyarországgal politikai barátságban lévő Németország és Olaszország felé terelődik. Különösen Németország nyert teret Magyarországgal külforgalmában s áruink fővásárlójává válik. Ausztriának és a Cseh-Morva tartományoknak Németországba való beolvadása után pedig Németország részesedése külkereskedelmünkben még túlnyomóbbá lesz. Németország ma kivitelünk nagyobb felét egymaga veszi fel s behozatalunk közel fele ered Németországból. Németország után legnagyobb vásárlónk Olaszország, 15% körüli részesedéssel. Külkereskedelmünkben még az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Románia és Jugoszlávia szerepe számottevő.

Mint a legtöbb állam, Magyarország is igyekszik minél több árut kivinni s minél kevesebbet behozni, vagyis külkereskedelmi mérlegét minél aktívabbá tenni. Magyarország e törekvését siker is koronázta. A háború után, egész 1929-ig, behozatalunk minden évben nagyobb volt, mint kivitelünk s külkereskedelmünk állandóan behozatali többlettel, passzívvá vált. A behozatali többlet némelyik évben igen nagy, így a maximumot jelentő 1928. évben, amikor 1211 millió pengő behozatal állott szemben 826 millió pengő kivittel, mérlegünk passzívuma 385 millió pengő volt. Fordulatot hoz az 1930. év, amidőn a gazdasági válság által is kényszerítve a behozatal megszorítására, sikerül kiviteli többletet elérni s azóta külkereskedelmi mérlegünk valamennyi évben aktív. 1939-ben behozatalunk 489 millió pengő, kivitelünk pedig 605.5 millió pengő volt, úgyhogy a mérleget 116.5 millió pengő aktívummal zártuk.

Külkereskedelmi mérlegünk s önellátásunk javítását célozza az a törekvés is, hogy a kész iparcikkek behozatalát minél jobban korlátozzuk s külföldön vásárolt nyersanyagból magunk állítsuk elő a készgyártmányokat saját szükségletünk kielégítésére, de esetleg kivitelre is. Az e téren elért sikert jelzi, hogy

a túlnyomóan agrár Magyarország kivitelének kb. harmadrészét az ipari termelés szolgáltatja. Behozatalunkban a nyersanyagok, félgyártmányok és gyártmányok megoszlása meglehetősen egyenletes, a súlypont mégis a nyersanyagokon van.

Áruk szerint vizsgálva külkereskedelmünket: behozatalunkban a területviszacsatolások előtt a fa volt a legnagyobb tétel. Évenként 50—60 millió pengőért vásároltunk külföldi nyers és megmunkált fát, ami egész behozatalunknak 12—13%-át jelentette. A kárpátaljai erdők visszaszerzésével ez a passzív tétel jelentősen — már 1939-ben 6.4%-ra — csökkent le. Behozatalunk további főtételei (1939): papiros és papirosáru 5.8, nyersfém 5.4, nyerspamut 4.8, gép és készülék 4-8, automobil 4.7, szén 4.6, nyersbőr 4.1, ásványolaj 3.2%. Ezzel szemben a legfőbb kiviteli áruk részesedése: búza 19-9, vágó- és igásállat 16.9, baromfi 4.6, villamosgép, elektrotechnikai cikk 3.8%.

A területviszacsatolás s belfogyasztásunk ezzel kapcsolatos növekedése mezőgazdasági feleslegünkét ugyan csökkenti, de ipari exportlehetőségeinket növeli.

d) Közlekedés.

A történelmi Magyarország területének kialakításában a közlekedés természetes útvonalai fontos szerepet játszottak s a közlekedési hálózatok kiépítése az államterülethez idomult. Az integer Magyarország vízi és szárazföldi útrendszere egységet alkotott, amelynek szétvagdalása a közlekedés összhangját megzavarta. A megcsonkított ország útvonalai torzók, vérkeringésüket elválták.

A Kárpátmedencében a síkságot övező hegyek völgykapui a központi terület felé nyílnak, a Felvidék és Erdély vizei a Dunába, Tiszába sietnek, a partjukon haladó utak az elszakított területeket ma is a központi magyar területtel s nem az ezer évre állandósult határon kívülfekvő részekkel kötik össze.

A háború utáni békekötések így a vízi és szárazföldi utak széttagolásával nemcsak Magyarországnak közlekedését borították fel de félszeg helyzetet teremtettek az utódállamokban is, amelyeknek anyaterületei a szerzett területekkel csak akadályokkal és drágán közlekedhetnek.

Elválták Magyarországot a világgözlekedés főtényezőjétől,

a tengertől. Tengerhezjutása s a távoli országok forgalmába víziúton való bekapcsolódása ma csak a Dunán keresztül lehetséges.

Nagyfontosságú, hogy a belső *víziforgalom* főütoere, a Duna, mely az iparos Közép- és Nyugat-Európát a mezőgazdasági Délkelet-Európával összeköti, Magyarországon vonul keresztül.

Az új területi tagozódásban azonban a vízi közlekedésnek sok nehézsége van.

A Dunán, bár Ulmtól nemzetközi víziútnak nyilvánították, nincs biztosítva a forgalom szabad áramlása. A nemzetközi vízi közigazgatást a győztes államok irányítják s a parti államok közlekedéspolitikája sok akadályt gördít a hajózás útjába. A háború előtt a Dunának a kettős Monarchiára eső szakaszát vámhatár nem szakította meg, a közel 1300 km hosszú szakaszon árukezelés nem volt. A háború után négy országhatáron hét rendőri ellenőrzés és vámvizsgálat beiktatása tette költségessé és lassúvá a víziszállítást.

Nagyobb hajók egyes szakaszokon, különösen a Vaskapunál nem járhatnak. A fejlett hajózási és hajóépítési technika azonban már legyőzte a természeti akadályt s a Dunát és a tengert egyaránt jární tudó hajókkal közlekedik.

Előrehaladottak azok a munkálatok is, amelyek az Északi- és Keleti-tengert a Duna—Rajna-, Duna—Elba- és Duna—Odera-csatornák kiépítésével a Dunával s ennek révén a Fekete- és Földközi-tengerrel össze fogják kötni. Magyarországot szerencsés fekvése a már nem is olyan távoli jövőben megvalósuló tengerek közti Duna-forgalomnak éppen a központjába helyezte. E csatornák világereskedelmi helyzetünket emelni fogják.

A Magyar Királyi Budapesti Nemzeti és Szabadkikötő megépítése is emelte a központilag elhelyezkedő Magyarország tranzitőjelentőségét. A Szabadkikötő minden árunál lehetőséget nyújt a vasúti és víziközlekedés összekapcsolására, míg a kikötő létesítése előtt csupán a gabona át- és kirakásának voltak megfelelő berendezései.

A régi Magyarország területén a Dunába torkoló legnagyobb mellékfolyók, a Tisza,¹ Dráva, Száva kisebb-nagyobb távolságon

¹ A Tisza szeszélyes kanyargását — néhol 70 km széles árterülettel — szabályozással rendeztük, melynek munkájában ugyanaz a *Széchenyi István* vitt főszerepet, aki a Vaskapunál az összeszűkült sziklafalban a Dunán is utat tört a közlekedésnek.

szintén hajózhatók. A középső Dunamedence belvízi utakon szinte sugárszerűen közelíthető meg minden oldalról. A trianoni békediktátum a hajózható mellékvizeket mind elragadta vagy legalábbis levágta a főtorkolatokat, s hogy mily kegyetlenül operált, annak kiáltó példája a Duna—Dráva-deltaháromszög lemetzése.

Igen fontos terv a Duna-Tisza közti csatorna kiépítése, amelyen át a Tisza-vidék terményei, elsősorban búzája, rövid víziúton juthatnának el a nyugati piacokra.

A Magyarbirodalomban a világháború kitörésekor a hajózható víziutak hossza 6 ezer km volt. Magyarország mai területén a hajózható hosszúság 2 ezer km.

Legfontosabb hajózási vállalatunk a Magyar Királyi Folyaín- és Tengerhajózási Részvénytársaság. (MFTR.)

Közutak építésére a régi Magyarország nagy gondot fordított és különösen a perifériák stratégiai célt is szolgáló útjai voltak elsőrangúan kiépítve. Ki álmodta volna akkor, hogy ellenfeleinknek dolgoztunk? Az állami utaknak, tehát a legfőbb, legjobban kiépített utaknak az ország megcsonkítása csak 26%-át hagyta meg.

Amint a környék fővize, a Duna, hazánkon megy át, a Délkelet-Európába vezető nemzetközi autótút is Budapesten visz keresztül. *A gépjárműnek*, a modern közlekedés eszközének hatalmas térfoglalása folytán e ténynek nagy hordereje van.

Magyarországon az automobilizmus a háború után erős ütemben fejlődik. Jelenleg (1940) a forgalomban levő gépjárművek száma 47 ezer, amelynek fele személykocsi s 13 ezer a motorkerékpárok száma.¹

A belvízi közlekedésnél, mely leginkább a tömegárak nagy távolságba szállítására hivatott, a személy- is áruszállításban jóval fontosabb szerepe van a *vasútnak*.

Az első vasútvonal Magyarországon a múlt század negyvenes éveiben nyílt meg. Vasútvonalaink építéshossza (közúti vasutak nélkül) a Magyarbirodalomban 22 ezer km-en felül volt. A trianoni országterületre jutott több mint 8 ezer km-nyi vasúti hálózat már a területvisszacsatolások előtt 8671 km-re emelkedett, a visszacsatolt hálózatrendszerekkel pedig meghaladja a 10 ezer kilométert.

¹ Magyarországon 1 automobilra kb. 400 lakos esik, az Egyesült Államokban 5, Kínában 11.000.

De a trianoni kés nemcsak azért operált fájdalmasan, mert az ország térszínéhez alkalmazkodó vasúthálózat 62%-át levágta. A határok erőszakos megvonásával fontos vasúti csomópontok — egyúttal nagyvárosok túlnyomó magyar lakossággal, sokszázados magyar kultúrával — az elcsatolt területekhez szakadtak. E központok annyira közel esnek a mostani határhoz, annyira magyar többségű nyelvterületeken fekszenek s átcsatlásuk gazdasági igazságtalansága annyira nyilvánvaló, hogy — amint részben már meg is történt — a legenyhébb határrevízió is visszajuttatja őket Magyarországnak.

A Budapest felé sugarasan központosuló hálózat természetesen az utódállamok igényeinek sem felel meg. Míg a leszakított Erdélyt s a Délvidéket a vasútvonalak sűrű hálózata kapcsolja a csonka országhoz, mindössze néhány vonal köti őket össze a régi Romániával és Szerbiával. Ismeretes, hogy a szétbomlott Cseh-Szlovákia kelet-nyugati irányú forgalmának is kínzó gátjai voltak a Felvidék keresztben fekvő hegyvonulatai. Az új építkezések a természeti adottságok ellen nem sokat tehetnek s csak igen fogyatékosan pótolják a hálózati folytonosságok hiányát.

A vasutak túlnyomó része (a trianoni területen 6.7 ezer építési hosszról 6.5 ezer) a Magyar Királyi Államvasutaké. A magánvasutak nagyobbik fele is MÁV-kezelésben van.

Vonalsűrűség szempontjából kedvezőbb a helyzet, mint Nagy-Magyarországon: 100 km²-re 9 km vasútvonal jut (európai arányszám 3.5 km).

A magyar *posta* köztudomásúan mintaszerű intézmény.

A *légi közlekedés* is haladást tett a háború után, pedig a békeszerződéseknek Magyarország fegyverkezését megbénító intézkedései miatt a hadi aviatikának a magyar repülést megtermékelítő hatása — az újabb időkig — nem érvényesülhetett.

A közlekedés e vázlatos adataiból is meggyőződhetünk, mily fontos hazánknak, mint átjáró területnek, szerepe Délközép-Európában.

A mezőgazdasági terményekben gazdag, de gyéresebb népességű déli és keleti Dunavölgy közlekedési utakat keres, hogy átadja terményeit a sűrűbb népességű északi és nyugati területeknek. Ez iparosultabb területek viszont ugyanezen útvonalon át lajlettebb iparuk termékeivel látják el az agrárállamokat.

Magyarország déli környezete, Jugoszlávia és Románia ten-

geri bázisra is támaszkodhatnak ugyan, de östermelő államok lévén, nyersanyagaikkal, élelmiszereikkel az azokra leginkább rászoruló északi és nyugati szárazföld felé tendálnak.

Az a körülmény, hogy Budapesten vezet keresztül Észak és Dél, de főleg Kelet és Nyugat tranzitőforgalmának természetes útja, s Magyarországból, mint központból, a Dunavölgy államai a legrövidebb úton érhetőek el: hazánk összekötő, közvetítő szerepe szempontjából nagy jövő lehetőségeket nyújt.

e) Pénzügy.

A pénz eleink korai ismerőse. Már *Szent István* veretett ezüstpénzt, *Róbert Károly* pedig 1342-ben aranypénzt bocsátott ki s a pénzrendszert szilárd alapra helyezte.

A gazdasági szabadság nálunk a reformkorban jut érvényre. A hitelélet alapjait az 1840-es évek törvényhozása veti meg, amidőn az első *pénzintézetek* létesülnek. A pénzintézetek a naturálgazdaságból kibontakozott gazdasági életünket modernizálják s hitelnyújtásukkal megélelnkítik. 1840-ben alakul az első takarékpénztár (Pesti Hazai Első Takarékpénztár), két évvel később az első bank (Pesti Magyar Kereskedelmi Bank).¹

Ausztriával való közösségünk a közös kiadásokhoz a kvóta szerinti hozzájárulásban s a közös pénzrendszerben is nyilvánul.

1892-ben az arany lett a valutapénz s az új pénzegység a korona, a régi osztrák forint fele. Az osztrák nemzeti bank mint Osztrák-Magyar Bank 1878-ban Magyarországra is szabadalmat kapott. A háború után az Osztrák-Magyar Bank működése megszűnik, helyébe egyidőre az Állami Jegyintézet, majd 1924-ben a Magyar Nemzeti Bank lép.

Pénzünk sokszor szenvedett tragédiát. Érthető, ha a háború által elszegényített, kirabolt, háborús jóvátétel fizetésére ítélt Magyarországon a háború utáni általános pénzkatasztrófában a valuta értékromlását nem sikerült megállítani. Az ijesztő méretű infláció az államháztartást is lezüllesztí. Az ország csak külföldi segítséggel tudta magát szanálni. A pénzügyi és valutáris reformot 1924—26-ban a Népszövetség közbejöttével hajtottuk végre.

¹ Előzően osztrák intézetek fiókhálózata látta el valamennyire a hiteléletet. A bank és takarékpénztár működése között a határvonal mihamar elmosódik.

A Népszövetség ellenőrzése mellett felvett kölcsönökből jelentős beruházások történhettek.

A pénz stabilizáltuk, az új pénzegység a pengő lett. 1 kg színaranyból 3800 pengő értékű aranyérme verendő (1925: XXXV. t.-c). Eszerint 1 pengő megfelel 0.863158 aranykoronának és 12.500 papírkoronának. A pengőszámítás kötelezően 1927 január 1-től lépett életbe.

1931-ben a világgazdasági válsággal kapcsolatban pénzügyi válság tört ki. Az aranypengő bevezetése s az állam és a Nemzeti Bank ügyes pénzpolitikája e súlyos helyzetben is meg tudta óvni pénzünket az értékromlástól. A szabad valutaforgalmat, mint a legtöbb állam, Magyarország is korlátozni kényszerült.

Nemzeti vagyunk és nemzeti jövedelmünk nehezen becsülhető meg. A nemzeti vagyon:— a trianoni területre végzett becslés szerint — meghaladja a 30 milliárd pengőt, amelyből a földbirtok 32, az ingó 30, az épületek 24, a közlekedési eszközök 8, a bányászat- és kohászat 4%-kal részesednek. Nemzeti jövedelmünk hozzávetőleg 5 milliárd pengőre tehető. A trianoni megcsonkítással a Magyarbirodalom nemzeti vagyonának 62%-a veszett el.

Mint a háborút viselt kis államoknak általában, Magyarországnak is gondja tőkében való szegénysége. A háborús jövételektől mentesülve, eladósodásunk immár nem elviselhetetlen.¹ Példaadók vagyunk a külföldi adósság becsületes törlesztésében is.

Pénzfedezetül szolgáló *aranytartalékunk* 200 millió² pengő, *bankjegyforgalmunk* 1 milliárd pengő körül mozog.

A Magyarbirodalomnak 5630 *pénzintézete*³ volt, ezek harmadrésze a trianoni területen működött. Számuk ma 1600 körül van. 1915-ben, amidőn a koronaérték a háború után bevezetett pengőértéktől alig mutatott eltérést, Magyarország pénzintézeteinek vagyonmérlege 16 és félmilliárd korona volt, amelyből a trianoni

¹ A Monarchia háborús adósságát 143 milliárd pengőre becsülték, ebből 21 milliárd pengő volt a Magyarbirodalom és 40 milliárd Ausztria hadikölcsönadóssága. A háborúban résztvevő államok hadiadósságát 1123 milliárd pengőre, a háborús pusztítások értékét 95 milliárd pengőre, az európai termelésnek és forgalomnak a világháború folyamán szenvedett veszteségét 1000 milliárd pengőre becsülik.

² Ebből 124 millió arany, a többi deviza és valuta.

³ Csak a részvénytársasági és szövetkezeti alapon működő pénzintézetekről vannak adatok.

országterületre 12 milliárd esik. Ma a pénzintézetek vagyona 7 milliárd pengőöt tehet.

A Magyar Királyi Postatakarékpénztár (1885) a legkisebb megtakarítás gyümölcsötzetésére nyújt alkalmat, de a csekkforgalomnak is úttörő intézménye. A magyar törvényhozás eredeti alkotása az 1916-ban felállított Pénzügyi Központ, a bankok és takarékpénztárak ellenőrző, szükség esetén segítő központi szerve. A Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete (TÉBE) érdekképviseleti alakulás.

Fejlett szövetkezeti életünk hitelintézménye az Országos Központi Hitelszövetkezet. (OKH.)

7. Szociális és egyéb viszonyok.

Magyarország szociális, népjóléti, egészségügyi berendezkedése, közhasznú és karitatív intézményei nem maradnak vissza a szerencsésebb és gazdagabb államoké mögött.¹

Egyesületi életünk élénken lüktet.²

Oly példamutatók nyomában, mint a Magyar Tudományos Akadémia (1825) s a Kiszfalud Társaság (1836), egyesületek hosszú sora létesült a társadalmi szervezkedés, a kulturális és tudományos élet s a gazdasági szakmák szinte valamennyi ágában. A fejlődés további fokán maguk az egyesületek is szervezetekbe tömörülnek (Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, Társadalmi Egyesületek Szövetsége).

Több egyesület és szervezet a legfontosabb nemzeti ügy szolgálatát tűzte ki céljául. A magyar feltámadás érdekében dolgozik a Magyar Nemzeti Szövetség, a Magyar Revíziós Liga, a szentistváni Magyarország eszményét tartja ébren az Ereklýs Országászóló intézménye.

Az utódállamokban élő véreink érdekeinek szolgálata párosul az elcsatolt területekről való, de a csonka hazában élő testvéreink szervezkedésével. Az ilycélú egyesületek területek szerint is tömörülnek (Erdélyiek Szövetsége, Felvidéki Egyesü-

¹ Az utódállamok között fejlett szociális jogalkotása volt Cseh-szlovákiának, de a kisebbségi vidékeken ennek több intézkedése nem érvényesülhetett.

² Az egyesületek száma a trianoni országterületen 16.747 volt.

letek Szövetsége). Az utódállamokra s főképpen az elcsatolt területekre vonatkozó rendszeres anyaggyűjtést végezt a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete.

A Vitézi Rend s szervezete, az Országos Vitézi Szék, a vitézi erények ápolására a világháború után létesült. A magyar vitézség patinás múltjában gyökerező ez az ízig magyar szervezet a hadi vitézséget vitézi címmel, de vitézi telkek adományozásával is jutalmazza.

A magyar *szociálpolitika* szép eredményeket mutat fel.

A munkás és munkaereje kihasználásának védelme, az éjjeli munka, a női és gyermekmunka korlátozása és ellenőrzése iparfelügyelet útján régi jogszabályainkban van lefektetve. A munkaidő maximumának s a munkabér minimumának megállapítása egyre táguló körben történik s a mezőgazdasági munkásvédelmi intézmények is kiépülnek.

Társadalmi biztosításunk hatalmas fejlődést tett a háború után s a kötelező biztosítást egyre jobban érvényre juttatja. Az iparforgalmi munkavállalók betegségi és baleseti biztosítását új alapra helyezi az 1927: XXI. t.-c, az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló biztosítást az 1928: XL. t.-c. szabályozza. Utóbbi a szociális védelem oly vívmánya, amelyet még nem sok állam vezetett be. Mind szélesebb rétegekre kiterjedő társadalmi biztosításunk a mezőgazdasági munkásság egy részét is oltalmába veszi.

A mintaszerű Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) az iparforgalmi munkásságnak betegség esetén ingyenes orvosi kezelést, gyógyszerellátást és kórházi ápolást biztosít s emellett az utolsó átlagos napibér bizonyos hányadának (50%) megfelelő táppénzt ad. A baleseti ágazat baleseti járadékot, az öregségi biztosítás 65 éves kortól kezdve öregségi járulékot folyósít.

Az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (OMB I) a mezőgazdasági munkásság, a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (MABI) a magánalkalmazottak, az Országos Tisztviselői Betegségélyezési Alap (OTBA) a közalkalmazottak hasonló, bár kevésbé kiépült szerve.

A munkanélküliség a gazdasági válság után világszerte enyhült s az új háború kitörésével szinte elveszti jelentőségét. Nálunk már a háború kitörése előtt sem volt nagy: a kereső népességnek legfeljebb 1—2%-a volt munka nélkül, míg egyes

államok 10% munkanélkülit is kimutattak. Magyarország túlnyomóan agrárnépességében a munkanélküliség mindenesetre kevésbé kifejezetten nyilvánul.¹

A munkaközvetítésnek hatósági intézménye is van.

Speciális földbirtokpolitikánk kezdeményezéseinek, a háború utáni földreformnak és a telepítéseknek folytatása lesz a nagybirtokok s bizonyos birtokkategóriák igénybevétele kis-haszonbérletek tömeges létesítésére.

A népjólét emelése érdekében működnek a vármegyékbe beosztott szociális tanácsadók, amely intézményt a hivatalos falukutatás kísérletének is tekinthetjük.

A szociális és népesedéspolitikai munka hivatalos és társadalmi úton folyik.

Az Országos Szociálpolitikai Intézet szociális gondozó, kutató és nevelő munkát fejt ki, szociálpedagógiai, szociál-hfgiényi, munkásügyi, falu- és tanyapolitikai intézményeket létesít. Főleg oly feladatokra vállalkozik, amelyek végzésére az állam és a helyi hatóságok kevésbé alkalmasak.

Újabb sokoldalú programmal dolgozó népesedéspolitikai alakulás a Magyar Családvédelmi Szövetség.

Az Országos Stefánia Szövetség az anyák és csecsemők védelmével államilag megbízott szervezet.

Külön szervek útján történik a sokgyermekes családok segélyezése, a gyermekvédelem (Országos Gyermekvédő Liga), a patronázs, az ifjúság mindenirányú nevelése (cserkészet, leventeoktatás, tanoncképzés, főiskolai segélyező, bajtársi stb. szervezetek), a szegények élelmezése és hajlékkal ellátása, a hadviseltek, özvegyek, árvák gondozása, a kivándorlási tanácsadás, a népművelés stb.

Egészségügyünk, kórházaink, egyetemi klinikai intézeteink, orvosképzésünk nemzetközi viszonylatban is magas színvonalúak. Tudógondozó intézeteink hálózata sikerrel küzd a tüdővész ellen. Modern intézményünk az Eötvös Lóránd Rádium- és Röntgenintézet s a Szent János-kórház Közép-Európában legmodernebb röntgenberendezése, valamint a Pasteur-Intézet,

¹ Csupán a szakszervezetekbe tömörült munkásságról van rendszeres nyilvántartásunk. 1939 végén a szociáldemokrata szakszervezetekben valamivel 10 ezren felül, a keresztényszocialista szakszervezeteknél (itt csak Budapesten) 1 ezerén alul volt a nyilvántartott munkanélküliek száma.

mely a magyar Hőgyes-eljárással javított veszetség elleni oltást alkalmazza stb.

Az egészségvédelemnek s különösképpen a betegségek megelőzésének korszerű, államilag irányított szerve a Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet. A Rockefeller Alapítvány támogatásával létesült Intézet a szomszédos államok hasonló intézetei közül munkateljesítményével emelkedik ki. Tanító (tisztiorvosi, községi orvosi tanfolyam, ápolónői- és védőnőképző intézet), laboratóriumi, vízügyi és járványügyi tevékenysége széleskörű ismeretterjesztéssel, propagandával is kapcsolatos. Az Intézet Zöld Kereszt-mozgalma főleg a falu és tanya egészségügyének előbbrevitele érdekében dolgozik. Az általános egészséggondozás és családvédelmi szolgálat bevezetését a kiválasztott kísérleti körzetekben (mintajárás) végzett helyszíni tanulmányozás előzte meg. Az egészségügyi védőnők családlátogatásai, a mozgó intézmények (vándor rendelések, vándor tüdőgondozók, ambuláns fogászati vándorlás, vándor bölcsődék stb.), az egészségházak s különféle szociális és kulturális berendezések állanak a falumentő munka szolgálatában.

A Vörös Kereszt nemzetközi intézményének hazai alakulata, a Magyar Vöröskereszt Egylet általános emberbaráti — az emberi szenvedés enyhítésére irányuló — és nemzetvédelmi munkát végez (ápolás, mentés, egészségügy, szociális stb. szolgálat). Vármegyei és városi szervezetei az egész országot behálózzák. A genfi egyezményt, amely a hadrakelt sereg sebesültjei és betegei helyzetének javítását s a hadifoglyokkal való bánásmódot szabályozza, a magyar törvényhozás is törvénybe iktatta (1936: XXX. t.-c).

Nagy Magyarország gazdag volt *gyógyfürdőkben*, üdülőhelyekben. Bár Trianon páratlan ásványvizeinktől s csaknem minden magaslati klimatikus gyógyhelyüinktől, köztük a Tátrától, megrabolt: nagyíró gyógyértékeink vannak a mostani határok között is. A fővárosi és környéki gyógykincseken kívül a területcsonkítás után megmaradtak Magyarországnak a Balaton körüli fürdőcsoport, több dunaparti üdülőtelep, a klimatikus gyógyhelyek közül a Mátra, Bükk s a visszacsatolt terület magaslatai.

Hivatalosan elismert gyógyfürdők és gyógyhelyek: Budapest (9 gyógyfürdővel), Balatonfüred, Balf, Csillaghegy (Békás-

megyer község), Eger, Erdőbénye, Hajdúszoboszló, Harkány, Hévíz (Hévízszentandrás község), Kékesszálló (Gyöngyös m. város), Lillafüred (Hámor község), Parádfürdő, Sikondagyógyfürdő (Mánfa község), Árpádfürdő (Székesfehérvár tj. város), Tiszaszálló és gyógyfürdő (Szolnok m. város). Ezenkívül néhány gyógyfürdő van a visszacsatolt területen. Az üdülőkörhelyek száma — közülük több mint 30 a Balaton partján — már jóval nagyobb. Van továbbá mintegy félezer vendégforgalmi helyünk, amelyek az Országos Vendégforgalmi Szövetség gondozásában a gyógyításnak és üdülésnek, de a fejlődő idegenforgalomnak is tényezői.

Hazánk fővárosa szakértők szerint gyógyvizekben legjobban bővelkedő városa a világnak. Több mint 80 forrása, 9 kiépített termálfürdője s 1 sósfürdője van. Hévízei különösen változatos összetételűek, reumagyógyhatásuk világhírű (Császár-, Lukács-, Szent Gellért stb. fürdők). Budapest a világ leggazdagabb keserűvíztelepe (a világhírű Hunyadi János keserűvízforrások), több mint 400 keserűvízforrása van.

Egyik legfontosabb nemzeti probléma a *honvédelem*.

A trianoni békeszerződés megtiltotta a kötelező ifjúsági katonai előképzést s a férfisorban folytatódó katonai utánképzést. Ezért a testnevelési vagy leventetörvény (1921: LIII. t.-c.) az iskolára, a levente-intézményre és a társadalomra bízta az ifjúság testnevelését. Ma már a honvédelemről szóló 1939. II. t.-c. értelmében mindenki köteles a honvédelemben résztvenni, mind személyes szolgálatával, mind pedig vagyonával. A honvédelmi kötelezettség magában foglalja a leventekötelezettséget, a hadkötelezettséget, a honvédelmi szolgáltatások kötelezettségét, a légvédelmi kötelezettséget s végül a közérdekű munkaszolgálat kötelezettségét. Férfiaknál a 12—70 éves életkor a honvédelmi kötelezettség kerete, minthogy a honvédelmi munkakötelezettség a 12 éves életkorral kezdődik s a honvédelmi munkakötelezettség a 70. év betöltéséig tart. A nők 14. életévük betöltésétől 70 éves korukig vannak honvédelmi munkára kötelezve.

A légvédelmi rendelkezések is messzemenő kötelezettségeket rónak a lakosságra.

II. NÉPÜNK.

1. Népeségi viszonyok.

A magyarság a honfoglalással birtokába vette a Kárpát-medencét, a peremvidékek azonban csak a honfoglalás után népesültek be. Az ország területén talált gyérszámú s többnyire szervezetlen népeket nem irtotta ki, hanem rájuk települt.

Magyarország lélekszámának fejlődését hatalmas visszaesések szakították meg. Az ország népessége az államalapítás után feltehetően meghaladta a félmillió lelket, hiszen magának a honfoglaló magyarságnak számát 200—500 ezerre becsülik.

Magyarország lakosságát sokszor megtizedelte, sőt nagy területeken jóformán kiirtotta a háború s a balsors, mégis ezer év alatt Magyarország 21 milliós birodalommá növekedett.

A trianoni békeparancs 8 millió aluli kis országgá csonkította a trianoni lélekszámra is tekintélyes országot. A trianoni Magyarország népe a csonkaság két évtizede alatt több mint 1 millióval gyarapodva, a 9 millió lelket meghaladta. 1938 végén a bécsi döntés további 1 millió, 1939 elején a Ruténföld birtokbavétele pedig ismét közel 700 ezer lelket adott vissza. Megnagyobodott országunk lélekszáma így 10¾ millió főt tesz. A lélekszám alakulása a következő:

	Lélekszám milliókban
Magyarbirodalom a trianoni békekötés előtt .	21.5
Trianoni Magyarország 1938 végén	9.1
Magyarország a bécsi döntés után	10.1
Magyarország Kárpátalja visszacsatolása után.....	10.8

Az ország megcsonkításának s az osztozó államok Magyarország népességében való részesedésének méreteiről csak a Nagy-Magyarországon tartott utolsó, 1910. évi népszámlálás alapján vannak számításaink.

Eszerint 1910-ben a Magyarbirodalom népessége 20-9 millió lelket tett, amelyből az anyaországra (Fiumével) 18-3 millió jutott. A népesség szétdarabolásáról a következő adatok tájékoztatnak.

A trianoni béke előtti, utáni és a mai Magyarország népessége.

	Lélekszám (1910.)	A Magyar- birodalom %-ában
Magyarbirodalom	20,886.487	100-0
A trianoni béke értelmében elcsatolva	13,271.370	63-5
Trianoni Magyarország . .	7,615.117	36-5
A bécsi döntéssel visszacsatolva	869.299	4-2
Kárpátaljával visszacsatolva	496.487	2-4
Mai Magyarország	8,980.903	43-0

A Trianon előtti Magyarbirodalom 1910. évi népességéből kapott:

	Lélekszám	%
Ausztria ^{1 2}	291.618	1-4
{ Cseh-Szlovákia a trianoni béke szerint	3,517.568	16-8
{ Szlovákia a mai területen ³	2,158.334	10-3
Jugoszlávia	4,131.249	19-8
Lengyelország ²	23.662	0-1
Olaszország	49.806	0-2
Románia	5,257.467	25-2

¹ A soproni népszavazás után.

² A Németország, illetőleg Lengyelország által a müncheni egyezmény után birtokbavett régi magyarbirodalmi területdarabokon élő néptöredék nélkül.

³ Németország és Lengyelország München utáni csekély részesedésével.

A trianoni béke az ország népességéből csak 36.5%-ot hagyott meg, a népesség majdnem kétharmadát a szomszéd államokhoz csatolta. Míg a területet tekintve a Romániának jutott országdarab a legnagyobb, legtöbb a népesség a Magyarországnak maradt részen, minthogy az ország központi területe, ahol a főváros is van, a legsűrűbben lakott. Romániához Magyarország lakosságának kerekén negyedrészt csatolták, ötödrész Jugoszláviához, 17% Cseh-Szlovákiához került.¹

1910. évi adatok alapján számítva, a Magyarbirodalom népességének 43%-a maradt a jelenlegi kibővült határok között, a Horvát-Szlavonország nélküli anyaország békebeli népességének pedig 49.1 %-a — nem egészen fele — él magyar fennhatóság alatt.

¹ A világháborúban vesztes országok közül, Oroszországot is ideértve, egyedül az azóta Németországba beolvadt Ausztria megcsönkítése volt országunkénál nagyobb: lélekszámának 77 %-át csatolták el. A háború utáni területfosztással Törökország 40, európai Oroszország 20, Németország 10, Bulgária 9 %-os népességvesztéset szenvedett.

Országunk *népsűrűségi* adata, vagyis az 1 km²-re jutó lélekszám a megnagyobbodott területen 92-4. A háború előtti Magyarbirodalom népsűrűsége 66 volt. Népsűrűségi arányszámunk elég magas, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a Föld szárazföldjének népsűrűségi átlaga 14, a legsűrűbben lakott világ-részé, Európáé pedig 47.

Budapest székesfőváros lélekszáma az 1 milliót meghaladja (1939: 1,115.877). Budapest lélekszámnagyságra a világ 32-ik városa. Második nagyvárosunk Szeged 132 ezer, harmadik Debrecen 123 ezer lakossal. *Többi városaink a 100 ezer lelket nem érik el.* Magyarország kultúrája, gazdasági, pénzügyi élete erősen Budapesten tömörül.

Vizsgáljuk Magyarország népességét a főbb *demográfiai* sajátságok szempontjából.

A *nemek* megoszlásában világszerte, de különösen Európában, nőtöbblet mutatkozik. Magyarországon is elég jelentős többségüket a világháború férfipusztítása még jobban megnövelte. Az 1920. évi népszámlálás, mely közelebb esett a férfiak sorát megritkító világháborúhoz, ezer férfire 1062 nőt mutatott ki. Az 1930. évi népszámlálás szerint ezer férfire 1045 nő jut.

A háború elszegényítő hatása, a gazdasági viszonyok romlása a családalapítást is megnehezítette. A *családi állapot* statisztikája szerint a Magyarbirodalomban 1910-ben a 15 éven felüli népességnek 62 %-a volt házas, míg a háború után Csonka-Magyarországon 58—59% él házassági kötelékben. Kóros társadalmi tünet az elválások jóval gyakoribbá válta is. Nézzük a *vallási* viszonyokat.

Magyarország vallási szempontból is ütközőterület s ezért sokféle vallás házája. A magyar nép természeténél fogva türelmes a más vallása iránt, a vallásüldözést hazánkban rendszerint idegenek rendezték.

A teljes vallásszabadság — bár tordai proklamálásával (1568) megelőztük a többi nemzeteket — nálunk expressis verbis törvénybe iktatva nincsen. A bevett és elismert vallások rendszerét azonban a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény (1895: LXIII. t.-c.) oly szabadelvűen valósítja meg, hogy a vallásszabadság elvét uralkodónak tekinthetjük. A «zsidótörvény» (1939: IV. t.-c.) sem vallási korlátokat állít fel, hanem a zsidóság faji elkülönülésével indokolt intézkedéseket tesz a

zsidóság gazdasági, kulturális stb. térfoglalásának ellensúlyozására.

A *bevett* vallásokat a törvényhozás nyilvánítja ilyeneknek. Ezek: a latin, görög és örmény szertartású katolikus vallás, a református, az evangélikus, a görög keleti, az unitárius és az izraelita vallás.

Az *elismert* vallás jogállása korlátoltabb. Miniszteri rendelettel keletkezik s ezen az úton szüntethető meg, hitelveit a kormánynak bemutatni köteles, vagyonszerzési képessége korlátozva van, egyházi gyűléseinek nyilvánossága nincs kötelezően kimondva stb.

Ami az egyes valláshoz tartozók számát illeti, jelenleg Magyarországon 6 és fél millió a római katolikusok, több mint 2 millió a reformátusok száma. A másik három főfelekezet, a görög katolikus, az evangélikus és az izraelita egyenkint kerekben 600—600 ezer hívőt számlál.

Magyarországon a vallások megoszlásának arányait Trianon erősen módosította, ami főleg a görög keleti vallású területek csaknem teljes elcsatolásának tulajdonítható. Csonka-Magyarországon a vallások számaránya a római katolikus, izraelita s főleg a református vallás javára mutat eltolódást. A vallási tagozódás eltéréseit a következő arányszámok jelzik:

	Magyar- birodalom (1910.) %	Mai Magyar- ország %
Róm. katolikus	52·1	61·3
Gör. katolikus	9·7	5·9
Református	12·6	19·5
Evangélikus	6·4	5·6
Izraelita	4·5	5·8
Egyéb ¹	14·7	1·9
Összesen	100·0	100·0

¹ Ebből a Magyarbirodalomban 1910-ben görög keleti 14·3%.

A nomád magyarság legfőbb *foglalkozása* az állattenyésztés volt, mellékesen vadászat-halászatot űzött. Letelepülvén, földművelővé vált. A foglalkozási adatok országunk erősen agrár-jellegét dokumentálják ma is. Az ország népességének több mint a fele foglalkozik őstermeléssel. Az őstermelő népesség aránya korábban még nagyobb volt, azonban a nálunk is bekövetkezett iparosodási tendencia az őstermelő népességet ipari-for-

galmi foglalkozásokba terelte. A népesség foglalkozás szerinti megoszlása (keresők és eltartottak együtt) a következő:

Kereső és eltartott	Magyar-birodalom (1910.) %	Mai Magyarország %
Östermelés	64.5	53.5
Bányászat és kohászat	1.0	1.2
Ipar	16.1	20.5
Kereskedelem és hitel	3.5	5.4
Közlekedés	3.0	3.9
Közfoglalkozás és szabadfoglalkozás	2.5	5.0
Véderő	0.8	0.9
Házi cseléd	2.0	2.0
Egyéb és ismeretlen foglalkozás	6.6	7.6
Összesen	100.0	100.0

Hogy a háború utáni országterületen az ipar-forgalmi népesség jóval nagyobb arányú, mint a háború előtti országban, ebben az iparosodáson kívül nagy szerepet játszik az is, hogy a kis országban Budapest főváros nagyszámú iparos és kereskedő népessége nagyobb súllyal jut kifejezésre.

A népesség kultúrfokának legjellemzőbb mértéke az *írni-olvasni* tudás elterjedtsége. Magyarország az analfabétizmust fokozatos kultúrmunkával jóformán kiirtotta. A régi Magyar-birodalomban az 1869. évi első népszámlálás a 6 évnél idősebb népességben még csak 33.1% írni-olvasni tudót talált, amely arányszám 1910-ig 66.7%-ra emelkedett. A háború előtt a nemzetiségi vidékek nagyfokú analfabétizmusa erősen rontotta az írni-olvasni tudók országos arányát.¹ Kiténik ez abból, hogy a trianoni, tehát túlnyomóan magyarlakta területen 1910-ben 80.3% volt az írni-olvasni tudók aránya, amely azután 1930-ig tovább javult 90.4%-ra.

2. Népmozgalom.

A népmozgalom, vagyis a születések és halálozások számának s ezek különbözetének, a természetes szaporodásnak alakulása az államok jövődjének irányítója. Szinte azt mond-

¹ 1910-ben Erdélyben 51.5, a Jugoszláviának jutott területen 58.6, a Felföldön 67.8 volt a (5 éven felüli írni-olvasni tudók aránya, tehát rosszabb, mint a főleg magyarok által lakott központi területen.

hatnók, hogy a szaporodás arányszámainak jelentéktelennek látszó, néhány ponttal való változásától függ a népek sorsa. Magyarország népmozgalmi adatai — ezer lélekre számítva — a háború előtti s a mai területen így alakultak:

	Magyar- birodalom (1913.) %	Mai Magyar- ország %
Élveszületés	34.5	21.2
Halálozás	23.5	14.3
Természetes szaporodás	11.0	6.9
Házasságkötés	9.1	8.7

A szaporodás világszerte erősen hanyatlik. Egyrészt gazdasági okok, másrészt a gyermektől való irtózásnak a kultúra emelkedésével való kapcsolata a *születéseket* az utolsó évtizedekben ijesztően csökkentették. Sajnos, hazánk sem mentes e dekadenciától. A háború előtt ezer lélekre még 35 születés jutott, míg most születési arányszámunk csak 20 körül mozog. A magyar születési arány viszonylag mégsem rossz, mert a kultúr-államok többségében már 14—15-re süllyedt. Nálunk is dívik az egy-gyermekrendszer (egyke) népsorvasztó kórsága; különösen a Dunántúl a Duna-Dráva szögében van nagymértékben elterjedve.

Szerencsére éppen a születéseket erősen korlátozó civilizáció a szaporodás másik tényezőjét, a *halálozást* kedvező irányba tereli és világszerte csökkenti. A háború előtti Magyarországon az ezer lélekre eső halálozási arány 24 körül volt, az utóbbi években csak 14. Exotikus államokban ma is találkoznak 20-on felüli arányszámokkal, az alsó határ viszont 10-en alul van (Németalföld 8-4-8-8).

Hogy a halálozási hányados általában olyan magas, abban nagymértékben játszik közre a csecsemők erős halandósága. A háború előtti Magyarországon száz élveszülöttre még 20—21 egy éven aluli halott esett. Ez az arány örvendetesen 13—14-re javult, de nem hunyhatunk szemet az előtt, hogy egyes államok a számot 3—4-re tudták leszorítani.

A legfontosabb halálokokat kutatva feltűnik, hogy nem sok évvel ezelőtt a *gümőkört*, amelynek leggyakoribb nyilvánulása a tüdővész, kimagaslóan a legerjedtebb és legveszedelmesebb népbetegségnek tekintették. Magyarország egyike volt azoknak az országoknak, amelyekben a legjobban pusztí-

tott. Újabbán az állam és a társadalom vállvetett küzdelme hatalmas javulást eredményezett, de még most is átlag minden tizedik halottunk a gümőkór áldozata. Gümőkórhalálozási arányunk ezer lélekre még a háború előtt is 3-5 volt, míg ma csak 1-4. A kultúra és a profilaktikus rendszabályok egyes államokban a miénknek felére-harmadára tudták csökkenteni a gümőkór pusztítását.

Viszont, bár a tüdővésszel ellentétben fertőzőnek nem tartják, egyre félelmesebb a *rák*betegség fellépése. Ez az alattomos és eléggé még fel nem derített betegség világszerte fokozódó arányokat ölt. Lehetséges azonban, hogy nem a rákhalálozás, hanem csupán a felismert esetek száma nagyobb, mint régebben. A rák által okozott halálozások száma ezer lélekre számítva a háború előtti évek átlagában még csak 0-4 volt, jelenleg 1.2, tehát a gümőkórhalálozást már megközelíti. Külföldön is mindenütt emelkedő irányt mutat az arányszám.

Az alig gyógyítható rákbetegségnél s a mindjogban gyógyítható gümőkórnál jóval ritkábban hoz halált, de ma ezeknél tömegesebben s időnkint erős járványként lép fel az *influenza*.

Mínthogy a születések sokkal rohamosabban csökkentek, mint amilyen mértékben a halálozást korlátozni lehetett, a születések és halálozások különbözeteképpen adódó *természetes szaporodás* általában erős visszaesést mutat. Ez a helyzet Magyarországon is, ahol a szaporodás a háború előtt ezer lélekre 11, sőt ennél is magasabb volt, míg újabbán csak 6 körül ingadozik. Nemzetközi viszonylatban a magyar szaporodási arányszám közepes, mínthogy kivételesen 20-on felüli arányszámokkal is találkozunk, viszont a legkisebb szaporodási indexek — Észak- és Nyugat-Európában — 1—2 körül mozognak, sőt itt-ott az 1-et sem érik el.

A népszaporodást közvetve befolyásolja a *házasságkötések* számának alakulása, amely Magyarországon kedvező.

Az összes népességből ezer lélekre eső házasságkötések száma már több mint egy évtizede 8—9 körül van. A háború után közvetlenül következő egy-két évben a háborús visszaesés reakciójaképpen általános a házasságkötési kedv nagy megélénkülése, ami a születések számának emelkedésével is kapcsolatos. Nálunk is kiugrik a házassági arány s 1920-ban meg-

haladja a 13-at, azután azonban csökkenő irányt vesz s ma a háború előtti szinten van.

A természetes szaporodástól meg kell különböztetnünk a *tényleges szaporodást*, amelynek kiszámításánál a születésen és halálozáson kívül a *vándormozgalmat* is figyelembe vesszük.

Magyarországon a kivándorlás, egészen a múlt század utolsó negyedéig jelentéktelen, inkább csak a szomszéd államokba irányul. A 70-es években indul meg Amerika felé népünk kivándorlása, amely hatalmas méreteivel nagy gondja a háború előtti Magyarországnak. Voltak évek az évszázad elején, amelyben 170—180 ezer kivándorló hagyta el hazánk földjét. A kivándorlás eredményeképpen, még a háború előtt, mintegy 2 millióra szaporodik a külföldre került magyar honos és magyarországi születésűek száma.

Hazánkban a kivándorlás ma kismérvű, évente 1—2 ezer ember hagyja el az országot. Legnagyobb részük Amerikába veszi útját.

Jelentős volt a magyarságnak a megszállt területről Csonka-Magyarországba történt kényszerű átszivárgása.

A népmozgalom kapcsán térjünk ki a *világháború emberpusztításának* vázolására.¹

A mérhetetlen anyagi, gazdasági és kulturális pusztításról nem is szólva, a világháború katonai veszteségét halottakban 9 millióra teszik, a sebesültek számát több mint 21 millióra, a hadifoglyokét és eltűntekét közel 8 millióra. Minthogy a sebesültek, foglyok és eltűntek egyrésze szintén a háború halottjának tekintendő, a halottak száma 11—12 millióra emelkedik.

A Magyarbirodalom háborús halottakban való vesztesége 661 ezer fő volt. Sebesültekben a Magyarbirodalom 243 ezer,

¹ A világháborúban résztvevő államok a föld területének 60, népességének 85%-át foglalják magukban. A Központi Hatalmak — Magyar-Osztrák Monarchia, Németország, Bulgária, Törökország — 156 millió lakosú államsoportja nyolcszorta nagyobb ellenséggel vette fel a harcot, minthogy az Antant államaihoz — Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország, Szerbia, Olaszország, Románia, Egyesült Államok, Görögország stb. — kereken 1.300 millió ember tartozott. A mozgósított létszámot tekintve az Antant kétszeres túlerőben volt, mintegy 50 millió mobilizált emberrel a Központi Hatalmak 25 millió katonájával szemben. A háború folyamán a Magyar-Osztrák Monarchia 8-3, Magyarország 3-6 millió embert mozgósított, Magyarország jóval többet, mint amennyi a lélekszámarány szerint reá jutott volna.

hadifoglyokban 734 ezer embert mutat ki. A mai országterületre jutó halottvesztés negyedmillióra tehető.

A Központi Hatalmak halottakban való veszteségét 3-9 millióra, az Antant Hatalmakét 6-2 millióra tehetjük.¹

Ha azt vizsgáljuk, melyek állam fejezte be a legsúlyosabb véráldozattal a világháborút, Szerbia után Franciaország és hazánk az az állam, amely lélekszámaához viszonyítva a legtöbb hősi halottat könyvelheti el.

3. A nemzetiségi kérdés.

a) A nemzetiségek Magyarországon.

A nemzetiségi kérdés kisebbségi kérdés néven a világháború után átalakult Közép-Európában nagy jelentőségre jut. A békeszerződések s az ezekkel kapcsolatos kisebbségi szerződések faji, nyelvi kisebbségek mellett vallási kisebbségekről is megemlékeznek, a kisebbségi probléma azonban túlnyomóan nemzetiségi vonatkozásban vetődik fel.

Mi a nemzetiség? Népcsoport az államban, amelynek tagjait *érzületi, szellemi, akarati közösségtudat* fűzi össze. Hosszú együttélés, közös történelem, hasonló sors, azonos szokások, kultúra, politikai törekvések kapcsolják egybe a nemzetiséget. A nemzetiség nem *leszármazási* vagy *nyelvi* közösség, hanem elsősorban lelkületkialakulás kérdése. Minthogy azonban a nemzetiség legfőbb meghatározójának, a közösségtudatnak külső ismertetőjele nincs, a nemzetiségek számbavétele és számon tartása legmegközelítőbben mégis a nyelv, az aránylag legjobban ellenőrizhető sajátság alapján történhetik.²

¹ Legtöbb halottat veszttettek:	ezer
Oroszország	2.300
Németország	1.823
Franciaország	1.400
Nagy-Britannia.....	950
Ausztria.....	863
Szerbia	700
Magyarbirodalom.....	661
Olaszország	500
Törökország	500
Románia	160
Belgium.....	100

² A magyar statisztika az anyanyelvet kérdezi s azt a nyelvet tekinti anyanyelvnek, amelyet valaki magáénak vall, amelyen a legtökéletesebben, legszívesebben beszél.

A mai államok szinte kivétel nélkül megtagadják népeik egyenrangúságát, egy vezető főnépcsoport uralmán épülnek fel. Ezt a népcsoportot, az államalkotó, államhatalmat irányító, *uralkodó* nemzetiséget nevezzük *többségnek* — mégha esetleg az államnak számszerint nem is a legnagyobb nemzetisége — sa többieket *kisebbségnek* (nemzeti kisebbségnek).¹

A nemzeti kisebbségek 1. *önkéntes* vagy 2. *kényszerű alávetéssel* keletkezhetnek. Az első csoportba tartozók eredete rendszerint *telepítés* vagy *település* (bevándorlás). A kényszerű nemzetiségeké: *összerzés*, oly területek elfoglalása, amely felett kialakult főhatalom nincs és más államok területének *elvétele* (átcsatolása).

Az önkéntes — telepített vagy települt — nemzetiség az uralkodó nemzetiséggel szemben rendszerint *újabb dllamlakó*, míg az erőszakkal kisebbségi sorsba kényszerített népcsoport a hódítóval szemben *őstelepes*, vagyis az uralkodó nemzetiségnél régebbi birtoklásra hivatkozik. Érthető, ha a jogérzet az őstelepes nemzetiség részére megkülönböztetett elbírálást kíván biztosítani. A kisebbségi kérdés a háború után éppen azért éled fokozott jelentőségre, mert a területváltozások nagy számban létesítettek ily ősi-jogos, korábban többségben volt kisebbségeket.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a háború előtti Magyarországon őstelepes, tehát a honfoglalás előtti időből asszimilátíánul fennmaradt nemzetiség csak a tótság volt, annak is csak egy része. A többi nemzetiség mind jövevény. Ennek ellenére Magyarországon a nemzetiségek a mostani utódállamokbeli őstelepes magyarságnál sokkal nagyobb védelmet találtak. Ezt fontos leszögezni, mert gyakran állítják párhuzamba a régi és az új kisebbségi viszonyokat. A régi Magyarországon jórészt betelepített, a kisebbségi sorsot önként vállalt, sőt nálunk menedéket, privilégiumot, prima földet, kultúrát kapott kisebbségekkal van dolgunk. Ezzel szemben az utódállamokbeli őstelepes magyarságot erőszak igazta le s mégis ahelyett, hogy jobb bánásmódban és kiváltságokban részesült volna, szellemi,

¹ A kisebbség kifejezésnek sokan lekicsinylő értelmet tulajdonítanak, helyette a nemzetiség vagy népcsoport kifejezést ajánlják. Holott kisebbség és többség egyaránt nemzetiség, a nemzetiséget közelebről minősítő kisebbség kifejezés tehát a terminológiában nem felesleges.

anyagi létfeltételeiből, ősi javaiból, úgyszólván mindenéből kifosztották.

A magyarság valósággal kitenyészttette a nemzetiségeket.

Eleinte csak szörványosan hívják be királyaink a hittérítő papokat s hoznak be katonákat, udvari embereket. Később a kipusztított lakosság pótlására tömegesen telepítjük be a földművelőit s az iparosokat. De még nagyobb tömegben jönnek maguktól, menekülve rossz sorsból, éhínségből, a románok az adószedők, fanarióták szipolyozása elől s úgy a románok, mint a szerbek a török elől, majd a török nyomában, az általa elpusztított területeket véve birtokukba.

A magyarországi nemzetiségek e betelepültek háborítatlanul elszaporodott ivadékai. A Kárpátmedencében a magyarnál őszibb telepedés ritka kivétel. De történeti jogra még az őszibb telepések sem hivatkozhatnak a magyarsággal szemben, mert a honfoglaló magyarok főhatalmi szervezetet nem találtak a meghódított területen, mely germán, bolgár és szláv népek laza fennhatósága alatt oszlott meg. Nem volt itt állam, amelyet megsemmisítettek volna, amelynek visszaállítását tehát követelni lehetne. A szláv és félig szláv népek, amelyek a Dunavölgyének egyes részeit lakták, sokszor még törzseiken belül sem éltek egységben s hajlottak a szolgaságra. A Kárpátok medencéjében is közéjük és rájuk telepedett idegen népekkel összevegyülve éltek. E jórészt nomadizáló, kóborló törzseknek, szolganépeknek tehát nem volt birtoka az elfoglalt föld.

A honfoglaló magyarok által itt talált népek, a szlovákok vagy tótok kivételével, mind beolvadtak a magyarságba, a tót-ság is legfeljebb a főhatalom nélküli pusztai ittélésre hivatkozhatnék. A honfoglaláskor tótság azonban nem azonos a későbbivel, eredetileg a Felvidéknek csak nyugati részén élt, később olvadt össze tót etnosszá a morvákkal, a fehér horvátokkal és későbbi rokon települőkkel s terült széjjel keletre.

A déli szláv népek maguk sem vitatják Dél-Magyarországra vonatkozó történelmi jogukat. Az anyaországba a szerbek csak a XIV. századtól, legnagyobb részt a hódító török nyomására vagy annak zsoldosaként és telepítésekkel kerültek. Még Horvát-Szlavónországra is egy délről északra történő invázió terjeszti ki egészében a horvátság uralmát.

És hogy állunk a dákö-román elmélettel az újabb kutatások

eredményei alapján? A honfoglaló magyarok Erdélyt nem hódíthatták el egy létező Románbirodalomtól, hiszen a román fejedelemségek jóval később s Erdélyen kívül alakultak ki. A komoly történetírás, nyelvészet és régészet a XII. század elejéig hiába keresi Erdélyben a románok nyomát. A római gyarmatosok *Aurelianus* császár parancsára még a III. században kiűritették Dáciát. Ezután sokféle nép lakta Erdélyt, melyek jelenlétét leletek, földrajzi nevek, történelmi feljegyzések jelzik is. Éppen csak a románok nyomait nem találjuk a XII. századig eltelt kerek ezer esztendő alatt sehol sem. Az erdélyi ősi folyónevek és helynevek közt nincs román. Ezek török, bolgár vagy szláv eredetűek (Temes, Maros, Körös; Toplica, Prislop). Viszont a román nyelvben és népszokásokban sem mutatható ki gót, gepida és avar hatás, holott e népek a magyar honfoglalás előtt századokig éltek Erdélyben. Minden amellet szól, hogy a románok a Balkán felől települtek Erdélybe s Magyarország földjén csak a XII. században tűnnek fel.

A nemzetiségeket a magyarság nem nyomta el. «Ha van nép, mely szoborba kifaragható ellentéte az elnyomónak, akkor az a magyar!» írja *Szekfű* Gyula. Betelepülésüket szívesen vettük, magunk hívtuk be őket, nem egyszer megkülönböztetett bánásmódban, privilégiumokban részesítjük, hospesnek, vendégnek tekintjük.

Már *Szent István* fiához *Imre* herceghez intézett intelmeiben gyengének mondja azt az államot, amelyben csak egyféle nemzetiség él: «Unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est».

Régebben nem a nemzetiség, hanem a rendi állapot vagy a vallási hovatartozás döntötte el, mennyi joga van az egyéneknek.

Nemhogy beolvasztani, de inkább szeparálni igyekeztünk a nemzetiségeket, akiknek nagyrésztől az idegen, túlnyomóan bizánci-szláv primitív kultúra s az erkölcsök alantassága is távoltartotta a magyarságot.

Kultúrájukat is mi növeljük, a bibliát szerbre, románra itt és nem e népek hazájában fordítják le először. A Magyarbirodalom határain túli románság és szerbség analfabétizmusa mindig sokkal nagyobbarányú volt, mint nálunk élt fajtestvéreiké.

Az 1848-as és 1867-es törvényhozás (1867: XLIV. t.-c.) egyenjogúságot biztosít a nemzetiségeknek. Ha intézkedés tör-

ténik ellenük, amely sohasem kegyetlen, azt is maguk provokálják.

Magyarország feldarabolói nem vették figyelembe történelmi jogunkat az ezeréves területre. Csak az akkori iüpiajzi térképet nézték, de ennek alapján is igazságtalanul ítékeztek, íme az ítélet.

A Magyarbirodalomban 1910-ben 20·9 millió lelket számáltak, amelyből 48·1% volt magyar anyanyelvü, míg az anyaország 18·3 millió lakosából a magyarok száma 9·9 millió, vagyis 54·5% volt. Az 1910. évi népszámlálás adatai szerint az eldarabolt Magyarbirodalom egyes részein a nemzetiségek %-os aránya a következő volt:

	magyar	német	szlovák	román	rutén	horvát	szerb	egyéb
Magyarbirodalom	48·1	9·8	9·4	14·1	2·3	8·8	5·3	2·2
Romániához csatolt terület	31·6	10·8	0·6	53·8	0·4	0·0	1·0	1·8
Jugoszláviához csatolt terület ..	13·5	10·6	1·6	1·9	0·5	41·9	24·9	5·1
Cseh-Szlovákiához csatolt terület	30·3	7·4	48·1	0·4	12·3	0·1	0·0	1·4
Ausztriához csatolt terület	9·0	74·4	0·2	0·0	0·0	15·0	0·0	1·4
Lengyelországhoz csatolt terület	1·0	1·7	35·4	—	0·0	0·0	—	61·9
Olaszországhoz csatolt terület ..	13·0	4·7	0·4	0·3	0·0	26·0	0·8	54·8
<hr/>								
Elcsatolt terület összesen	25·0	11·2	13·6	22·0	3·6	13·5	8·1	3·0
<hr/>								
Magyarországnak maradt	88·4	7·3	2·2	0·4	0·0	0·5	0·3	0·9
<hr/>								
Mai terület	84·1	7·0	3·0	0·3	3·9	0·5	0·3	0·9

A trianoni békében elcsatolt területrészek anyanyelvi viszonyait feltüntető e kimutatás szerint a Romániának ítélt területen az 1910. évi népszámlálás csak 53·8% román népességet talált, a Cseh-Szlovákiának jutott területen a szlovákok aránya még kevesebb, 48·1% volt. A Jugoszláviához csatolt területen 41·9% a horvát és 24·9 a szerb, de a Horvát-Szlovónország nélküli területrészen a horvátok aránya csupán 6%, a szerbeké 24·9%. A magyarság aránya mind emez utóbbi területen, mind pedig a román és cseh szerzeményben meghaladta a 30%-ot.

A trianoni Magyarország határain belül a Magyarbirodalom kerekén 10 milliót tevő magyar lakosságnak pusztán 66·9%-a lakott. És míg a magyarságnak egyharmad részét rekesztette Trianon az országhatáron kívül, a csehek, szerbek és románok csupán 1—1%-a, vagy még ennél is kisebb töredéke maradt kisebbségként országának határán túl. Megdöbbentő az is,

hogy a Magyarbirodalomból elcsatolt több mint 13 millió léleknek mindössze 33%-a, nem egészen egyharmada volt azonos nemzetiségű az úgynevezett felszabadítókkal.

Magyarország jelenlegi nemzetiségi adatait s egyúttal a dunai államok nemzetiségek szerinti %-os megoszlását — az államok hivatalos statisztikái alapján — kimutatásunk szemlélteti:

Nemzetiség	Magyarország	Szlovákia	Románia	Jugoszlávia
Magyar	84.3	¹ 2.6	¹ 7.0	¹ 3.3
Német	5.0	5.5	4.1	3.6
Szlovák	2.6	84.7	0.3	—
Rutén	4.6	2.9	5.5	—
Román	0.2	—	71.9	1.0
Horvát	0.3	—	—	23.3
Szerb	0.1	—	0.3	47.7
Szlovén	—	—	—	8.8
Makedon	—	—	—	5.5
Albán	—	—	—	3.4
Lengyel	—	0.0	0.3	0.0
Bulgár	—	—	2.0	0.0
Török, tatár	—	—	1.0	1.1
Bunyevác, sokác	0.2	—	—	—
Olasz	—	—	—	0.1
Zsidó	—	—	4.0	0.3
Cigány	—	—	1.5	—
Egyéb	2.7	4.3	1.2	1.9
Összesen...	100.0	100.0	100.0	100.0

¹ A magyarság aránya a valóságban magasabb, mint az utódállamok hivatalos adatai.

A mai Magyarország egyike az egységesebb nemzetiségű államoknak. Lakosságának a területvisszacsatolások előtt csupán 8%-a, jelenleg nem egészen 16%-a nem magyar anyanyelvű, míg pl. Cseh-Szlovákia létesítésekor a népesség fele sem volt cseh, Romániában a hivatalos statisztika ma is a népesség 28%-át vallja nem románnak, Jugoszlávia népességének csak 48%-a szerb (horvát 23%).

b) A magyar nép.

A magyart az ural-altáji népek közé sorozzák, ennek is finn-ugor nyelvcsaládjába.

Az ural-altáji népek száma nem nagy: 70 millió, míg az Európa lakosságának többségét alkotó indogermánoké (árják)

megközelítően 1000 millió, ami a világ népességének majdnem felét jelenti.

Európában csak az együtt 5 milliónyi finnek és esztek rokonaink, úgyhogy a magyarság szigetként ékelődik bele az indogermánok tömbjébe, a germán, szláv és román (latin) népek közé.

Mint minden nép, a magyar is több faj elemeiből tevődött össze. Keleti vándorlásaiból török fajú népekkel való szomszédság és együttélés jegyeit hozza magával. Mai hazájába érkezve, kunokat s más keleti fajtákat szív fel és árja elemeket is olvaszt magába, ám sajátos népiségét, minden más néptől eltérő jellegzetességeit töretlenül megőrizte. A magyar jellem sok értékes, nemes, ritka tulajdonságára joggal lehet büszke a magyar. De tudomásul kell vennünk gyarlóságainkat is, hogy küzdeni tudjunk ellenük.

A magyar faj főtulajdonságai: önértzet, higgadtság, méltóságtudat, büszkeség, lovagiasság, nyíltszívűség, vendégszeretet, lobbanékonyosság, mely sokszor kitartáshiánnyal párosul. Vasakarát és szalmaláng összefér természetében. Megfelelően nomadizáló hajlamának, természetszeretetének s harccal-vésszel teljes múltjának: a magyar biztos szemléletű, eleven ítélőképességű, leleményes, találékony, bátor, hazájáért rajongó, hősi gesztusra hajló. Jellemének szemlélődő vonását talán finn-ugor őseitől örökölte, míg a virtuosos szembeszállásig menő honszeretetét a török vérkeveredésből származtathatjuk. A «végek» magyarjában méginkább kifejlődik a nemzeti érdek iránti fogékonyság, mely a más fajtákkal való sűrű érintkezésben néhol a diplomata-érzékig fokozódik. Amit hibájául rónak fel: túlsók politizálása, széthúzó pártoskodása sem egyéb talán, mint a közügyek iránti érdeklődésének elfajulása.¹

¹ *Hermann Ottó* (A magyar nép arca és jelleme) többek közt így jellemzi a magyart:

«Megjelenése szerint a magyarság méltóságos; magaviselete szerint komoly; hallgatagságra hajló; a fecsegő és ugrándozó magaviseletet, mint férfinezem nem illőt tekinti.

A magyar föltétlenül vendégszerető és tisztességtudó.

Föllépése nyílt és bátor, bármily földi nagysággal szemben is . . .

Az önértzet. . . túlságában gyökereznek a magyarság hibái is, mint legkírívobbak: a hivalkodás . . . hetykeség a betyárkodásig . . .

Sohasem alázatoskodó.

Nagy erénye a lovagiasság.

A magyar megtartja adott szavát.

Tegyük mérlegre a magyarság népi súlyát: mennyien voltunk, mennyien vagyunk s a sors forgása mint szabta a magyarság helyét hazáján belül is szűkebbre vagy bővebbre a rovására terjeszkedő nemzetiségek között?

Legfeljebb félmillió volt az a magyarság, amely a keleti őshazából megérkezve, új hazát foglalt a Kárpátok koszorúza termékeny térségen.

Magyarország népességében a magyarság aránya eleinte igen kedvező, volt idő, amikor a 90%-ot is meghaladta. A háborúk és sorscsapások azonban elsősorban a magyar elemet gyérítették, amelyet folyton-folyvást idegenekkel kellett pótolni. Asszimilációs ereje azonban a földresújtott magyarságot mindig gyorsan talpraállítja. A magyarság aránya sokszor süllyed igen alacsonyra, a mélyponton az ország lakosságának 40%-ánál is alább, de mindannyiszor fokról-fokra regenerálódik.

Már a tatárjárás és az ennek nyomán szükségessé vált nagymérvű telepítések kb. 60%-ra gyengítik le a magyarság arányát. A szörnyű pusztítást a magyarság kiheveri. Mátyás király idejében 4 millióra, az össznépségszámokban 75—80%-ra erősödik fel a magyar elem. A török háborúk ismét erősen elsoványítják az ország lélekszámát s minthogy török járom alá és a harcok központjába a legmagyarabb országrész került, nem csoda, ha a magyarság aránya felén alulra szállott alá. A megindult hatalmas méretű bevándorlások 1787-ig 8 millió ugratják fel a lakosságot, csupán 3-1 milliónyi vagyis 39%-os magyarsággal (minimum). A XVIII. század végén a tömeges bevándorlások megszűnnek s ettől kezdve a természetes szaporodás, az életerő lesz a döntő a magyarság és a nemzetiségek számarányának módosulásában.

Bár a nemzetiségek a magyarsággal egyenlő feltételek

A magyar nem kíváncsi, nem könyörgős.

Támadása nyílt, bátor, sohasem alattomos; nem gyilkol orosz, nem forral bosszút. . .

A magyar nem titkolódzó, tehát nem összeesküvő.

A magyar szavajárása velős, sokszor ékes; született szónok.

Szelleme szerint kiválóan eszes, elmés, költői hajlamú. . .

A magyar a folytonos, iparkodó munkának nem embere. . . . menekülni iparkodik az anyaföldhöz. . .

A magyar nem ment az uraskodás hajlamától; szeret «mulatni». . .

A magyar ember nem hagyja jussát, véleményéhez makacsul ragaszkodik; a világ legszívósabb, meg nem győzhető porlekedője és örökös pártoskodója. . . .»

mellett szaporodtak, arányuk fokozatosan lecsökken. Szó sincs erőszakos *magyarosításról* — amit az erős államhatalom könnyű szerrel tehetett volna, — hanem csupán önkéntes *magyarosodásról*, amely a fejlettebb kulturális és egészségi viszonyok közt élő, termékenyebb földet lakó magyarság természetes túlsúlyra-jutásának, a városok magyarosító, nemzetiségeket felszívó hatásának folyománya. Az 1850-ben 4.8 millió magyarországi száma 6 évtized alatt megkétszereződik s 1910-ig kerekén 10 millióra szökik fel. A magyar elem az anyaországban 1910-ig 54.4%-ra, a Magyarbirodalomban 48.1 %-ra emelkedik.

Ám hol maradnak ezek az arányok a múlt 80—90%-os arányszámai mellett? A tatárdúlás előtt az ország népének 90%-át tette a magyarság, a török kivonulás után 40 %-ra olvadt le. Ha nincs tatárjárás, török hódoltság, magyarelles Habsburg-politika, a kipusztult lakosság pótlására idegenek nagymérvű betelepítése, a háború előtti Magyarország épügy nemzeti állammá vált volna, mint Nyugat valamikor hasonlóan kevertnépű vezető államai: Franciaország, Németország, Anglia. De hogy elvéreztünk Európa védelmében, adhat-e ez jogcímet jövevényeknek az ezeréves tulajdonnal szemben, melyért az ősök oly bőséges véradót fizettek?

Hogy hány magyar él ma a világon, nem könnyű megállapítani.

A Gondviseléstől nekünk juttatott ezeréves hazában, a Kárpátok oltalmazó ölében élő magyarok, még azok is, akiket a mostani szűkebb országhatáron túlra vetett a mostoha végzet, küzdelemmel teljes rabsorsukban is őrzik magyarságukat.

A Kárpátmedencén kívül élő testvéreink között már inkább találunk olyanokat, akikben meggyengült, esetleg kihalt a népi összetartozás érzése. Seregszemlénket ezért igyekszünk a szívükben is magyarokra korlátozni. Nem könyvelhetünk el magyarnak kivétel nélkül minden külföldre kiszármazott magyart. Számolni kell azzal, hogy a Kárpátok közti anyahazából talán emberöltőkkel ezelőtt kirajzott magyarság sokhelyütt elkallódott, több-kevesebb idegen népi sajátságot vett magára, vagy keveredés folytán esetleg már csak félvérű, negyedvérű magyaroknak tekinthető. Áll ez a magyarság olyan kompaktált szigeteire is, mint a moldvai és bukovinai csángó települések, vagy az amerikai magyar kolóniák egyrésze.

A csángó (csatangoló?) vérségileg magyar eredetű nép. Ugyanígy hívják Erdélyben a gyimesi és hétfalusi lakosságot is. A csángók moldvai és havasalföldi települései 77. *Endre* idejére nyúlnak vissza, sőt a Szeret völgyébe a románok előtt telepedtek le. Moldvában és Besszarábiában a magyarság egykor vezető szerepet játszott. A moldvai magyarság már a háború előtt nagy részben eloláhosodott. A moldvai csángó-magyarok száma a háború előtt 70 ezer, a havasföldieké ennél kevesebb volt. A másik csángó tömörülést az Ausztriából Romániához csatolt Bukovinában találjuk. Ide a XVIII. század végén érkeztek az osztrák kegyetlenkedés és katonai sorozás előtt menekülő székelyek. Egyrésztük Moldvában telepedett le, másik részük Bukovinába ment át s ott több falut (Fogadjisten, Istensegíts stb.) alapított. A bukovinai csángók egy része is elvesztett a magyarság számára, bár a régi magyar állam beolvadásukat megakadályozni iparkodott. A csángó faluk rendes és tiszta épületeikkel, népük tisztességtudásával és munkaszeretetével messze elütöttek a környező szegényes falvaktól s a századfordulón még szívósan küzdöttek a szomszédos románság és ruténség beolvasztó hatásával. Az 1910. évi népszámlálás Bukovinában 10 ezer magyart talált.

A magyarság hatalmas vérvesztést szenvedett a kivándorlással, bár a Magyarországból kivándoroltak nagyobb része nem a magyarság soraiból került ki, a legnagyobb kontingenst a tótok tették. A kivándorlás főiránya Amerika, az «Újvilág» volt. Sajnos, az Amerikában született új generáció az iskolák intenzív amerikai szellemű nevelése következtében rohamosan amerikaiasodik. Annál több dicséret és csodálat illeti meg azokat, akikből idő és tér távolsága sem volt képes kiölni az óhazában porladó ősökkel való vérközösség tudatát.

A magyar a történelem kerekében így megtépve is tekintélyes számú nép. Európában mindössze nyolc nép lélekszáma nagyobb, mint a magyarságé, csak a nagyhatalmak népei sorakoznak e szempontból elének.

A magyarság száma az egész világon nia már eléri a 13.3 milliót, amelyből a mai Magyarországon 1939 végén 9-3 millió magyar él, az egész Dunavölgyét pedig 12-5 millió magyar lakja. Számítás szerint a régi magyar anyaország területén a magyarság ma is 55.7%-os arányt ér el. Legtöbb hazájánkívüli magyar

Romániában él: jelenleg 1-9 millió, míg Jugoszláviában 600 ezer; javarészüik természetesen az elcsatolt területek lakója. A dunavölgyi településhelytől messzebb szakadt magyarság legnagyobb tömeget az Egyesült Államokban képvisel, ahol az asszimilálatlanul magyarnak megmaradtak száma Legalább 600 ezer.

Az egyes államokban élő magyarságot azonban pontosabban csak az 1930 táján tartott népszámlálások alapján tudjuk kimutatni (legtöbb esetben akkor is csak felbecsülni). A magyarság száma 1930 körül, amióta mindenütt csak növekedhetett, az egyes államokban így alakult:

Magyarország	8,700.000
Belgium.....	6.000
Bulgária.....	3.000
Franciaország	40.000
Jugoszlávia ¹	580.000
Lengyelország	1.000
Nagy-Britannia és Írország.....	2.000
Németalföld	2.826
Németbirodalom ³	43.416
Olaszország	7.000
Románia ²	1,800.000
Svájc	1.427
Szlovákia ⁴	100.000
Oroszország	20.000
Törökország	1.830
Egyiptom.....	1.000
Északafrika.....	1.900
Amerikai Egyesült Államok	600.000
Argentína	10.000
Brazília.....	33.000
Kanada	50.000
Kuba	4.000
Uruguay	3.000
Egyéb.....	3.880

Összesen. . . 12,015.279

¹ Jugoszláviában az 1931. évi népszámlálás szerint a magyarok száma 465.800, míg az 1910. évi magyarságszámlálás az anyaországtól elszakított részen 452.265, Horvát-Szlávonországban 105.948, összesen 558.213 magyart számlált.

² Az Ausztriához csatolt területen 1910-ben 26.153 magyar élt. Az 1934. évi osztrák népszámlálás 18.076 magyar nemzetiségű lakost talált egész Ausztriában, annak Burgenland tartományában pedig, ahol az elcsatolt magyarság él, 10.442 magyart.

³ A Magyarországból Romániához csatolt területen 1910-ben 1,661.805 magyar anyanyelvű lakos élt, az 1930. évi román népszámlálás azonban csak 1,483.000 magyar anyanyelvűt (etnikai eredet szerint 1,353.675 magyar lakost) mutat ki. Ugyané felvétel szerint Románia többi részein mindössze

Ám a magyarság népsúlya sokkal nagyobb, mint amit e számok mutatnak.

A nemzetiségek s állami létre törekvő vagy azt elért alakjuk, a nemzetek egyéni fejlődés eredményei. Múltjuk formálta őket s más és más elemekből alakul lényegük és saját magukról való fogalmuk. Nem lezárt csoportok sem térben sem időben.

A magyarság fogalma, népi egybetartozása, a kárpáti térhez való kapcsolódás is különleges helyzetet jelent. A magyarságnak — s csakis a magyarságnak — életterülete a Kárpátok medencéje.

A magyar nemzetnek, dunavölgyi hivatása tudatában, idegennyelvű népelemekkel volt és van egybetartozása. A magyar állam oltalmat, megélhetést biztosított nekik s az ősök sorsközössége kapcsolta őket a magyarsághoz. Bizonyos néprészek külön nemzetiség maradtak, mások hozzánk hasonultak, asszimilálódtak. Nagy tömegek — bár nyelvüket megőrizték — a legszorosabb egységbe olvadtak a magyarsággal.

A magyarság, amint egyfelől a mostani szűkebb államhatárai közt élő nemzetiségeket nem akarja sem asszimilálni, sem disszimilálni, magából kiközösíteni: sokszázados, vagy éppen évezredes együttélésen alapuló közösséget érez másnyelvű népcsoportokkal is, amelyek kívülmaradtak a csonka határokon, de kevesebb a közösségtudatuk azokkal a népekkel, amelyek uralma alá őket az erőszak helyezte.

A régi köteléket máról-holnapra feloldani nem lehet. Megfelelő idő kell, hogy a néplélek megváltozzék, másként érezzon, népcsoportok áthasonuljanak. Bekebelezésük mesterséges és erőszakos művelet, ha hiányzik annak alapja és indoka: a tradíciók kohójának összeforrasztó heve, hosszú együttélés az éltető rögön, újabb évszázadok természetes asszimilációja.

73 ezer magyar él. Az öt megyére kiterjedő Székelyföldön a magyarság egy tömböt alkot s pl. Csik, Háromszék és Udvarhely megyékben még az 1930. évi román népszámlálás is 81—92%-os magyar többséget tüntet fel. A határmenti megyék 700 ezer magyarságának túlnyomó részét is zárt tömegben szakították el hazájától.

⁴ A Cseh-Szlovákiának Magyarországból juttatott területen 1910-ben 1.066.685 volt a magyar anyanyelvűek száma, az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás csak 708.142, az egész Cseh-Szlovák Köztársaságban 719.569 magyart állapított meg. Az 1938/39. évi területvisszacsatolások az 1930. évi adatok alapján 620.846 magyart hoztak vissza. Szlovákia 100.000 magyarja minimális becslésen alapul.

Egyes határontúli idegennyelvű népcsoportok ma is a magyarsággal vannak a legközelebbi érzelmi közösségben: *a magyar nemzetiség száma tehát nagyobb, mint a magyar nyelvűek száma. A leszakított nemzetiségek másik jelentős része szintén nem olvadt be új hazájának uralkodó — bár esetleg vele rokon — nemzetiségébe, hanem önálló nemzetiségtudatát megtartotta.* Mint az események igazolták, az utódállamok tótjainak, horvátjainak talán még fokozottabb külön nemzetiségtudatuk fejlődött ki háború utáni új uraikkal szemben, mint volt a régi Magyarországon, sőt az erdélyi románság sem tudja levetközni antagonizmusát a regáti románsággal szemben. Pedig a békeszerződések az ú. n. *nemzetiségi elv* érvényesítésének jelszavával egységes népű nemzeti államokat akartak létesíteni.

Az *igazi nemzet*, az állam, mint *haza*, térnek, időnek, anyaföldnek és vérnek hatására szinte természetfölöttien szövődik össze. A szentistváni *haza* ezt az ideált érlelte ki s ezért fegyverrel megsemmisíteni, békeparanccsal szétörni nem lehet.

c) A kisebbségi magyarság sorsa.

Európa háború utáni «újjárendezése» a nemzetiségi és önrendelkezési elv jegyében indult meg. Európa új térképét a wilsoni elvek hangoztatásával, a valóságban azonban azok megcsúfolásával rajzolták meg a békeszerződések diktálói. Nem csoda, ha e térkép torzul sikerült s azok az államok, amelyek számára az önrendelkezés írott malaszt maradt, éppen a békekötések szerzői által hirdetett elvek alapján követelik a területrevíziót, de minden esetre a kisebbségi jogok érvényesülését.

A háború előtt is voltak nemzetiségi államok, hiszen éppen a Duna-medencében lehetetlen az államhatárokat úgy megvonni, hogy azok népi határokkal essenek egybe. De az akkori nemzetiségek sokszázados összeszokásában, politikai jogaiknak birtokában, gazdasági jólétben, kultúrájuknak szabad fejlődésében könnyen viselhették el kisebbségi sorsukat. A mai nemzetiségek nagyrészt erőszak kebelezte be s elnyomás tartja rabságban, ezért a verség, az összetartozás érzése meghatározódott bennük.

Európa országaiban ma 540 millió lélek él s a cseh és

lengyel állam felbomlásával mintegy 460 millió többségi népelemmel szemben 80 milliónyi egyéb népcsoport áll. Európában tehát a nem többségi népelem 14—15%-ra rúg s így minden hetedik ember érdekelt a kisebbségi kérdésben. A kisebbségek javarésze a dunakörnyéki Közép-Európában él.

Az európai kisebbségek jelentős része érdekei védelmére nemzetközi szervezetbe (Nemzetközi Kongresszus) tömörült, amelynek központi irodája Genfben van (Bureau Central des Minorités). A kisebbségek e nemzetközi szervezetében 1938-ig mintegy 27 millió kisebbségi népelem talált képviselőt. A be nem szervezett kisebbségek javarészeinek kisebbségi jellege kevésbé hangsúlyozott. Így a belgiumi flamandoké, a jugoszláviai horvátoké és szlovéneké, az olaszországi ladinoké, a lappoké, az angliai galekéké, welsheké, a franciaországi bretonoké (a múltban a már önállósult cseh-szlovákiai 2 milliónyi szlovákoké). Cseh-Szlovákia felbomlása több mint 3 millió németet s közel 1 millió magyart szabadított fel a kisebbségi sorsból, viszont 7 millió cseh -német protektorátus alá került. A még végleges országhatárnak nem tekinthető német-orosz érdekhatár 23 millió lengyelt helyezett német és orosz uralom alá. Lengyelország 12 milliónyi nem lengyel lakossága pedig részben urat cserélt, részben felszabadult kisebbségi állapotából.

A kisebbségeket a békeszerződések és kisebbségi szerződések a Genfben székelő *Népszövetség védelme alá* helyezték. A népszövetségi védelem kiterjed a faji és nyelvi kisebbségeken kívül a vallási kisebbségekre is, a vallási kisebbségek problémái azonban egészen eltörpülnek a nemzetiségi kisebbségi problémák mögött.

A nemzeti kisebbségek védelmének eszméje ma még erősen háttérbe szorul s a valóságban nem érvényesül az sem, ami belőle papíron megvan. A kisebbségeket bekebelezett «győztes» államok kötelezték ugyan magukat a faji, nyelvi és valláskülönbséget nem ismerő egyenjogúság elismerésére, arra, hogy a kisebbségekhez tartozókat ugyanazon elbánásban és biztonságban részesítik, mint a többi állampolgárokat, kötelezettségvállalásuk azonban jóformán üres frázis maradt.

A nemzeti kisebbségeknek a háború utáni államalakulatokban szükségessé vált védelmére vonatkozó rendelkezéseket nem foglalták a népszövetséget felállító egyezségokmányba, hanem a

békeszerződésekben és külön egyezményekben fektették le. Ezért nincs is egységes jellegük.¹

Hiánya a nemzetközi kisebbségvédelemnek, hogy nem általános, hanem az államoknak csak egy részére terjed ki s ezek némelyike (Németország a bekebelezett Ausztriával és Csehországgal, Magyarország) a Népszövetségnek már nem is tagjai.

A jelenlegi szabályozás a kisebbségek, mint közösségek (kollektívumok) nemzetközi jogalanyiságát sem ismeri el kifejezetten. Panaszuknak csak kérelem jellege van: felhívhatják a Népszövetség Tanácsának figyelmét a kisebbségvédelmi jogszabályok megsértésére. A Tanácsnak egy háromtagú bizottsága előzetesen megvizsgálja a panaszt. E selejtezésből igen kevés panasz kerül a Tanács elé. A Tanács megállapítja, hogy fennforog-e a szerződések megsértése s ha igen, megfelelően intézkedik, pl. kéri a sérelmes törvény hatályon kívül helyezését.

A Tanácson kívül, amely politikai szerv, a kisebbségvédelemnek van bírói szerve is, a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság. Ez dönt az érdekelt államok között felmerülő véleménykülönbségek esetén s szakvéleményt ad minden vitás kérdésben, amelyet a Népszövetség hozzáutal, de ezideig a legritkábban fordult elő, hogy kisebbségi ügyet e bíróság elé utaltak.

A kisebbségvédelem mai rendszere a gyakorlatban teljesen elégtelennek bizonyult. A védelem gyakorlására hivatott politikai szerv a kisebbségi jogokat megsértő államokkal szemben nem tudott vagy nem akart fellépni, inkább az ügy elsímitására, mint védelemnyújtásra törekedett. A bírói szervig pedig panasz szinte sohasem jutott el.

¹ A kisebbségek nemzetközi védelmét szolgáló rendelkezéseket négy csoportba sorozhatjuk.

1. A Szövetséges és Társult Főhatalmaknak (Északamerikai Egyesült Államok, Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán), vagyis a győztes nagyhatalmaknak a kisebbségeket bekebelező «győztes» államokkal (Lengyelország, Görögország, Románia, Cseh-Szlovákia és Jugoszlávia) kötött külön szerződésai.

2. A legyőzött államokra (Magyarország, Ausztria, Bulgária) kényszerített békeszerződések.

3. Egyes államok (Albánia, Észt-, Finn-, Lettország és Litvánia) által a Népszövetségbe való felvételük alkalmával tett deklarációk.

4. Egyes államok (Németország és Lengyelország, Ausztria és Cseh-Szlovákia) egymás között kötött kisebbségi szerződésai.

Nem hatályos a kisebbségvédelem azért sem, mert az egyes államok saját jogrendszerükben a kisebbségek jogvédelméről nem gondoskodtak.

Lássuk mármost, milyen sorsa van annak a magyarságnak, amely az ezeréves magyar impérium alól idegen uralom alá jutott.

Szerte a világon élő testvéreivel szemben az utódállamokba kebelezett magyarság emberi, polgári és politikai jogaiban, sőt emberi méltóságban is megcsorbítva él. A vesztett hazájukat is sirató magyarok napról-napra érzik a kultúrában, erkölcsben a legtöbbször alantasabb új uraiknak sanyargatását.

A politikai és gazdasági elnyomás alatt egyre fogyó magyarság számát még papíron is fogyasztják. Az utódállamok népszámlálásai a szabad bevallás akadályozásával, névelemzéssel, a magyar zsidók külön nemzetiségként való kimutatásával töreksenek a magyarság számának csökkentésére. Ezzel a revíziós gondolat és a kisebbségi kérdés jelentőségét igyekeznek kisebbiteni, másrészt pedig a tömegesen együttélő magyarság nyelvhasználatát és egyéb jogait kobozzák el.

Fogyasztják a magyarságot kiutasítással, kiüldözéssel. 1924-ig az utódállamokból 350 ezer magyar volt kénytelen a csonka területre menekülni. A marseillesi király gyilkosság után (1934) 3600 ártatlan magyart tettek át a határon, télvíz idején, vagyonából kifosztva. A magyarság kivándorlási aránya sokszorosán nagyobb, mint az uralkodó népé.

Nem csoda ezek után, ha Szlovákia 1910. évi 21.5%-os magyarsága, cseh hivatalos adat szerint 1930-ig 17.2%-ra olvadt le, az erdélyi magyarságé pedig 31.9%-ról ugyanezen két évtized alatt, román kimutatás szerint, 24.4%-ra.

A magyarok nagy tömegét állandóan fenyegeti a kiutasítás, mert a kisebbségi szerződések ellenére, állampolgárságukat nem ismerték el. Egyedül Romániában 100 ezerre teszik az el nem ismert állampolgárságú magyarok számát.

Személyes szabadságában korlátozzák, ügyük elintézése helyett brutalizálják, megszarolják az utódállamok magyarságát. Kitalált politikai bűnökért ártatlan magyar életek estek áldozatul, rabság, botozás sűrűn kijut véreinknek. A magyar falut a csendőrré terror alatt tartja.

A magyar tisztviselőket indokolatlanul ezerszámra bocsátot-

ták el, sokszor nyugdíj, végkielégítés nélkül. A magyar alkalmazottak helyét gyakran képesítés nélküli, műveletlen elemekkel töltötték be, balkánizálva és korrumpálva a közigazgatást.

A választási eredmények meghamisítása szinte magától értetődő.

Az új uralom egymásután vette el az elszakított magyarság templomait, iskoláit, egyházi és kulturális célokat szolgáló vagyonát; Erdélyben oly iskolákat is, amelyeket még az erdélyi fejedelmek alapítottak. A román egyházak érdekében az államtól támogatott vallási propaganda folyik.

A magyar nyelvet nem tűrik meg a hivatalokban s megfojtani igyekeznek a magánéletben is, holott a nyelvhasználat eminens kisebbségi jog. A nyelvvizsgáknak Romániában magyar tisztviselők, bírák, tanítók sokasága esett áldozatul és ma is tart több évtizedet szolgált érdemes alkalmazottak ötödszöri-tizedséri nyelvvizsgára idézése.

Eltiltják még a magyar templomi éneket és prédikációt is.

A magyar nyelvtudást különösen a felnövő új nemzedékből igyekeznek tüzzel-vassal kiirtani, ezért valamennyi utódállamban nagy súlyt vetnek az oktatásügyre.

Tiszta magyar vidékek elemi iskoláiba olyan tanítókat helyeztek, akik egy szót sem tudtak magyarul. Bár az utódállamok felekezeti iskolák fenntartására kötelesek, az államsegély elmaradása következtében is nagyszámú felekezeti iskola szűnt meg. Mindenütt sok száz iskolai osztállyal van kevesebb annál, ami a magyarságot lélekszámáránya alapján megilletné.

Romániában a tanulók faji hovatartozását tanügyi hatóság dönti el, román iskolákba kényszerítve a magyar tanulókat. Fokozott szigorral folyik az elrománosítás az ú. n. kultúrzónában, amely alatt a Csonka-Magyarországgal határos területeket, de a székely nyelvtömböt is értik. Az okiráltságból idehelyezett tanerőket kedvezményben, fizetési prémiumokban részesítik. A mi érettségi vizsgáknak megfelelő baccalaureatusi vizsgákon a magyar tanulók háromnegyedét, sokszor ennél is nagyobb részét elbuktatják s ezzel a főiskoláktól elzárják.

Az utódállamok elnemzetlenítették a középiskolákat, elvették vagy becsukták a magyar főiskolákat.

A Délvidéken államosították az iskolázást. Az iskola-politika bevallott feladata: minden erővel és eszközzel nemzeti

jellemet kell nevelni, másszóval a magyar érzületet, lelkiséget ki kell ölni az ifjúságból.

A kultúrélet úgyszólván minden területén súlyos sérelmek érték az elszakított magyarságot. Emlékműveiket lerombolták, múzeumaikat és egyéb tudományos gyűjteményeiket konfiskálták, a magyar színészetet üldözik. A magyar szellemi termékeket az utódállamok csak szórványosan engedik be, sokhelyen a magyarság a rádiót sem hallgathatja szabadon. Még az új szlovák állam is halmozza a sérelmeket s például betiltotta a magyar kultúregyesületeket.

De kulturális lenyűgözöttségében is számos téren őrzi szellemi fölényét a magyar. Erdélyben a háború után igen magas irodalmi és művészeti élet bont szárnyat.

Az elcsatolt magyarság gazdasági téren is sok üldözésnek van kitéve. Az utódállamok főtörekvése, hogy a békeszerződésben kapott területeket magántulajdonilag is meghódítsák.

Földreformjaik a demokrácia és a közérdek jelszava alatt a kisebbségek ellen irányulnak. A reformot bevallottan a földnek az uralkodó faj kezére való átjátszása szolgálatába állították. A nagyobb birtokok, a jogi személyek s a távollevők birtokainak elkobzása mellett a magyar kis- és törpebirtokosok tulajdonát sem respektálják. Viszont a földkiosztás a kisebbségeknek egészen jelentéktelen területeket vagy semmit sem juttatott.

A cseh-szlovák földreform 4 millió hektár területet sajátított ki, melyből több mint 1-6 millió hektár esett a Magyarországtól elcsatolt területre.¹ A nagybirtokot teljesen likvidáló földreform a demokrácia elvét érvényesítette ugyan, de nem az igazságét: a magyar nagybirtokot nem a magyar parasztságnak, hanem a cseh-szlovák telepéseknek adták. Szlovákiában a magyar parasztságnak a kiosztott területből csupán 7%-ot juttattak. Ha pedig figyelembe vesszük azt is, hogy a lefoglalt föld jelentős része nem is került kiosztásra, kiderül, hogy a magyarság az elvett földnek csak egészen jelentéktelen töredékét kapta vissza. A becsérték alacsony megállapítása több mint 600 millió pengő kárt okozott az új uralom alá került magyarságnak. A sietős

¹ A nagybirtok a cseh medencében volt a legnagyobb arányú, ahol a német és német eredetű földesurak hatalmas birtokokkal rendelkeztek. A fehérhegyi csata óta bosszúra szomjas cseh uralom a német arisztokráciát megfosztotta birtokaitól.

határszéli telepítés a tiszta magyar nyelvterület szétszakításával egyfelől a népi határt zavarta össze, másfelől megbízható cseh légionáriusok betelepítésével katonai-rendőri határőrvidéket létesített.

Jugoszlávia 14 millió hektár megművelhető területéből 18% cserélt gazdát. A Monarchiából átcsatolt területen magyar tulajdonosoktól 111 ezer hektár földet vettek el. Ugyanitt a jugoszláv tulajdonosoktól elvett 89 ezer hektár földdel szemben a jugoszláv igénylőknek 555 ezer hektárt juttattak, míg a kisebbeket a részesedésből kizárták.

Legkíméletlenebb s a legtöbb visszaélés forrása a román földreform volt, mely az ország 20 millió hektár termőföldjéből 6 millió hektárt osztott szét. A kisajátítható birtoknagyság alsó határát a háborúban kapott országrészekben jóval alacsonyabban szabták meg, mint az anyaországban. Utóbbiban 100—150, a a szerzett területeken 100 hektár volt a kisajátítás alsó határa, de Erdélyben 28 hektárig, sőt a városokban, ahol főleg a magyarság lakik, $5\frac{3}{4}$ hektárig is lementek. A kisajátítási ár a valóságos ár hatvanadrészen is alulmaradt s ezt is problematikus értékű kötvényekben fizették. A magyar földbirtokosok e címen szenvedett kára 1-5 milliárd pengőre becsülhető. Erdélyben a kisajátítás 90%-ban a magyarság vagyonát sújtotta. Azzal, hogy a törvény közérdek címén kisajátítást enged, a gyakorlatban a magántulajdon alkotmány által garantált intézményét jóformán megszüntették. Ürügyet találtak a Csiki Magánjavak néven ismert hatalmas értékű közbirtokossági vagyon lefoglalására s vonakodnak végrehajtani a Népszövetség döntését, mely — egész kivételesen — visszaitélte azt a székely tulajdonosoknak.

Az igazságtalan és egyoldalú birtokreform hosszú időre megbénította a mezőgazdasági termelést, sok mezőgazdasági munkást tett földönfutóvá s szociális igazságtétel helyett nyomorba döntötte az alsóbb népréteget is.

Tönkretette az uralkodó nép önzése a csatolt területek iparát is. A magyarság e téren is megsínylette e területek gyarmati sorsát.

Az utódállamok közös módszere, hogy államsegélytől függő üzleteket, közszállításokat a kisebbségek nem kapnak. A földdel együtt a nagyvállalatok is mindjobban az uralkodó nép rendelkezése alá kerültek. Az ő kezére jutott a részvénytársaságok

részvénytöbbsége. A háborús megrázkódtatás vagy a válság által tönkretett hitelintézetek közül csak az uralkodó faj intézeteinek jönnek segítségére. Az adóteher kulcsa a kisebbségeknél többszörös s az adóbehajtás rendszere a legkönnyértelenebb. A közutakat, vasutakat főleg a kisebbségi vidéken hanyagolták el, a közlekedési és tarifapolitika kisebbségellenes. A határmenti magyar övezeteket az államvédelmi törvények nemcsak kultúrpolitikai, de gazdaságpolitikai szempontból is kiszolgáltatják az államhatalomnak.

Romániában a «numerus valachicus», mely a román fajbeliek túlsúlyát a gazdasági élet területein is biztosítja, újabb és újabb formákban kísért.

Jugoszláviában az ingatlanok elidegenítésének korlátozása a gyakorlatban oda vezetett, hogy az eladást nem hagyják jóvá, ha magyar ember a vevő.

Tegyük hozzá, hogy mindeme, itt csak vázlatosan feltárt sérelmek nem csupán közigazgatási túlkapások, hanem az utódállamok törvényei és rendeletei is nyíltan szembehelyezkednek a nemzetközi szerződésekben a kisebbségeknek biztosított jogokkal.

A magyar kisebbségek sérelmeinek népszövetségi orvoslása mindeddig a semmivel mondható egyenlőnek s Magyarországnak a Népszövetségből történt kilépése után még az eddiginél is kevesebb gyakorlati eredményt lehet várni az utódállamokban élő magyarság népszövetségi védelmétől.

Ilyen a kisebbségek sorsa az utódállamokban.

S vizsgálja meg bármely fórum: nyomát sem találja annak, hogy a magyar állam a hazai kisebbségek elnyomásával viszonozná a határontúli magyarság kálvária járását.

III. SZOMSZÉDAINK.

1. Az utódállamok kialakulása.

A szomszéd államok között a Magyar-Osztrák Monarchiából keletkezett, illetve ennek testéből gyarapodott ú. n. utódállamok, elsősorban Cseh-Szlovákia, Jugoszlávia és Románia kialakulásának néhány mozzanata érdemli meg figyelmünket.

Cseh-Szlovákia mesterségesen csinált állam, történeti múltja csak Cseh- (Morva-) országnak van. A fehérhegyi csatában a csehek elvesztették függetlenségüket s nem teljesült az a reményük, hogy a Habsburg-Monarchiában önállósághoz jussanak.

A világháború kimenetele s egy eszközökben nem változós, világmegtévesztő propaganda a cseh aspirációkat sikerre vezette. Így született meg az önálló Cseh-Szlovák Köztársaság, amelyet a st. germaini béke elismer. A régi Ausztriából a három ú. n. Szudéta állam, Csehország, Morvaország és részben Szilézia, egyes alsóausztriai részek, a magyar királyságból a kárpáti tartományok, Szlovákia és Kárpátalja, végül a német birodalomnak egy kis részecskéje alkották az új államot.

Ausztria Németországba történt bekebelezése a szudéta-németek autonómia- és elszakadási törekvéseinek erőt ad. Követelik a kisebbségi jogok teljes érvényesülését, majd a Németbirodalomhoz -való csatlakozást. Németország erőiesen lép fel fajtestvérei érdekében. A már kirobbanással fenyegető világháborút a müncheni négyhatalmi egyezmény (1938 szeptember) hártja el, amelyben Németország, Olaszország, Anglia és Franciaország a németnyelvű határterületet átadja Németországnak. A müncheni egyezményen alapuló bécsi döntés (1938 november) a felvidéki magyar nyelvterületet Magyarországhoz csatolja vissza. A sziléziai lengyel rész Lengyelországhoz kerül vissza. Az erőszakolt államkonstrukció végső felbomlását azonban mindez nem tarthatta fel. A szlovák «testvér» 1939 márciusában kikiáltotta önállóságát, a magáramaradt Cseh-Morvaország pedig német protektorátus alá került: egykori sorsára

jutva, ismét a Németbirodalom részévé vált. Egyidejűleg Magyarország birtokába vette Kárpátalját. A német védelem alá helyezkedett *Szlovákia* szuverenitása meglehetősen illuzórius.

A Balkán kapcsolatú utódállamok összefonódó történetét célszerű egységesen áttekíteni. A Balkán történetének főeseménye a Balkán félszigetnek a török által történt elfoglalása. A hosszantartó török megszállás nyomja rá bélyegét az egész Balkánra s erősen közrejátszott abban, hogy bizonyos ázsiai mentalitás itt ma is észlelhető. A török uralom alól csak nemrég felszabadult balkáni népeknek nem volt kellő idejük, hogy Közép-Európához illeszkedjenek.

A Balkán felett azonban nemcsak a török uralom, hanem más nagyhatalmak törekvései is érvényesülést keresnek. A múlt század derekán sokáig — míg az amerikai gabona meg nem jelenik Európában — Angliát érdeklí erősen a Balkán, mint gabonakivívó terület. Közvetlenül a világháború előtt a magyaroszlák, a német, az olasz, de főleg az orosz befolyás szerepe jelentős. Oroszországnak színleg a rokon népek felszabadítására, valójában a Balkán uralmára irányuló törekvéseit Németország, Olaszország és a Habsburg-Monarchia hármasszövetségbe való tömörüléssel igyekezett ellensúlyozni. Nem csoda, ha a külső befolyások ilyen állandó működése, társulva az amúgy is hevesvérű balkáni népek egymásközi torzsalkodásaival és ellenségeskedéseivel, örökös izgalomban tartotta Európa e részét.

A Balkán túlnyomóan keresztény népeit az 1877—78. évi orosz-török háború szabadítja fel a mohamedán elnyomás alól. Az orosz győzelem után a berlini kongresszus Románia, Szerbia, Montenegró, Bulgária új határait megállapítja. A balkáni népek, hosszú letargiájukból felébredve, egyre jobban eltelnek nemzeti öntudattal s külső segítséggel megvalósítják álmaikat.

A szerbek — «a Balkán poroszai» — az orosz barátság révén a régi szerb birodalmat akarják feltámasztani. 1908-ban Magyarország-Ausztria birtokába veszi Bosznia-Hercegovinát, amely lépés, amellet, hogy a nagyhatalmakban is féltékenységet kelt, Szerbiát a végsőkig elkeseríti. Szerbia, hogy a tengerhez kijáratot kapjon, Bosznia-Hercegovina és Dalmácia birtokára vágyik s már az annexió után csaknem háborút provokál a kettős Monarchia ellen.

Egyelőre a török ellen lépnek fel a közös érdekeik meg-

valósítására szövetkezett Balkán államok. 1912-ben Szerbia, Bulgária, Montenegró és Görögország megüzeni Törökországnak a háborút. Törökországtól jelentős területet hódítanak el, de a zsákmányon összevesznek. Most már Bulgária ellen fordul négy ellenség. Szerbia Macedónia sokat vitatott területéért száll harcba, Románia pedig az 1878. évi dobrudzsai határrendezéssel nincs megelégedve. Bulgáriát leverik. A bukaresti békében (1913) Bulgária is kap területet Törökországból, de hódításainak többi részét át kell engednie ellenfeleinek. Szerbia megkészezi területét, Montenegró, Görögország és Románia is területekkel gazdagodik.

A világháború után ismét újjárendeződik a Balkán. Tragikus, hogy a háború kitörésének közvetlen oka Ferdinánd trónörökös meggyilkolása. Annak a Ferdinándnak, aki Horvátországból, Boszniából, Dalmáciából és a szlovén vidékekből Habsburg délszláv állam létesítésére gondolt s akinek tervei kedveztek a magyarországi nemzetiségek elszakadási törekvéseinek.

Jugoszlávia a macedón területekkel bővült Szerbia mellett a kettős Monarchia részeiből, nevezetesen Szlovéniából, Horvát-Szlavónországból, Dalmáciából, Bosznia-Hercegovinából, Magyarországnak bácskai és bánáti területeiből, valamint Montenegróból létesült, amely alakulást a páriszkörnyéki békekötések szentesítettek.

Ide kapcsolódik *Bulgária* szerepe. A bulgár a magyar honfoglalás körüli időkben az alsó Dunánál sokáig jelentős területen uralkodott. Később nagymértékben elszlávosodott. A balkáni háborúban a töröktől visszahódított Macedóniát a bukaresti béke értelmében Szerbiának kellett átengednie, ami — minthogy a macedón a bulgárral van a legközelebbi rokonságban — mindig fájó seb marad. Az országot e megaláztatása s a többi balkán népek területirígysége a világháborúban a központi hatalmak mellé sodorja. A világháború után körülbelül felét veszi el újabban szerzett területgyarapodásának; Dél-Dobruzsza Romániának jut, Görögországnak és Jugoszláviának is területeket kell leadnia.

Románia népéről az objektív történetírás beigazolta, hogy nem római leszármazók, hanem balkáni népek keveredése, a Balkánról szivárognak át Erdélybe. Az erdélyi Kárpátoktól

keletre és délre kialakult román fejedelemségek — Moldva és Havasalföld (Oláhország) — történetéről a XIII. századtól maradtak fenn hiteles adatok. E vidék csaknem szüntelenül idegen — magyar, lengyel, orosz, török — fennhatóság alatt állott s a hosszú vazallusságot ma is sínyli. Ebből magyarázható a közigazgatás visszamaradottsága, az államerkölcsi felfogás éretlensége. Az 1861-ben egységes Romániává alakult fejedelemségek 1878-ban felszabadulnak a közel négy évszázados török járom alól. Ugyanekkor déli Besszarábia ismét Oroszország birtokába kerül. Cserébe Románia megkapja Dobrudzsa elég értéktelen területét. Ezután az ország királlyá alakul. A Hohenzollern eredetű Károly Németország s Közép-Európa felé tájékozódni, az ország maga azonban inkább francia-orosz barátságot keres s erős propagandát folytat Dákó-Románia feltámasztása érdekében. A balkáni háborúban, komoly harc nélkül, területtel bővült és pedig dobudzsai részt kap Bulgária rovására. A világháború után Románia a románok által sem álmodott hatalmas országgá lesz. Az új terület: Bukovina, Erdély, Kelet-Magyarország széles sávja, a Bánát nagyobb része, Besszarábia.

Lengyelország háromfelé szakadt területe a világháború után újból egyesült. Az önállósult köztársaság Oroszországból, Németországból, Ausztriából, Litvániából és Magyarországból, 1938-ban pedig Cseh-Szlovákiából kapott területeket. Míg a régebbi Lengyelország Kelet és Nyugat összekapcsolója Közép-Európában, újabb szerepe Romániával együtt az lett volna, hogy a bolsevikivé lett Oroszországot Európától elzárja. A német-lengyel háború (1939) oka a versaillesi békének az az intézkedése, amely, hogy Lengyelországnak tengeri kijáratot adjon, a danzigi korridorral kettészakította Németországot. A háború Németország gyors győzelmével végződik. Még tart a kilátástalan küzdelem, amikor beavatkozik Oroszország is s megszállja Lengyelország keleti részét. Az 1939 szeptemberben kötött egyezményben Német- és Oroszország megosztja Lengyelországon. Az új helyzet folytán Magyarország, mely Kárpátalja visszacsatolásával csak imént jutott közös határhoz hagyományos barátjával, Lengyelországgal, a bolsevista Oroszországgal került közvetlen és aggodalomkeltő szomszédságba.

Utódállama Magyarországnak *Németország* is, megkapván

a világháború után Ausztriának ítelt Nyugatmagyarországot (Burgenland). Az 1870-ben megvalósult német egységet 1938-ban az Ausztriával való egyesülés (Anschluß) s a német Szudéta-föld bekebelezése betetőzte. Németországot a világháborúban Franciaország által visszafoglalt Elzász-Lotharingiáért s többi területvesztéséért bőven kárpótolta az összefüggő német néptest nagyszabású egybefogása. Cseh-Morvaország protektorátus alá vétele s Nyugat-Lengyelország elfoglalása már a népi egységen túlterjedő Német-Római Birodalom eszméjét való-sítja meg.

A középeurópai *államformák* részben királyságok, részben köztársaságok. Magyarország, Jugoszlávia, Románia, Bulgária és Olaszország királyságok. Lengyelország legújabb felosztása előtt köztársaság volt. Köztársaság maradt a kettészakadt Cseh-Szlovákia mindkét része is, bár a cseh rész elvesztette önálló államiségát. Németország, mely a háború után Ausztriával együtt császárságból köztársasággá vált, most különleges, a vezér tekintélyuralmán alapuló állam-, illetve kormányzati formát fogadott el. A diktatórikus rendszert követi Olaszország is, de az államforma királyság maradt.

2. Magyarország nemzetközi helyzete.

A Dunavölgye s benne a magyar medence ősidők óta fontos földdarabja volt a világnak. Azzá teszi központi fekvése, közlekedési jelentősége, természeti kincsekben való gazdagsága. Ezért Magyarország világhelyzete, a környező államokhoz való viszonya nagyérdékű nemzetközi probléma.

Közép-Európában az 1914—1918 évi világháborúra következő «rendezés» béke helyett kaotikus állapotokat teremtett, rettenetes válságokat robbantott ki, mérhetetlen nyomornak, népmilliók elnyomásának volt forrása s újabb európai háború magvát vetette el. Bár a második világegés területileg lokalizáltabb, már a szomszédság miatt is érdeklí a Dunamedencét. De éppen így a nemzetközi politika szálainak s a világgazdasági érdekeknek egybefonódása folytán a dunai államok sorsalakulása is a kívülálló világ, a nagy nemzetek érdekeibe vág.

Akárhogy fordul, okulni kell a múlt tanulságain.

A Dunamedencének a páris környéki békekötésekben tör-

tént szerencsétlen átformálása nemcsak azért volt hibás, mert széttört egy bevált gazdasági egységet, a Nyugat békéjét őrző ezeréves Magyarországot, hanem a legszélesebb körben lett a politikai és gazdasági bajok gyökerévé. A Dunamedence Európa beteg testrésze, amelynek kórságát az egész test sínyli.

Az új beosztás földrajzi, népességi, politikai, kulturális, gazdasági hibáinak tömegéből néhányat már érintettünk, de csak Magyarország szempontjából. Most valamivel tovább tekinthetünk.

Rajzoljuk meg mindenekelőtt egy-két vonással az *egyed-országok* világháború utáni helyzetét.

Ausztriáról, mely már a múlté s amelynek önállósága pusztult bele megcsonkításába, nem kell sokat mondanunk.

Cseh-Szlovákián is megbosszulta magát abszurd néprajzi és földrajzi felépítése. A lakosság több mint felét tevő nemzetiségek feszítése szétrobbantotta a mesterségesen összetákoltt államot. Groteszki haltetének feje cseh, törzse tót, farka rutén volt. Ez a test a német és magyar nyelvterületek leválása után az addiginál is jobban összeszűkülte, közlekedési vonalak nélkül maradt s gazdasági helyzete is megpecsételte kimúlását. A cseh-morva teknőnek különben már eredetileg semmi összefüggése sem volt Szlovákiával, vagyis a korábbi magyar Felvidékkel, mely víziutaival a Pannon medencéhez gravitál, kiegészülést ott keres. Ismét külön nyelvi és gazdasági egység volt Kárpátja (Ruténföld), amelyet eredetileg — *risum teneatis amici!* — a bolsevik veszély miatt helyeztek cseh őrizet alá s amely most visszatért az öt ezeréven át tápláló országtörzshöz. A régi Cseh-Szlovákiának nagy gondot okozott a fogyasztópiacok hiánya. Főpiacának, a Habsburg-Monarchiának fenntartása voltaképpen a cseheknek volt a legnagyobb érdeke, amiért a csehek a Monarchia legosztrákabb osztrákjainak nevezték. Szlovákia elszakadásával az osztrák örökségbe Németország lépett s most Cseh-Morvaország az egykori ellenség, a Német-birodalom protektorsága alatt keresi boldogulását. Az ország tragikuma az lett, hogy politikai barátaival gazdaságilag, gazdasági partnereivel politikailag nem működhetett együtt. Az önállóvá lett *Szlovákia* magában életképtelen terület, földrajzi fekvése, közlekedési vonalai, élelmiszerekben való hiánya Magyarországra utalják. A közlekedési hátrányokat tetézi,

hogy Pozsony, az új főváros, a magyar-német nyelvterület érintkezési vonalán, egészen az országhatárszáron fekszik.

Romániának legtermészetellenesebbre nyugati határát rajzolták, amely a magyar Alföld jókora darabját tépi le. A Kárpátok éles patkógerince két külön részre s két vízrendszerre bontja szét az országot. Különösen a Balkánvidék elütő és erősen szétkivánczó része ennek az idegen területdarabokból felépített államalakulatnak. A Kelet, alacsonyabb gazdasági, szellemi kultúrájával a magasabbrendű nyugati részt is lehúzza magához. Erdélynek gyarmati sors az osztályrésze, még románlakta részein is kizsákmányoló gazdálkodást folytat a regátbeli uralom. Az országnak a fontos petróleumtól kezdve mindene volna, valósággal európai Mexikó, de ipara ennek ellenére még gyermekcipőben jár. Az üzleti és hitelélet bizonytalansága, a szakértelemhiány is gátolja gazdasági erő kifejtését. Besétálva szerzett hatalmas területeit vezető kultúréreg hiánya miatt sem képes megemészteni.

Az összes hibákat *Jugoszláviában* is megtaláljuk. A természetellenes, folyón átlépő, nyelvi vonalat figyelembe nem vevő határokat, a területrészek heterogén voltát, a szomszédok revindikációs igényeit, a népi konglomerátumot, amelyben az uralkodó szerbség felearányban sem szerepel. A szerbeket belső ellentét állítja szembe még a közelrokon horvátokkal és szlovénekkal is, akiket múltjuk Nyugat-Európához fűz. Gazdasági erőforrásai sokoldalúak, de az ipari kultúra fiatalságával magyarázható tapasztalathiány, a tőkehiány s a közlekedés fejletlensége a gazdasági élet kibontakozását erősen akadályozza.

Az új államalakulatokban tehát mindenekelőtt hiányzik a *földrajzi észszerűség*. A hosszú, éles hegygerincek, ahelyett, hogy a határokon futnának, az államokat középen darabolják szét. Megzavarva vízrendszer, közlekedési hálózat. Az öt dunai állam közül eredetileg háromnak nem juttattott tengert az új állambeosztás. Országos óvárosok a határszélre tolódtak. A népsűrűség is ellentmond a geolitika követelményének: a perifériák felé növekszik s az országok belsejében alacsony.

Kulturális téren a bajok forrása az, hogy a békeszerződések az egységes kultúrterületeket megbolygatták. A Dunamedence egyes területrészeinek kulturális szintjét nagy általánosságban az szabja meg, hogy milyen hosszú ideig éltek török hódoltság

alatt. Nem tagadhatjuk, hogy Nyugat-Európa, melyet a török megkímélt, magasabb kultúrát fejleszthetett, mint Magyarország, amely másfélszáz évig nyögte a török jármot. Viszont a Ralkán jelentős részeinek kultúrája a közel félezeresztendő török elnyomatás miatt messze elmaradt Magyarországtól mögött. Román államférfiú állapította meg, hogy Romániában akkor kezdődött a középkor, amikor másutt megszűnt. A kultúrának ez évszázados szakadékokat mutató rétegződései az új állambeosztásban együvé kerültek. A Balkán nyugat felé előnyomult. Inferiálisabb területek balkanizálják a hozzájuk ragasztott magasabb szellemiségű részeket is, amelyeket eddig a nyugati kultúra áramköre táplált. Gondoljunk pl. a bezárt magyar iskolák nagy tömegére, a sajtó, az irodalom, a tudomány, a színészet béklyóbaérésére Erdélyben s a többi elcsatolt területen. Mennyi magyar — tehát felsőbbrendű — kultúráérték megy veszendőbe s pótlódik alacsonyabbrendűvel.

A dunakörnyék *politikai* problémái erősen összefonódnak a népességi és gazdasági problémákkal.

	Terület km ²	Népesség millió
Magyarország	117.141	10.8
Szlovákia.....	37.400	2.6
Jugoszlávia	247.542	15.4
Románia	295.049	19.6
Olaszország ¹	310.177	43.6
Németország ²	635.000	86.2
Lengyelország ³	389.536	34.8

¹ Ezenkívül Albánia 27.538 km² területtel, 1·1 millió lakossal.

² Ebből a Cseh-Morva protektorátus 48.947 km² 6-8 millió lakossal.

³ A német-orosz egyezmény után a német érdektérbe 188.483 km² terület került, amíg az orosz érdektér 191.146 km²-re terjed.

Népességi vonatkozásban érintettük már, hogy a vándorló népek átvonulása s a települések lezajlása után a Dunavölgyében a különböző népek olymértű összevegyülése következett be, aminőre ilyen, aránylag kis területen alig találni példát a földkerekségen. Az örökös harcok ez arénájában a népek törmelékei tarka mozaikként szóródtak el, mint vihar után a falevelek. Az európai kisebbségek javarésze a Dunavölgyben él.

Lehetetlen feladatra vállalkozik tehát az, aki wilsoni bölcseséggel államhatárokat népi, nemzetiségi határok mentén kívánna megállapítani e területen. Itt csak földrajzi és gazdasági egybetartozás alapján, történelmi és természeti folyamatok

eredményeképpen jöhetnek létre egészséges politikai képzőmények.

De tegyük fel: valaki úgy látná igazságosnak, hogy a népek között a lélekszám arányában ossza fel a Dunavölgyét. Mind-egyik nép kapjon akkora darabot, amekkora lélekszámának megfelel. A magyarság akkor sem járna rosszul. A dunavölgyi népek lélekszáma ugyanis így alakul:

román	13.	
magyar	12.3	«
cseh	7.5	«
szlovák	2.6	«
szerb	6.7	«

¹ Összes jugoszlávok 12 millió.

A lélekszám aránya szerinti felosztásnál eszerint egyedül Románia kapna nagyobb területet nálunk, de csak valamicskével, mert a Dunavölgye e legnagyobb számú népe csak másfél millióval több a 12 milliós magyarságnál. Az összes délszláv népek együttes részesedése sem haladná meg a magyarságét. Nem is szólva a csehekről, akiknek száma mindössze 7 és fél millió, a tótokkal együtt is csak 10 millió fő.

Am ez csak a jelen képe. A jövőendő lényeges eltolódásokat hozhat csupán a természetes szaporodás alapján is. Ezért a szaporodás nemzetközi alakulása behatóbb figyelmünkre érdemes.

Ezer lélekre esett szaporodás az
1934—1937. évek átlagában:

Bulgária.....	12.4
Lengyelország.....	11.8
Németalföld.....	11.6
Portugália.....	11.5
Románia.....	11.1
Jugoszlávia.....	10.1
Olaszország.....	9.2
Németország.....	7.1
Dánia.....	6.9
<i>Magyarország</i>	6.4
Norvégia.....	4.6
Cseh.Szlovákia ¹	4.5
Amerikai Egyesült Államok.....	4.3
Svájc.....	4.2
Lettország.....	3.5
Nagy Britannia.....	3.0
Belgium.....	2.8
Svédország.....	2.3
Észtország.....	1.1
Franciaország.....	0.0
Ausztria.....	— 0.1

¹ Cseh- és Morvaország kb. 2-3, Szlovákia 9-8.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy oly alacsony szaporodási arány mellett, aminőt az államok többsége felmutat, hamarosan beáll a stagnálás, sőt a sorvadás. Az évi 2—3 ezreléssel szaporodó államokban, de még a 6 ezreléssel Magyarországon is a népesség kormegoszlása eltolódik, regenerálóképessége megromlik s a szaporodás automatikusan fogyássá változik. Indexeink oszlopa tehát a hanyatlás takarója.

A tágabb Dunavölgy keleti államai, Jugoszlávia, Románia, Bulgária és Lengyelország ezer lélek után 10—11, a nyugati szféra államai, Németország, Magyarország és Cseh-Szlovákia csak félütemben, 5—6 fővel szaporodtak. Olaszország *Mussolini* családvédelmi akciójának hatására középhelyen áll s 9 körüli arányszámával megközelíti a keleti államokat. Tovább nyugatra ezer lélek után csupán 0—1—2 az évi szaporodás. Ez már a pusztulás szele. Németországot is a halálra ítélt nemzetek között könyvelték el nem sok évvel ezelőtt, de 3—4-re sülyedt szaporodási hányadosát a nemzeti szocializmus az utolsó években feljavította 7-re. Nagy általánosságban tehát Kelet-Európa 10-en felüli, Nyugat-Európa 10-en aluli aránnyal szaporodik.

A Magyarországot környező államok közül Románia, Jugoszlávia és az új Szlovákia népessége erősebben szaporodik, mint Magyarország népessége. Románia és Jugoszlávia népessége tehát — ha a szaporodás irányzata megmarad — idővel sokkal nagyobb mértékben szárnyalja túl hazánk népszámát, mint jelenleg.

Az újabb népszaporodási tendenciák is megerősítik azt a meglátást, hogy a népek arányában két szempontból sem kívánatos eltolódás bekövetkezése fenyeget.

Az egyik az a veszély, melyet a kultúrában vezető népek életerejének elsorvadása jelent a kulturálatlanabbak előnyomulásával kapcsolatban. Előbbiek szaporodási aránya ezer lélekre általában 10-en alul, utóbbiaké 10-en felül van.

A másik a szlávság még nagyobb túlsúlybajutása. Az északi és déli szlávság közé szorult román-germán népeket Magyarországgal érdekközösségbe fűzi, hogy az erős szaporodású szlávság északi és déli hulláma fejük fölött összecsapódással fenyeget, ami a szlávság nagy tömegét megmételvezett vörös rém, a bolsevizmus árnyékát veti Európára.

Magyarországot s a Dunavölgyét a kommunizmus vesze-

delme eminensen érdekl. A fehér és vörös tábor ütközőjében fekszik, körülötte zajlik s az ő bőrére is történik az államok világnézet szerinti színeződése. Az úgynevezett fehér államok északi támaszpontja Németország, a déli Olaszország. A másik front keleti főpillére Oroszország, nyugaton némi talaja van már Franciaországban, míg még távolabb nyugatra Spanyolországban a vörös eszme nem tudott felülkerekedni. A Duna-medence kis országai kénytelenek sorsukat vagy az egyik, vagy a másik rendszerhez kötni. Míg Cseh-Szlovákia a Szovjet előőrsének mutatkozott, Magyarország a kommunistaellenes szövetséghez, az «antikomintern»-hez való csatlakozást tartotta helyesnek. A nagyhatalmak újabb mérközését is abból a szempontból kell megítélni, hogy végsősorban a kommunizmusra kedvező erőviszony-alakulásra ne vezessen.

Az elmondottak nagy jelentőséget adnak minden olyan akciónak, amely a szaporodási viszonyok megjavítását célozza. A múlt példája szolgáljon tanulsággul. Néhány évszázaddal ezelőtt a magyar s az angol nép számra egyforma volt. De míg a szerencsés előbbi több mint 130 milliónyi néppé nőtt, a magyarság, folytonos harcban az ellenséggel s a mostoha sorssal, e szám tizedrésére is alig szaporodhatott.

Lássuk a *gazdasági* és az ezekkel kapcsolatos *politikai-hatalmi* problémákat. A gazdasági kérdések súlypontja a Duna-medencében az őstermelésen van. A háború és a világgazdasági válság a dunakörnyéki országokat szegényítette el a legjobban. Az egészségtelen árkülönbség ipari és agrárárak közt az utóbbi rovására: az ú. n. agráröllő kilengése itt volt a legerősebb. Az agrárreform, bár szociális szempontból helyes volt, a mezőgazdasági termelésre hosszú ideig bénítóan hatott.

A békeszerződések visszafejlesztően hatottak már azáltal, hogy a gazdasági területeket elaprózták, kis államokat alkottak.

Nem vitás, hogy a termelés és fogyasztás megszervezését, a közlekedési eszközök kihasználását, a magasabb szintű életlehetőségeket csak a nagy gazdasági egységek tudják biztosítani. A kis államokra aprózódás még akkor is hátrányos, ha a gazdasági nacionalizmus nem folytat oly elzárkózó politikát, mint a világháború után tapasztaltuk.

A történeti Magyarország magában is mintaszerű gazdasági egység volt, de méginkább az volt a Magyar-Osztrák Monarchia

közös vámterülete. E nagy, természetes egységet, amely népeinek legalább a megélhetést biztosítani tudta, a békeszerződések szétzúzták s a Monarchiánál nem sokkal nagyobb területen öt állam rendezkedett be külön gazdasági életre.

Az új egységek talán egyes államok szempontjából kitűnő stratégiai alakulatok voltak, a többiek szempontjából annak ellenkezői, de semmiképpen sem feleltek meg a gazdasági észszerűség követelményeinek.

A világháború utáni átrendezés a Dunamedencében az államok kétféle fajtáját létesítette.

Egyfelől az ú. n. maradványállamokat: Magyarországot és Ausztriát. Ezeket gazdaságilag megnyomorította egyoldalú felépítésük. Magyarország jóformán csak mezőgazdasági területekre korlátozódott, Ausztria, mely azóta feladta önállóságát, tipikusan ipari állam volt.

A másik három államnak, Cseh-Szlovákiának, Jugoszláviának és Romániának a békeszerződések igyekeztek megadni a gazdasági erőforrások minél nagyobb teljességét. Mégis — amint jórészt már igazolódott — az életképtelenség csiréit hordták magukban a területtel gazdagodott államok is s az átcsoportosításban nem találhatták meg gazdasági boldogulásukat. Míg a maradvány államokban a létfeltételek hiánya volt a bajok gyökere, a «győztes» államokban heterogén területek összhangnélküli egybeerőszakolása, a többféle tagoltság akadályozta az egészséges gazdálkodást. Vájjon lehet-e célszerűen gazdálkodni oly területeken, ahol az utakat, a folyamrendszert ahelyett, hogy egységbe olvasztaná, szétvágja járhatatlan hegyláncok övezete? A Dunamedencében a szárazföldi és vízi közlekedésnek a természet örök törvényei által kiszabott útjai vannak s e törvények bosszúját idézi fel, aki erőszakot tesz rajtuk.

Rámutassunk-e még a gazdasági vérkeringés sok más zavaraira, a gazdasági erőforrások egyenlőtlen elosztódására, a fogyasztópiacok kiesésére, a tőkeszegénységre, a magasabb gazdasági fejlődést, különösen az iparosodást gátló szakértelem hiányára, egyes balkáni részek primitív, szinte középkorias gazdálkodására, Romániában és Jugoszláviában a közigazgatás patriarkális, keleti mentalitására, ami a jogbiztonságot, de a gazdasági életlehetőségeket is a legkedvezőtlenebbul befolyásolja.

Nem maradhattak hatás nélkül a gazdasági-politikai életre

azok a belső ellentétek sem, amelyek az új államok nemzetiségi differenciálódásából fakadnak.

A kisebbségek nyomorbadöntéséről már szoltunk.

Ám a dunavölgyi államokban nem csupán többségi és kisebbségi népek élnek. A kérdés nem ilyen egyszerű. A kisebbségek mellett nagyszámban vannak olyan népelemek is, amelyeket nyelv- vagy fajrokonság alapján az uralkodó nép magához számított, amikor indokot keresett arra, hogy területet hódítson. De amikor a kenyeret kellett megosztani e testvérekkel, rögtön Ézsauvá váltott úgy a cseh, mint a szerb, mint a regátbeli román. Ez a mentalitás süllyesztette gyarmati sorba Erdélyt, a Tótföldet és a Délvidéket. Innen a sokszor érthetetlennek látszó antagonizmus erdélyi és regáti román között. Ezért fordult szembe a kiszipolyozott tótság a csehekkel. Jugoszláviában a szerbség a többi jugoszláv népekkel — bár erre újabb és újabb kísérletek történnék — szintén nem képes testvéresülni, amire bizonyosság a horvátok elkeseredésének meg-megújuló kirobbanása.

Amint belülről nemzetiségi feszítőerők akadályozzák a békés fejlődést s a gazdasági élet kibontakozását, épúgy az elvett területek revindikációjának külső nyomása is állandó bizonytalanságot kelt.

A világháborús zsákmányon osztozó kis államokat csupa olyan állam veszi körül, amelyekből területtel gazdagodtak. Romániának pl. négy olyan szomszédja van, amelyiktől jókora terület kebelezett be, nem is szólva a baráti Jugoszlávia termékeny bán-sági területeire való aspirációjáról. Hasonló a helyzet Jugoszláviában s ez sietette Cseh-Szlovákia felbomlását is.

A mindeme feszültségekből fakadó állandó háborús félelem fontos szerepet játszott a gazdasági élet természetellenes fejlődésében s az improduktív fegyverkezési versenyben. Az elzárkózó gazdaságpolitika, a túlságba vitt autarchikus berendezések, amelyek háború esetére önellátóvá akarják tenni az erre nem született államokat is, ennek folyományai. Ennek tudható be az erőltetett iparosítás agrárállamokban, az erőszakos agrárosítás drágántermő havasokon, a valuta- és kereskedelempolitikai háborúskodás.

A gazdasági élet elfajulásai, a forgalomba nemzetközi érintkezés zavarai legjobban a dunai államokban éleződtek ki. Nem az történt, ami a gazdasági élet törvényei szerint kívánatos, hanem

amit az országok, mint zárt gazdaságok érdeke parancsolt. Pénz, áru forgását bilincsbe verték, megbénították az ember mozgását s vesztegár alá kerültek a szellemi termékek is. A külkereskedelem járt utakról járatlan utakra terelődött s valósággal visszasüllyedt a primitív cserekereskedelem állapotába. Anélkül, hogy a többiek áldozatává ne válják, egyik ország sem bonthatta le egyoldalúan állami, gazdasági életének drótakadályait. De épily gyorsan jött a belátás is: ha a bajok forrása az elzárkózás, az erők szétforgácsolása, az orvoslás útja a nemzetközi együttműködés.

Ha nem is a Magyar-Osziák Monarchiának, de egy hasonló gazdasági egységnek visszaállítása már a Monarchia szétdarabolásakor felmerült s a dunavölgyi államok gazdasági együttműködésének problémája minduntalan visszatér a napirendre. Egyrészt az agrárállamok akartak közös frontban tömörülni, hogy kartellszerű együttes fellépéssel terményeiket a társulás határán túl kedvezőbbben értékesíthessék. Az agrár- és ipari államok összefogása viszont a kölcsönös kiegészülésre nyújtott volna jó lehetőségeket.

Érthető azonban, ha a háború utáni légkörben szervesebb gazdasági együttműködésre csak politikailag egycélú államok hajlandók lépni s ha az egyesülés szilárdságát többrebecsülik a gazdasági előnyöknél.

A Dunamedencében már a páriszkörnyéki békeszerződések kialakítottak egy olyan csoportosulást, amely e területet politikai szempontból nyertesek és vesztesek táborára osztotta. Cseh-szlovákia, Jugoszlávia és Románia közös frontban, a *Kis-antantban* egyesültek, hogy a nagy osztozkodáskor kapott területeket megtarthassák. Összefogásuk főcélja is a vesztes államok elszigetelése, béklyőbaverése volt.

A Kisantant államai gazdasági szövetséggé (1933) is kibővítették együttműködésüket, bár egymástól gazdasági előnyöket kevésbé remélhettek. Szorosabb kapcsolatra őket a természet nem predesztinálta. Jugoszlávia és Románia tipikus agrárállamok. Egymásnál terményeiket elhelyezni nem tudják, áruiknak legfeljebb 1—2%-át cserélik ki egymás között s a mezőgazdasági Önellátásra törekvő Cseh-Szlovákia külforgalmában is csak 3—5%-kal szerepeltek.

A Kisantant maga is belátta, hogy, mint fogyasztóiacra,

erősen rá van utalva a másik politikai érdekszféra államaira s csak további államok belépésével épülhet ki egészséges gazdasági területté, annál is inkább, mert Prága—Bukarest—Belgrád összekötő útjai Budapesten és Bécsen mennek keresztül. Benes cseh-szlovák államfő és társai a Kisantant gazdaságilag kevésbé létjogosult alakulatát akarták életképeesebbé tenni Magyarország és Ausztria belépésével, de terveik mögött voltaképpen a dunavölgyi hegemonia biztosítása lappangott. Magyarország és Ausztria természetesen az öt (Bulgáriával kiegészítve hat) dunai állam gazdasági terén javasolt összefogásában (Tardieu-terv, 1932) nem volt hajlandó résztvenni s ellenállott a Duna-konföderáció különféle alakjaiba történt hivatásoknak is, amelyekben a statusquo fenntartására szövetkezett államok őket politikailag is majorizálhatták volna.

A Kisantant gazdasági gyengéi s hatalmi szövetkezésük meglazulása folytán nem csoda, ha a bomlás bekövetkezett, még mielőtt Cseh-Szlovákia válsága a szövetség erejét próbára tehetné volna.

A háborúban vesztes államok is elsősorban egymásnál kerestek támogatást. Bár a békeszerződések gondoskodtak arról, hogy a Nyugat-Magyarország elcsatolásával Magyarország és Ausztria közé is éket verjenek, e két gazdaságilag is ideális partner együttműködésének gondolata kezdettől előtérben állott.

A közös érdekek felismerése fejlesztte ki azután e magból a *magyar-osztrák-olasz együttest*, amely hamarosan a *berlini-római tengelyben* kapott világtörténelmi fontosságú erősítést.

A Kisantant életképtelen alakulatával ellentétben e szövetség gazdaságilag is jóval egészségesebb. Volt esztendő, amikor Magyarország kivitelének 44%-át tudta elhelyezni a kis Ausztriában. Magyarország gazdasági előnye az együttműködésből, hogy mezőgazdasági feleslegeit az ipari Németország (Ausztria) s a szintén agrárbehozatalra szoruló Olaszország, mint közeli, jó piacok felveszik. Ugyanezen két állam — a Kárpátalja visszacsatolásával szomszédává lett Lengyelországgal együtt — legjobb barátaink politikailag is.

A Dunamedence helyzete a közelmúlt eseményei folytán gazdasági tekintetben is megváltozott. A két leginkább iparúzó államnak, Ausztriának és Cseh-Szlovákiának Németországba történt bekebelezése következtében a megmaradt kis államok területe ma szinte kizárólag agrárterület. Azok az együttműkö-

dési tervek, amelyek a dunai kis államokat kölcsönös kiegészülés céljából akarták nagyobb szerves gazdasági egységbe összefogni, jóformán tárgytalanokká lettek. A dunai államok az ipari kiegészülés lehetőségeit a szűkebb dunai téren belül hiába keresik. A dunavölgyi «éléskamra» kis államainak összefogása a jövőben csak arra irányulhat, hogy ez államok mezőgazdaságát emelje s a Dunavölgy agrártermékei és nyersanyagai számára kifelé kedvezőbb értékesítési lehetőségeket biztosítson.

Németország az utóbbi években egyre erősebb mértékben foglalt teret áruival a dunai államokban s egyre szélesebb piacot nyitott ezen országok áruinak. Már az Ausztriával való «Anschluss» előtt nem volt dunai ország, amelynek forgalmában 40—50%-os részesedéssel ne Németország foglalta volna el az első helyet. A területnövekedés után Németország jelentősége nemcsak mint politikai tényezőnek, de mint piacnak is erőteljesen megnövekedett. A kis dunai államoknak ezzel az adottsággal számolni kell. Ez szab irányt különösen a legközelebbi szomszéd, Magyarország gazdaságpolitikájának is, anélkül mégis, hogy a többi ipari államok s főleg a baráti Olaszországgal szembeni gazdasági kapcsolatok fejlesztési lehetőségeiről lemondanánk.

A Németország és a nyugati szövetségesek közti újabb háború következményei természetesen még kiszámíthatatlanok; egyelőre Németországot a tengeri blokád még fokozottabban utalja a semleges déli államokra.

Fogjuk össze végül a legfőbb tanulságokat.

Ha a Dunamedence és a Balkán történelmét átfogó szempontból nézzük, számos hatalmi és gazdasági törekvés küzdelmét fedezzük fel az események mögött. Korábbi török és angol aspirációk után, még a háború előtt, Németország a Balkánon és Kisázsian keresztül tör keletre, India kapujába. Oroszország, melynek hatalmas kontinentális teste a tengerek felé keresett kijáratot, ugyancsak a Balkánon keresztül akarta megközelíteni az Adriai tengert és a világkereskedelmi szempontból domináló jelentőségű Konstantinápolyt. Olaszország az Adrián akart terjeszkedni. A kettős Monarchia ismét külön érdekekért küzdött. A világháború után, melynek rugói sorában a délkelet európai érdekek főszerepet játszottak s amely a világnak ezt a sarkát rázkódtatta meg a legjobban, az eddigi német és részben orosz befolyás helyére a Kisantant révén francia hegemonia lépett.

Az utóbbi években fordult a kocka. A Kisantant életképtelen szövetségnek bizonyult, a meggyengült Cseh-Szlovákiát Jugoszlávia és Románia cserbenhagyja. Jugoszlávia kibékül Olaszországgal, Németország pedig területgyarapodása és gazdasági nexusok révén pozícióját rendkívüli mértékben erősíti meg Délkelet-Európában. Az újabb, 1939-ben kitört háború s Oroszország területi előnyomulása ismét változtatja a helyzetet. A semleges Délkelet-Európa valamennyi küzdő fél szempontjából fontos érdekerület. Lengyelországnak, a bolsevizmus torlaszának elbukásával hatalmas fenyegetésként nehezedik e területre a Szovjetbirodalom közelsége.

A történelem tanulságai tehát arra intenek, hogy a kis ethnikumokban túltengő Délkelet-Európa könnyű terep a külső befolyások számára. Török, angol, szláv, francia, olasz és germán politikai és gazdasági érdek keresett itt érvényesülést. Pedig öncélúsága tudatában a Duna-tájéknak immár meg kell találnia azt a létformát, amelyben népei egymással és a külső nagyhatalmakkal saját érdeküket szolgálva működnek össze.

De leszögezzük a történelem egy másik tanulságát is. Míg a Balkánnak sohasem volt egyesítő ereje s benne az államhatárok az idők során kaleidoszkópszerűen tolódtak ide-oda: a tőle északra fekvő Kárpátmedence oly egybefüggő terület, amely, valahányszor az erőszak szétszakította, a népi elven is győzedelmeskedő gazdasági-természeti törvények parancsára újból és újból egységbe forrt össze.

Magyarország a középeurópai vízi és szárazföldi utak keresztezőjében, a germánság és szlávtság ütközőjében, hatalmas népi és világnézeti törekvések vonalában kulcs helyzetet foglal el, erősítése tehát érdeke az egyensúlykereső Európának.

A magyar álláspontnak pedig irányt szab az a meggyőződés, hogy e minden bajnak és nyomorúságnak gyökere Európa háború utáni átrendezésében van. Ma már az akkori békediktálók is belátják, hogy az újabb háborút is az okatlan és igazságtalan békeszerződések idézték fel.

A Felvidék egy részének s Kárpátaljának az ősi hazához való visszatérése biztató jele a teljes igazságtétel bekövetkezésének s talán annak is, hogy a szétesett Dunamedence e központi sejtéből megindult újjáépítése az erőszak békéje helyébe a népek rég óhajtott, igazi megbékélését fogja meghozni.

Irodalom.

Balanyi György: A magyar nemzet története. Budapest. 1930.

Bodor Antal: Honismeret könyve. Budapest. 1935.

Buday László: A megcsönkített Magyarország. Budapest. 1921.
2. kiadás Magyarország küzdelmes évei címen. Budapest. 1923. (Német, francia, angol, olasz kiadás is.)

Cholnoky Jenő: A Kárpátoktól az Adriáig. Nagy-Magyarország írásban és képbén. Budapest. 1934.

Cholnoky Jenő: Hazánk és népünk egy ezredéven át. A magyarság hajdan és most. 2. kiadás. Budapest. 1936.

Elekes Dezső: A dunavölgyi kérdőjel. A dunakörnyéki Közép-Európa gazdasági problémája. Magyar Statisztikai Társaság kiadvánvai 9. Budapest. 1934.

Elekes, Désiré: La situation de la Hongrie avant et après la guerre dans le système des principales données statistiques. Budapest. 1929.

Fényes Elek: Magyarország ismertetése statisztikai, földrajzi s történelmi szempontokból. Budapest. 1865, 1876.

Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. Budapest. 1836—1840.

Fényes Elek: Magyarország statisztikája. Budapest. 1842, 1843.

Flachbart, Ernst: System des internationalen Minderheitenrechtes. Veröffentlichung des Instituts für Minderheitenrecht an der budapester kgl. Ung. Péter Pázmány-Universität. Budapest. 1937.

Fodor Ferenc: Magyar föld — magyar élet. Budapest. 1937.

Hantos Elemér: Magyarország gazdasági integritása. A nemzeti megújulás útja. Budapest. 1932.

Hóman—Szekfü: Magyar történet. Budapest.

Jekelfalussy József: Az ezredéves magyar állam és népe. Budapest. 1896.

Keleti Károly: Hazánk és népe a közigazdaság és társadalmi statisztika szempontjából. Budapest. 1871.

Kenéz Béla: Nép és föld. Budapest. 1917.

Kónék Sándor: Magyar birodalom statisztikai kézikönyve, folytonos tekintettel Ausztriára. Budapest. 1875.

Láng Lajos: Magyarország statisztikája. Budapest. 1884, 1887.

Lóczy Lajos: A magyar szent korona országainak földrajzi, társadalmatudományi, közművelődési és közigazdasági leírása. Budapest. 1918.

Macartney, G. A.: Hungary and her successions, the treaty of Trianon and its consequences. 1919—1937. London. 1937.

Magyary Zoltán: A magyar tudománypolitika alapvetése. Kiadja a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége. Budapest. 1927. (Német kiadás is.)

Rónai András: Magyarok elterjedése a Földön. Budapest. 1938.

Teleki Pál gróf: Európáról és Magyarországról. Budapest. 1934.

Teleki, Count Paul: The evolution of Hungary and its place in European history. New-York. 1923.

Vargha Gyula: A Magyarbirodalom vázlatos ismertetése. Budapest. 1908. (Német, és angol kiadás is.)

A Magyar Statisztikai Szemle felvidéki száma. Budapest. 1938.

A Magyar Statisztikai Szemle Szent István száma. Budapest. 1938.

Az ezeréves Magyarország. Pesti Hírlap rt. kiadása. Budapest. 1939.

Az Osztrák-magyar Monarchia írásban és képbén. Budapest. 1896.

Az utas könyve. Magyar utazási kézikönyv és útmutató. Városok, gyógyfürdők, üdülő- és nyaralóhelyek, egészségügyi, sportturisztikai intézmények részletes ismertetője. Kiadja az Országos Magyar Weekend Egyesület. Budapest. 1935.

Honismertető. A bécsi 1873-iki körkiállítás magyar katalógusának bevezető része. Szerkesztette Keleti Károly. Budapest. 1873.

Magyar föld, magyar faj. Írta: Princz Gyula, Cholnoky Jenő, Teleki Pál gróf és Bartucz Lajos. Budapest.

Magyar nemzetgazdasági enciklopédia. Budapest.

Magyarország tükre. Kiadta a Magyar Nemzeti Szövetség. Budapest. 1938.

Magyarország vármegyéi és városai. (Magyarország monográfiája.) A magyar korona országai történetének földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája. Budapest.

Magyarország Vereckétől napjainkig. Budapest. 1929.

Mi a magyar? Szerkesztette Szekfű Gyula. Budapest. 1939.

Visages de la Hongrie. Rédigé par Zoltán Baranyai. Paris. 1938.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
I. Hazánk.	
1. Történelem	4
2. Terület	21
3. Földrajz	25
4. Alkotmány, közigazgatás	30
5. Kultúra	36
a) Művészet	37
b) Irodalom	41
c) Tudomány	47
d) Közoktatás	49
e) Közgyűjtemények	50
f) Egyéb kultúrintézmények	53
6. Gazdasági élet	54
a) Földművelés, állattenyésztés	54
b) Bányászat, ipar	60
c) Kereskedelem	66
d) Közlekedés	69
e) Pénzügy	73
7. Szociális és egyéb viszonyok	75
II. Népünk.	
1. Népeségi viszonyok	80
2. Népmozgalom	84
3. A nemzetiségi kérdés	88
a) A nemzetiségek Magyarországon	88
b) A magyar nép	93
c) A kisebbségi magyarság sorsa	100
III. Szomszédaink.	
1. Az utódállamok kialakulása	108
2. Magyarország nemzetközi helyzete	112
Irodalom	125